

НОВЫ ЧАС

НАС СУДЗІЛІ І ТРЫМАЛІ НЕЗАКОННА

Стар. 6

ИМЕМ РЕВАЛЮЦЫ

Крах аўтарытарнага рэжыму пры адсутнасці моцнай грамадзянскай супольнасці не адкрывае дарогу ні дэмакратыі, ні сацыяльнай справядлівасці

Стар. 4

БУРЫ ПРЫЕДУЦЬ У ГРУЗІЮ

Урад краіны пачаў актыўна лабіраваць перасяленне паўднёваафрыканскіх бураў на тэрыторыю Грузіі

Стар. 28

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Стар. 9–24

ЧЫТАЙЦЕ
Ў НАСТУПНЫМ НУМАРЫ

ШМАТПАКУТНЫЯ КРЫЖЫ
БЕЛАРУСІ

Нарыс Таццяны Уласенка

ВЫБАРЫ

КРЫЗІС ІДЭЙ І ПЕРСАНАЛІЙ

Вольга ХВОІН

Апазіцыйныя кандыдаты ў прэзідэнты заклікаюць людзей прыйсці 24 лістапада, у гадавіну рэфэрэндуму 1996 года, на Кастрычніцкую плошчу ў Мінску на сустрэчу з імі. Гэта акцыя-сустрэча, па задуме палітыкаў, мусіць быць рэпетыцыяй падзей пасля прэзідэнцкіх выбараў у снежні. Але за пяць тыдняў да выбараў усё яшчэ не зразумела, за каго і пад чыімі лозунгамі людзі мусяць выходзіць на вулічныя акцыі пратэсту.

Многія палітыкі і палітолагі звязваюць магчымыя перамены ў краіне з сакральным словам «Плошча». Выказваюцца здагадкі-прагнозы, што толькі праз вулічныя акцыі пратэсту можна дасягнуць пэўнага выніку, толькі на Плошчы ёсць магчымасць весці перамовы з уладамі, ёсць шанец заявіць пра сябе. Да дня «Х» засталася менш месяца, але пакуль ніхто не даў уцямны адказ, якой бачыцца гэтая акцыя «мірнага пратэсту» і да чаго ў выніку яна мусіць прывесці.

«Пакуль што на Плошчу мэтанакіравана працуе толькі адзін суб'ект, адна асоба — Аляксандр Лукашэнка. Калі адкінуць яго дэкларацыі, то ён сваімі дзеяннямі — што было зроблена пры фармаванні ўчастковых камісій, ініцыятыўных груп — стварае матываваны выхад на Плошчу. То ў нас прапанова — давайце дапаможам Аляксандру Лукашэнку», — выказваецца лідэр Аб'яднанай грамадзянскай партыі Анатоль Лябедзька на тэму падрыхтоўкі вулічных акцый.

Апазіцыйныя палітыкі прызнаюць, што галоўная ідэя Плошчы дагэтуль да канца не сфармуляваная, а акцыя 24 лістапада першапачаткова планавалася як рэакцыя на нерэгістрацыю альтэрнатыўных Лукашэнку кандыдатаў. Але ўжо цяпер тактыка паводзінаў уладаў ломіць выбудаваныя планы апазіцыі, кандыдатаў хутчэй за ўсё зарэгіструюць па максімуму. Акцыя пратэсту 2006 года натхняецца на вулічную палітыку і цяпер, але ўмовы крыху змяніліся. Рамка абмежаванняў прыспушчана, і атрымліваецца, што праблема выяўляецца не ў забароне дзейнасці, а ў яе сутнасці.

Кандыдат ад Беларускай хрысціянскай дэмакратыі Віталь Рымашэўскі абяцае, што сёлета пратэст будзе адрознівацца ад акцый 2006 года найперш тым, што ўсё будзе арганізавана, а не хаатычна. «Плошча — гэта арганізаваны пратэст грамадзян Беларусі супраць несправядлівасці, якая

творыцца ў краіне. Я нагадаю, што права на пратэст, забастоўку мае кожны народ. Плошча ў Беларусі — арганізаваны пратэст супраць фальсіфікацый. Дакладны сцэнар Плошчы будзе сыходзіць ад таго, колькі людзей выйдзе на Плошчу, на што яны будуць гатовыя. Самы аптымістычны сцэнар — нацыянальны страйк, нацыянальная забастоўка. Адрозненне ад 2006 года — тады гэта быў неарганізаваны пратэст смелых, мужных людзей, якія не ўваходзілі ў апазіцыйныя палітычныя партыі, грамадскія аб'яднанні», — дзеліцца рамантычнымі ідэямі малады палітык.

Апроч крызісу ідэй беларуская апазіцыя ў перадвыбарчы час перажывае і крызіс лідэрства. Лідэраў шмат, але вакол каго ўрэшце прапануецца згуртавацца народу — не зразумела. Палітыкі настойліва паўтараюць слова-заставкі «адзіны кандыдат», але пакуль ніхто не падаў прыкладу набліжэння да «адзінага». «Пасяд-

зіш з некаторымі кандыдатамі, то ў паветры носіцца: «Што я буду дамаўляцца зараз? Гэта ж небяспечна — адзін па вуліцах водзіць, у другога грошы ёсць, гэтага могуць не зарэгістраваць, от тады я буду наперадзе».

Мы даём магчымасць Лукашэнку выбіраць сабе саперніка. Калі б у нас быў «адзіны», то такой магчымасці ён не меў бы», — разважае патэнцыйны кандыдат у прэзідэнты, сацыял-дэмакрат Мікола Статкевіч. Агулам падобна на тое, што ні часу, ні палітычнай волі ў апазіцыі для вылучэння «адзінага» ўжо няма, і можна спадзявацца хіба што на прыняцце адзінай праграмы, стратэгіі паводзінаў. «Адзіны кандыдат — гэта не адзінаства апазіцыі. Гэта не значыць, што ўсе, хто ўзяў на сябе ролю лідэраў, стануць адзінымі шэрагамі і да скону будуць разам. Гэта азначае прыняцце рашэння адным чалавекам у адказны момант, у

адказным месцы», — тлумачыць спрощаны варыянт адзінства лідэр кампаніі «Гавары праўду!» Уладзімір Някляеў.

Кіраўнік перадвыбарчага штабу кандыдата Яраслава Раманчука і лідэр Аб'яднанай грамадзянскай партыі Анатоль Лябедзька гаворыць пра перамовы паміж апазіцыяй і ўладамі (праўда, тэма гэтых перамоў пакуль не зразумелая) і выказвае ідэю, што адзіны кандыдат цяпер ужо бессэнсоўны.

«Якая наша галоўная задача: сабраць п-ую колькасць людзей 24 лістапада ці 19 снежня, або яна крыху іншая? Як задача максімум — перамога, як задача мінімум — пачатак перамоўнага працэсу паміж уладамі і апазіцыяй пры пасярэдніцтве адказных міжнародных арганізацый. Усё астатняе — інструменты, у тым ліку і адзіны кандыдат. Я на сённяшні дзень з'яўляюся паслядоўным прыхільнікам адзінага кандыдата, але не перакананы, што ён дапаможа рэалізаваць тыя метады і задачы, якія я агучыў», — зазначае палітык.

Урэшце, ён увогуле прапанаваў спыніць спекуляцыі на тэме «адзінага»: «У мяне прапанова для калег — закрыць тэму адзінага кандыдата да таго часу, пакуль у нас не будзе што рэальна сказаць журналістам. Хоць ужо агітаваць на гэту тэму ад прэс-канферэнцыі да прэс-канферэнцыі».

У стане апазіцыі ўжо назіраецца і драбленне на кааліцыі па інтарэсах, рэзкае непрыняцце праграмных ідэй калег па палітычнаму цэху, і, адпаведна, адмова бачыць тых ці іншых асобаў у ролі «адзіных». Адным словам — крызіс, ад ідэй да персаналій.

Нашу калегу Вольгу Хвоін напаткала няшчасце. Заўчасна пайшла з жыцця яе маці. Шчырыя спачуванні табе, Волечка, мы побач...

ФАКТЫ, ПАДЗЕІ, ЛЮДЗІ

▶ АНАЛІЗ

ПРАЦУЕМ ТОЛЬКІ
НА ПАДАТКІ

Вольга ХВОІН

Прэтэндэнт на пасаду прэзідэнта Беларусі, кіраўнік навукова-даследчага цэнтру Мізэса Яраслаў Раманчук прадставіў журналістам індэкс сацыяльнага дабрабыту «Іванаўна», які быў распрацаваны экспертамі цэнтру яшчэ ў 2000 годзе.

Індэкс улічвае ацэнку часу, які чалавек мусіць адпрацаваць, каб набыць спажывецкі кошык з 35 базавых тавараў і паслуг (у тым ліку жылля) пры цяперашнім узроўні коштаў і сярэдняга заробку па краіне. Кіраўнік аналітычнага цэнтру «Стратэгія» Леанід Заіка зазначыў, што ацэнка прадукцыйнасці працы ў індэксе працоўнага часу мае пад сабой «амаль марксісцкі падыход».

Аўтары аналітычнай працы прызнаюць, што ў Беларусі цягам апошніх пяці гадоў назіраўся эканамічны рост, аднак бліжэйшыя суседкі — Расія, краіны Балтыкі і Польшча — нас аспярджаваюць. Напрыклад, сярэдні заробак у Беларусі за апошнія 15 гадоў вырас у 5,9 разы, у Польшчы — у 6,5, а ў Расіі — у 10,5 разы. Каб набыць аўтамабіль «Форд Fiesta», беларусу трэба працаваць тры з паловай гады, расіяніну — два гады і тры месяцы, паляку — менш за год. Агулам на набыццё спажывецкага кошыку, які разглядалі эканамісты, нашым суайчыннікам трэба затраціць на 11 гадоў больш, чым палякам. Да ўсяго аўтары даследавання — Яраслаў Раманчук і эканаміст

Леанід Заіка — нагадалі надзённую праблему Беларусі — падаткі. У нашай краіне пры дзейнай мадэлі эканомікі чалавек працуе 16 гадоў толькі на выплату падаткаў.

Яраслаў Раманчук зазначыў, што прызнае капіталістычную сістэму найбольш эфектыўнай. Ён канстатаваў, што ўлады краіны змарнавалі час, за які можна было б правесці эканамічныя рэформы. «Краіны, якія за апошнія 15 гадоў правялі прыватызацыю і лібералізацыю, забяспечылі сабе больш высокія тэмпы развіцця, і іх індэкс сацыяльнага дабрабыту лепшы, чым у Беларусі», — сказаў Раманчук.

Каб падвысіць узровень сацыяльнага дабрабыту, Яраслаў Раманчук прапануе правесці лібералізацыю цэн і зліквідаваць практыку дыскрымінацыі, то бок забяспечыць роўнасць умоў гаспадарання ўсім эканамічным суб'ектам. Знізіць падатковую нагрукку і спрасціць сістэму падаткаў праз увядзенне плоскіх шкалаў. А сукупныя дзяржрасходы не мусяць перавышаць 30% ВУП. Адкрыты гандаль, уступленне ў Сусветную гандлёвую арганізацыю, прыватызацыя не вядуць да падзення ўзроўню сацыяльнага дабрабыту. Наадварот, адкрыты гандаль, прыватная эканоміка, інтэграцыя ў міжнародныя эканамічныя саюзы — гэта магутныя лакаматыў падняцця ўзроўню сацыяльнага дабрабыту.

Эканаміст прапануе свае інструменты для павелічэння эфектыўнасці эканомікі. Ён не выключае, што ў Беларусі ёсць магчымасць увайсці ў спіс 30 багачэйшых краін свету, але для гэтага трэба трымацца 8–12% у год тэмпу росту ВУП.

▶ КАНФЕРЭНЦЫЯ

ВЯРТАННЕ Ў ЕЎРОПУ

Ірына ВІДАНАВА

12–14 лістапада ў Варшаве адбудзецца міжнародная канферэнцыя «Вяртанне ў Еўропу: Мінулае і будучыня Беларусі».

Арганізатарам ужо традыцыйнай канферэнцыі, прысвечанай беларускай праблематыцы, выступае Інстытут грамадзянскай прасторы і публічнай палітыкі пры Універсітэце Лазарскага (www.lazarski.pl).

У канферэнцыі возьмуць удзел каля сямідзесяці вядучых даследчыкаў, практыкаў у галіне гістарычнай адукацыі, грамадскіх актывістаў і выдаўцоў з Беларусі, Польшчы, Германіі, Чэхіі, Ізраіля, Канады і ЗША.

Мультидысцыплінарная канферэнцыя прысвечана перакрываючым беларускай і еўрапейскай гісторыі, а таксама іх уплыву на сучасныя падзеі, міжнародную палітыку і парадак дня.

▶ ПРЭЗЕНТАЦЫЯ

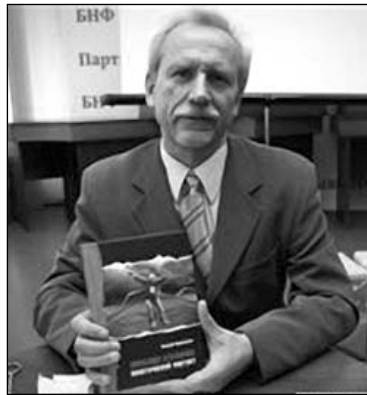
СІМВАЛ КОНТРРЭФОРМ

Генадзь КЕСНЕР

«Аляксандр Лукашэнка. Палітычны партрэт» — так называецца кніга вядомага беларускага журналіста і палітолага Валерыя Карбалевіча, выдадзеная маскоўскім выдавецтвам «Партызан», прэзентацыя якой адбылася 11 лістапада ў Мінску.

720-старонкавы фаліант змяшчае даследаванне дзейнасці прэзідэнта Беларусі, аналіз феномену яго шаснаццацігадовага кіравання дзяржавай. У чатырнаццаці раздзелах выдання падрабязна апісваюцца біяграфія Аляксандра Лукашэнкі, яго шлях да ўлады, працэс фармавання сённяшняй сацыяльнай мадэлі Беларусі. Аўтар дае ацэнку асобы афіцыйнага беларускага лідэра, яго светапогляду, палітычным поглядам.

Па словах Валерыя Карбалевіча, асобныя раздзелы кнігі прысвечаны своеасаблівым створанам у краіне аўтары-

тарнага рэжыму, эканамічнай палітыцы, міжнароднаму курсу беларускага кіраўніцтва, узаемадасягненням з Расіяй. У выданні ёсць шмат спасылак, вялікая колькасць цытаванняў самога Аляксандра Лукашэнкі, кніга ўтрымлівае меркаванні айчынных і замежных экспертаў.

«Калі каратка адказаць на пытанне, чаму Лукашэнку ўдаецца шаснаццаць год заставацца пры ўладзе, то я адказаў так: таму што створаная ім сацыяльная мадэль пакуль не выпрацавала свой рэсурс, — адзначаў Валеры Карбалевіч. — Аляксандр Лукашэнка стаў

сімвалам контррэформ на постсавецкай прасторы. На пачатку 1990-х гадоў, калі вакол ажыццяўляліся рыначныя дэмакратычныя трансфармацыі, Лукашэнка павярнуў гэтыя працэсы ў Беларусі ў адваротным кірунку. Яму ўдалося гэта таму, што ён у пэўнай ступені адлюстраванні настроі беларускага соцыялу, то бок, Лукашэнка — гэта рэакцыя беларускага соцыялу на выклікі трансфармацыі, мадэрнізацыі, глабалізацыі, гэта спроба заканаваць патрыярхальны свет беларускай правінцыі ў тым выглядзе, у якім ён застаўся пасля краху савецкай сістэмы».

Як адзначыў аўтар, шаснаццаць год кіравання Аляксандра Лукашэнкі дазволілі нам лепш зведаць беларускае грамадства. «І гэта акурат той выпадак, калі ў вялікім веданні многа суму: Лукашэнка дазволіў нам зведаць беларускае грамадства не з самага лепшага яго боку. Ён здолеў выклікаць да жыцця не самыя лепшыя рысы беларускага соцыялу, гуляць на гэтых рысах, мабілізаваць іх, і гэта адзін з элементаў утрымання ўлады», — перакананы Валеры Карбалевіч. Паводле яго словаў, паколькі стала зразумела, што сам прэзідэнт сыходзіць з улады не збіраецца, то гэта кніга не толькі пра сённяшні час, але і пра будучыню Беларусі.

▶ ЭКАЛОГІЯ

ДЭМАНСТРАЦЫЯ НЕАГРЭСІЎНАСЦІ

Валеры ШЧУКІН

Прадстаўнікі «Грамадзянскай кампаніі «Наш Дом» і шэрагу арганізацый, якія змагаюцца за чысціню навакольнага асяроддзя — Беларускай партыі «Зялёныя», «Экадому», «Экаферы», «Інстытута гуманізацыі экалагічных тэхналогій», — былі запрошаны для маніторынгу экалагічнага руху ў Германіі пры правядзенні акцыі «Кастар-2010».

Маштабы пратэсту ўражваюць. І гэта пры тым, што акцыя праводзіцца ў маланаселенай сельскай мясцовасці. У каменных джунглях цэнтру Мінска для ізаляцыі дэманстрантаў уладам патрэбна ў 100 разоў менш сіл, чым на прасторнай Украіне. Я ўжо не кажу пра чыстае поле і лясы, на якіх праходзіць акцыя «Кастар». Нямецкія ўлады вымушаны прыцягнуць многія тысячы паліцэйскіх.

Ужо з гэтага моманту пачынаецца прыныповае адрозненне ў дзеяннях сілавых структур. Беларускі рэжым кідае супраць народа міліцыю і войскі з мэтай разганяць незадаволеных, якія сабраліся больш чым утрых.

Нямецкія ўлады накіроўваюць праваахоўныя сілы для забеспячэння бяспекі праходжання калоны з ядзерным «попелам». Калі б пратэстанты стаялі на ўзбочыне і крычалі антыўрадавыя лозунгі — іх ніхто б не чапаў.

Але немцы кладуць пад колы чыгуначнага саставу і аўтамабільнай калоны з радыеактыўнымі адходамі. Больш за тое, выграбуюць камяні паміж чыгуначных шпал, робяць падкопы пад аўтамабільную дарогу.

Праваахоўныя сілы Германіі вымушаны абкружаць месцы раскопак, расцягваюць людзей з чыгуначных шляхоў і аўтамабільных дарог. Расказваюць, што ў цемры і ў адсутнасць прэсы нямецкія паліцыянты актыўна ўжываюць дубінкі. Але мне прысутнічаць пры гэтым не давалася.

Магу засведчыць іншае: на месцы падкопу пад аўтадарогу, я забраўся на трактар, каб лепш

усё разгледзець. Нямецкі паліцыянт папрасіў усіх, акрамя прэсы, трактар вызваліць. Паколькі акрэдытацыі на акцыю «Кастар» у мяне не было, я таксама быў вымушаны падпарадкавацца. Пры гэтым паліцыянт дапамог мне спусціцца. А іншы вартавы парадку, які бачыў мае спробы сфатаграфіраваць падкоп праз паліцэйскі ланцуг, адсуноўся, каб у мяне атрымаўся лепшы кадр.

Пры гэтым паліцыянты ўсміхаліся, не перашкаджалі здымаць, адказвалі на пытанні. У тым ліку і тлумачылі сітуацыі на абкружанай імі тэрыторыі.

І пратэстанты і паліцыя рухаліся крокамі, павольна — бо калі бегчы, у тым угледзяць агрэсію. Падчас санкцыянаванай на 6 лістапада акцыі здарылася сутычка, калі ў паліцыю паляцелі бутэлькі. Я не быў відавочцам, але, па аповядках, канфлікт спракавала паліцыя, якая не вядома чаму пачала перасоўвацца хуткім крокам.

Нямецкія паліцыянты не адбіраюць у пратэстуючых плакаты, не зрываюць вывешаных лозунгаў.

▶ СМІ

ГОЛАСУ РАСІІ НЕ БУДЗЕ

Сябра ГА «БАЗ» Яўген Агурцоў, які працаваў карэспандэнтам радыёстанцыі «Голос России» больш за 7 гадоў, даведаўся, што яму не працягнулі акрэдытацыю.

Падставай для такога рашэння стаў пункт 10 «Палажэння аб парадку акрэдытацыі ў Рэс-

публіцы Беларусь журналістаў замежных СМІ» — за ажыццяўленне журналісцкай дзейнасці ад імя замежнага СМІ без акрэдытацыі.

Тэрмін акрэдытацыі павінен быў скончыцца 1 верасня, і маскоўская рэдакцыя загадзя выслала стандартны зварот у МЗС, але ліст з нейкіх прычын затрымаўся да 11 верасня. З вымушаным спазненнем Яўген Агурцоў падаў

у МЗС заяўку, якую разгледзелі 2 лістапада.

Прадстаўнікі МЗС заявілі, што ў перыяд з моманту заканчэння акрэдытацыі Я. Агурцова да разгляду заяўкі на сайце радыёстанцыі з'яўляліся яго матэрыялы. Сам жа журналіст сцвярджае, што ён у гэты перыяд даваў каментары выключна як «пісьменнік-публіцыст», прыватная асоба, і на сайце радыёстанцыі яго прэзентавалі менавіта так. Кіраўніцтва радыёстанцыі збіраецца паўторна звярнуцца ў МЗС з просьбай аб акрэдытацыі.

Паводле інфармацыі БАЗ

ТВДНЁВЫ АГЛЯД

З УСІХ МАСТАЦТВАЎ
ВАЖНЕЙШЫМ
З'ЯЎЛЯЕЦЦА...

Сяргей САЛАЎЕЎ

З усіх мастацтваў для нас важнейшым з'яўляецца зусім не кіно. Для нас важнейшым з'яўляецца добрае акцёрскае майстэрства. А што такое акцёрскае майстэрства, як не ўменне напусціць пылу ў вочы? Вось і зараз, пасля візіту еўрапейскіх чыноўнікаў, якім пыл у вочы быў запушчаны, да нас завіталі сапраўдныя акцёры і рэжысёры.

Вы, канешне, будзеце смяцца. Але гэта сапраўды так. Аляксандр Лукашэнка падчас сустрэчы 9 лістапада ў Мінску з кінарэжысёрам Эмірам Кустурыцам прапанаваў яму супрацоўніцтва з беларускімі кінематаграфістамі.

«Калі вы захочаце зняць што-небудзь грунтоўнае, хай і не звязанае з Беларуссю, то мы палічым за гонар супрацоўніцтва з такім чалавекам», — цытуе Лукашэнка прэс-служба прэзідэнта. Кіраўнік дзяржавы падкрэсліў, што ў Беларусі людзям, якія робяць высокую мастацтва, гатовы дапамагачы і падтрымліваць іх. «А калі вы яшчэ і дзясятка нашых маладых кінарэжысёраў чаму-небудзь навучыце — проста будзеце героем нашай краіны», — сказаў прэзідэнт, звяртаючыся да вядомага рэжысёра.

Ад такіх словаў папросту можна выпасці ў поўны асядак. Што, Эмір Кустурыца не зняў у сваім жыцці нічога грунтоўнага і не можа абысціся без дапамогі «Беларусьфільма»? Ці яго запрашаюць зняць нейкую сагу пра Вялікую айчынную, каб паказаць, што і Кустурыца памятае пра беларускіх партызанаў?

А можа, сапраўды, Кустурыца нешта здыме, што канчаткова пазбавіць

Пташку, Клары Лучко, Алегу Янкоўскаму, Пятру Тадароўскаму, Уладзіміру Гасцюхіну, Эліне Быстрыцкай, Васілю Ланавому, Генадзю Гарбуку.

Карацей, гэты прыз атрымалі ўсе «масцітыя», хто знайшоў для сябе час наведаць «Лістапад». Так што Кустурыца апынуўся ў пачэснай кампаніі лаўрэатаў прэміі «За ўдзел у «Лістападзе».

Тым часам, у Беларусі разварочваецца сваё «кіно». Праверка дакладнасці подпісаў пацвердзіла пераадоленне 100-тысячнага бар'ера дзесяціку прэтэндэнтаў на пасаду прэзідэнта.

Пра збор больш чым 100 тысяч подпісаў абвясцілі 11 прэтэндэнтаў на пасаду кіраўніка дзяржавы. Аднак большасць подпісаў, пададзеных у падтрымку вылучэння індывідуальнага прадпрымальніка з Віцебска Уладзіміра Правальскага, прызнаны несапраўднымі тэрытарыяльнымі выбарчымі камісіямі.

Такім чынам, па выніках праверкі сабранных подпісаў у прэзідэнцкай кампаніі працягваюць удзельнічаць: намеснік старшыні Партыі БНФ Рыгор Кастусёў; дзейны прэзідэнт Аляксандр Лукашэнка; кіраўнік саюза «За мадэрнізацыю» Аляксандр Міхалевіч; лідэр грамадзянскай кампаніі «Гавары праўду!»

правяралася іх больш, і наадварот», — сказаў сакратар ЦВК.

«Падыход да праверкі подпісаў цалкам грунтаваўся на патрабаваннях выбарчага заканадаўства, але характарызаваўся лібералізмам да прэтэндэнтаў. Любое сумненне трактвалася на яго карысць, — адзначыў Лазавік. — Можна сказаць, што праверка подпісаў характарызаваўся звышлібералізмам».

Вядома, што такі «звышлібералізм» улада працягвае не без разліку. Зараз апазіцыйным прэтэндэнтам на пасаду прэзідэнта трэба чухаць патыліцу і вырашаць, на што дамаўляцца. На адзінага кандыдата? На адзіную стратэгію? На адзіны пратэст? І на чым можа ўвогуле дамовіцца.

Але найбольш парадаваў на тыдні дырэктар цэнтра акіянаграфіі «Адкрыты акіян» у Мінску Аляксей Азараў. Ён знайшоў «трапічнага малюска з беларускім менталітэтам». У Цэнтр акіянаграфіі нядаўна прыбылі два галаваногія малюскі — маленькі васьміногі Афанасій і яго старшы эвалюцыйны субрат Наўтылус. Жывёліны былі прадстаўленыя журналістам 10 лістапада.

Як паведаміў дырэктар цэнтра Аляксей Азараў, малюскі будуць удзельнічаць у прадказанні вынікаў дзіцячага конкурсу «Еўрабачанне». «Мы паставім невялікі тэлевізар, каб васьміногі і наўтылус маглі назіраць за конкурсам. Наўтылусы маюць вельмі слабы зрок, затое выдатна чуюць гукі. Васьміногі, наадварот, добра адрозніваюць колеры і нават маюць свае перавагі», — сказаў Азараў. Паводле яго слоў, малюскі не будуць прадказваць канкрэтнага пераможцу, а проста выберуць упадабаную песню. З тэлефона цэнтра ад іх імя будуць адпраўляцца смс-паведамленні. Сімпаціі малюскаў будуць вызначацца па іх рэакцыі.

Параўноўваючы Афона з нямецкім васьміногам Паўлем, Азараў адзначыў, што Паўль — паўночны васьміногі, вылаўлены ў халодных водах недалёка ад берагоў Францыі, Афона ж — трапічны малюск з беларускім менталітэтам.

Ну, «малюску з беларускім менталітэтам» наўрад ці варта прапанаваць прадказаць вынікі беларускіх выбараў. Вынік будзе такі ж прадказальны, як і з Ярмашынай на чале ЦВК.

Такі «звышлібералізм» улада працягвае не без разліку.

Зараз апазіцыйным прэтэндэнтам на пасаду прэзідэнта трэба чухаць патыліцу і вырашаць, на што дамаўляцца

«Беларусьфільм» назвы «Партызан-фільму»?

Кустурыца прыбыў у беларускую сталіцу ў якасці гасця XVII Мінскага міжнароднага кінафестывалю «Лістапад». Лукашэнка ўручыў яму адну з галоўных узнагарод фестывалю — спецыяльны прыз прэзідэнта «За захаванне і развіццё традыцый духоўнасці ў кінамастатве». Пры гэтым Лукашэнка адзначыў, што ўручае гэту ўзнагароду як знак прызнання заслуг рэжысёра перад мастацтвам.

Спецыяльны прыз «За захаванне і развіццё традыцый духоўнасці ў кінамастатве» ўручаецца за асабліва дасягненні ў кінематаграфіі, за значны ўклад ва ўвасабленне гуманістычных і духоўна-маральных ідэалаў у кінематаграфію. У папярэднія гады прыз уручаўся Георгію Жжонаву, Міхаілу

Уладзімір Някляеў; намеснік старшыні Аб'яднанай грамадзянскай партыі Яраслаў Раманчук; сустаршыня аргкамітэта па стварэнні партыі «Беларуская хрысціянская дэмакратыя» Віталь Рымашэўскі; лідэр кампаніі «Еўрапейская Беларусь» Андрэй Саннікаў; лідэр аргкамітэта па стварэнні Беларускай сацыял-дэмакратычнай партыі (Народная Грамада) Мікалай Статкевіч; эканаміст Віктар Цярэшчанка; дырэктар ТДА «Трывіум» Дзмітрый Ус.

Паводле слоў сакратара ЦВК Мікалая Лазавіка, памылкі прысутнічалі ў падпісных лістах, здадзеных ініцыятыўнымі групамі ўсіх прэтэндэнтаў на пасаду прэзідэнта. «Але па колькасці прызнаных несапраўднымі подпісаў нельга гаварыць пра якасць іх збору ініцыятыўнымі групамі. Калі подпісаў было здадзена шмат, то і

ФІГУРЫ ТЫДНЯ

АЛЕСЬ МІХАЛЕВІЧ

Кіраўнік саюза «За мадэрнізацыю» Аляксандр Міхалевіч заявіў, што гатовы працаваць на кандыдата ад партыі БНФ Рыгора Кастусёва, калі Цэнтрвыбаркам яго не зарэгіструе. «Нядаўна з камандай праводзілі аналіз этапу збору подпісаў. Адзначылі шэраг памылак, без якіх маглі б выйсці на значна большую лічбу. Але сышліся на тым, што ў цэлым збор подпісаў прайшоў добра. З улікам сціпласці рэсурсаў вынік і зусім атрымаўся выдатным. Заадно абмеркавалі стратэгію дзеянняў у тым выпадку, калі атрымаем адмову ў рэгістрацыі. З неабходнасцю абскарджання ўсё зразумела, але размова больш ішла аб тым, што распачаць у выпадку няўдачы. Выраслі, што ў выпадку рэгістрацыі Кастусёва падтрымаем яго, інакш накіруем усе сілы на назіранне», — заявіў палітык. Міхалевіч растлумачыў, што з Кастусёвым яны разыходзяцца толькі ў «тактычных пытаннях». «У стратэгічным жа плане імкнёмся да адной мэты — узмацнення палітычнай і эканамічнай незалежнасці Беларусі. Акрамя таго, сумесна прымаем удзел у грамадзянскай акцыі «Беларускі выбар». Таму такая падтрымка будзе найболей лагічнай. Актыўна падтрымліваць іншых кандыдатаў, шэраг з якіх не хавае сваіх прарасійскіх пазіцый, наша каманда не можа. Таму застанецца засяродзіцца на назіранні», — цытуе словы палітыка інтэрнэт-рэсурс «Мы». Аляксандр Міхалевіч пэўны час быў намеснікам старшыні партыі БНФ, але потым яго выключылі з партыі за дэканструктыўную пазіцыю.

Цяпер, па інфармацыі Цэнтрвыбаркама, па выніках праверкі сабранных подпісаў у прэзідэнцкай кампаніі працягваюць удзельнічаць дзесяць кандыдатаў, у іх ліку і Аляксандр Міхалевіч, і Рыгор Кастусёў.

ВОЛЬГА ПАНАРЫНА

Беларуска Вольга Панарына перамагла ў кэйрыне на чэмпіянаце Еўропы па велатрэку, які завяршыўся ў польскім Прушкове. У спартыўнай барацьбе яна апырэдзіла чэмпіёнку свету Сымону Крупескайтэ з Літвы.

Бронзавай медалісткай стала ўкраінка Любоў Шуліка.

Іншая беларуская велогоншчыца Таццяна Шараква стала другой у омніуме. Чэмпіёнкай Еўропы ў омніуме стала іспанка Лэйрэ Олаберыя-Даррансор, бронзавай медалісткай — Малгажата Вайтыра з Польшчы.

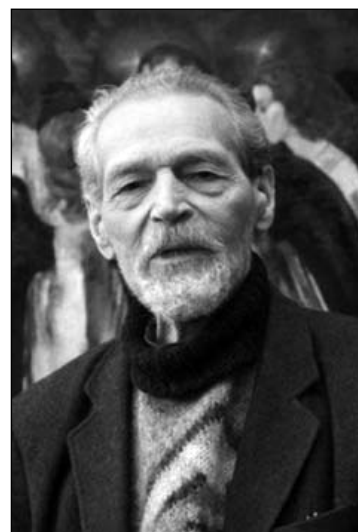
У Лондане-2012 омніум упершыню будзе ўключаны ў праграму Алімпійскіх гульняў.

У медальным заліку Беларусь і Расія, заваяваўшы па аднаму золату і срэбру, падзялілі 4-е месца. Наперадзе каманды Вялікабрытаніі і Германіі.

МІХАІЛ САВІЦКІ

У Мінску на 89-м годзе жыцця памёр народны мастак Беларусі і СССР Міхаіл Савіцкі. Ён нарадзіўся ў 1922 годзе ў вёсцы Звянячы Талачынскага раёна Віцебскай вобласці. Яго юнацтва супала з гадамі Вялікай Айчыннай вайны. Савіцкі ўдзельнічаў у баях за Севастопаль, амаль у самым пачатку вайны апынуўся ў канцлагерах Дзюсельдорфа, Бухенвальда, Дахау. Пасля вайны вучыўся ў Мінскім мастацкім вучылішчы, затым — у Маскоўскім мастацкім інстытуце імя В. І. Сурыкава. Міхаіл Савіцкі — народны мастак СССР і БССР, дзейны член Расійскай акадэміі мастацтваў і Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР. Ён быў першым узнагароджаным ордэнам Францыска Скарыны — найвышэйшай дзяржаўнай узнагародай суверэннай Беларусі. У 2006 годзе ўказам прэзідэнта Міхаілу Савіцкаму было прысвоена званне «Герой Беларусі».

«Асоба Савіцкага будзе даваць спажыву для многіх тэмаў. Савіцкі — культуртрэгер, вясковы хлапец, які па вайне патрапіў вучыцца ў Маскву і вярнуўся з перакананнем сваёй выключнасці па-над беларускімі калегамі. Савіцкі — некрамант, які добрую палову свае творчасці прысвяціў смерці ў розных яе праявах, асабліва вылучаючы матывы смерці дзяцей і маладых жанчынаў. Савіцкі і Ленін — асобная тэма, бо менавіта ягоныя палотны і габелены склалі гэтак званы «залаты фонд беларускае леныяны», у тым ліку дзякуючы абсалютным памерам тых твораў. Савіцкі і Шагал — адна з найбольш красамоўных тэмаў у гісторыі нашай культуры. Менавіта Савіцкі, паслугоўваючыся абсалютным даверам савецкіх уладаў, прыклаў нямала высілкаў, каб імя ягонага геніяльнага калегі і земляка было «сцёртае» са скрыжалей беларускага мастацтва», — пісаў пра спрэчную асобу Савіцкага мастацтвазнаўца Сяргей Харэўскі ў цыкле «Сто твораў ХХ стагоддзя».

ПАЛІТЫКА

▶ АЗБУКА ПАЛІТАЛОГІІ

ІМЕМ РЭВАЛЮЦЫІ

Сяргей НІКАЛЮК

Крах аўтарытарнага рэжыму пры адсутнасці моцнай грамадзянскай супольнасці не адкрывае аўтаматычна дарогу ні дэмакратыі, ні сацыяльнай справядлівасці.

Радыкальныя змены, у выніку якіх адбываецца якасны разрыў з мінулым, звычайна называюць «рэвалюцыямі» (ад лац. *revolutio* — паварот, ператварэнне). Паводле афіцыйнай версіі, ліміт рэвалюцый «белорусскі народ поўнасьцю ісчерпал в прошлом столетии». Неабходная якасць, такім чынам, дасягнутая, і падставаў для хвалявання, а тым больш для праяўлення палітычнай актыўнасці, у народа ўжо няма.

Замест 20 сантыметраў — 5

Але калі беларускі народ свой ліміт рэвалюцый вычарпаў, то з гэтага не вынікае, што «адзіны палітык» (АП) страціў права на выкарыстанне рэвалюцыйных метадаў кіравання. У сваёй кампутарнай калекцыі я налічыў 8 выступаў АП, у якіх сустракаецца словазлучэнне «іменем рэвалюцыі». Адзначу, што ўсе яны належаць да «нулявых гадоў». Прычына такога нераўнамернага размеркавання выключна тэхнічная. У 90-я (рэвалюцыйныя) гады інтэрнэт-СМІ ў Беларусі практычна адсутнічалі.

Пэралік пытанняў, якія АП ва ўмовах стабільнасці «нулявых» гадоў вымушаны вырашаць «іменем рэвалюцыі», шырокі. Вось толькі частка маёй калекцыі: «мы іменем рэвалюцыі» за три года сделали комбайн»; «Пошли в одну школу, во вторую, посчитали и установили именем революции», решением исполкома цену завтрака, обеда и полдника»; «Там, кстати, был небольшой заводик, его французы хотели приватизировать и даже кое-что там уже «прихватили»,

обанкротили, я потом у них забрал «именем революции» этот завод, за белорусские деньги восстановил»; «В нынешнем году мы обязательно должны начать хотя бы «копать землю» на месте строительства этого объекта (Нацыянальнай бібліятэкі). Если хотите, «именем революции», но должны»; «Вместо 20 сантиметров стенки внутри помещения строители предлагают: «Александр Григорьевич, давайте сделаем 5 сантиметров. Здесь же достаточно. Это в два раза дешевле». Надо решение Президента. Принял решение «именем революции», без всяких нормативных актов разрешил».

«Рэвалюцыя» і «стабільнасць» — паняцці, на першы погляд, несумяшчальныя, але не варта забываць, што ў аснове беларускай стабільнасці ляжыць не парламенцкая анархія, а «эфектыўная вертыкаль дзяржаўнай адказнасці». Праблема, аднак, заключаецца ў тым, што ва ўсёй вертыкалі існуе толькі адна персана, якая мае права самастойна прымаць рашэнні. Без яе ні цаны школьнага сніданку не разлічыць, ні таўшчыню перагародкі не вызначыць. Вось і даводзіцца АП як ашалеўшаму насіцца па краіне і ва ўмовах дэфіцыту часу вырашаць пытанні на месцах у рытме вальса (на раз, два, тры).

Свежы прыклад. 5 кастрычніка старшыня КДК Зянон Ломачэ рабіў справядзачу аб выніках працы камітэта за 10 месяцаў 2010 года. Далей прыводжу толькі адзін абзац, узяты з паведамлення прэс-службы: «Зараз на кантролі ў КДК знаходзіцца больш за 2 тысячы даручэнняў Прэзідэнта. Учора Аляксандру Лукашэнку было дакладзена пра рэалізацыю даручэнняў, якія тычацца працы папяровай фабрыкі ў Шклове, пра сітуацыю ў гарбарнай прамысловасці, з вытворчасцю дзіцячага абутку. Абмеркаваны пытанні рэалізацыі інвестпраектаў у Мінску, укаранення сацыяльных стандартаў, выканання праектаў пад кітайскія крэдытныя рэсурсы».

Пагадзіцеся, не слаба! Энциклапедысты эпохі Асветы адпачываюць!

Улётка ў рамачцы

Для большасці незалежных аналітыкаў АП — чалавек з мінулага, які карыстаецца падтрымкай людзей сталага ўзросту, што настальгуюць па СССР. Аднак у грамадства нахонт гэтага пытання іншае меркаванне. У 1994

годзе яно падтрымала «чалавека з народа» ў першую чаргу таму, што ўспрыняла яго ў якасці рэвалюцыянера-рэфарматара (гл. табліцу).

Чыё меркаванне бліжэй да праўды, аналітыкаў або грамадства? Адказ на гэта пытанне мы можам знайсці ў класіка сацыялогіі Макса Вебера, якому, дарэчы, належаць аўтарскія правы на такое папулярнае сёння паняцце «харызма».

Прыяду два фрагмента з працы «Харызматычнае панаванне»: «Сапраўдны прарок, як і сапраўдны ваенны правадыр, як і любы праўдзівы правадыр наогул, агучвае, стварае, патрабуе новыя заповедзі...» «Градыцыйнае панаванне звязана працэдэнтамі мінулага і пастолькі арыентавана на правілы. Харызматычнае панаванне руйнуе мінулае, і ў гэтым сэнсе яно спецыфічна рэвалюцыйнае».

У 1994 годзе моцны гаспадарнік Кебіч увасабляў уладу, але ўладу, адказную за развал СССР і постперабудовы хаос. Яго ідэалагічныя двайняты Дубко і Новікаў таксама былі звязаныя з мінулым, і таму не мелі шанцаў на поспех. Разлічваць на падтрымку ў год першых прэзідэнцкіх выбараў мог толькі новы чалавек, але які быў здольны размаўляць на зразумелай большасці мове.

Як і належыць харызматычнаму лідэру, ён не спрабаваў прыцягнуць да сябе ўвагу рацыянальнымі развагамі, скрупулёзна падлічваючы эканамічны эффект ад прапанаванай ім праграмы. Меў рацыю Вебер: «Чыстая харызма спецыфічна чужая эканоміцы. Там, дзе яна выступае, яна арганізуе «прызнанне» ў эмацыйна-напружаным сэнсе слова».

«Ведаю, вас шмат ашуквалі. Ведаю, вы стаміліся верыць». Калі мінулае перастае служыць апорай, а будучыня палохае сваёй нявызначанасцю, самым хадавым палітычным таварам становіцца Праўда. Адсюль попыт на прарокаў і правадыроў у пераломныя (рэвалюцыйныя) моманты гісторыі.

Але надыходзіць пострэвалюцыйная стабільнасць, а з ёй вяртаюцца паўсядзённыя клопаты. Параўнайце першую і апошнюю калонкі табліцы. Былы рэвалюцыянер пачынае ўспрымацца ў якасці персанажа, заклапочанага ўмацаваннем асабістай улады і захаваннем ранейшай сістэмы кіравання. Усё, што ён можа прапанаваць сёння сваім прыхільнікам, вымяраецца сумай у 500 долараў. Тут ужо не да харызмы.

«Насколько тонка грань...»

Да каго звернутая заява АП з нагоды вычарпання ліміту рэвалюцый? Калі да апазіцыі, тое яна відавочна не па адрасе. Рэвалюцыя не гэта арганізацыя, да яе можна толькі быць гатовым. Уласная палітычная біяграфія АП — таму відавочнае пацвярджэнне.

Рэвалюцыя ёсць з'ява ірацыянальная па сваёй прыродзе. Яна здараецца па-за ўсякімі планами і прагнозамі, як з боку тых, хто яе чакае, так і з боку ахвочых яе прадухіліць. Але ёсць адзін важны момант: супраць згуртаванай кіроўнай эліты і моцнай дзяржавы выступленне народа (Плошча) практычна не маюць шанцу на поспех. Нездарма Маркс, характарызуючы рэвалюцыйную сітуацыю, нароўні з нежаданнем масаў жыць па-старому ў якасці абавязковай умовы адзначаў няздольнасць вярхоў па-старому кіраваць.

Няздольнасць вярхоў кіраваць па-старому, як правіла, здараецца

з-за недахопу рэсурсаў. Невыпадкова Перабудова пачалася ў 1985 годзе. У той год цана нафты звалілася ў 6,2 разы. Менавіта недахоп рэсурсаў запуская рэформы (паскарэнне Гарбачова, мадэрнізацыя Мядзведзева, лібералізацыя Лукашэнка). Але, як адзначаў яшчэ ў XIX стагоддзі французскі мыслер Алекс дэ Таквіл: «Самы небяспечны момант для дрэннага рэжыму — калі ён пачынае рэфармавацца».

Аддадзім належнае АП. Ён выдатна разумее гэту небяспеку. Цытую: «Оппоненты власти призывают нас перейти от эволюционного созидания к радикальным реформам и революциям. Этот зуд перемен не от большого ума. Ведь они не хотят понять, насколько тонка грань, отделяющая мирную жизнь от кровопролития и бессмысленной жестокости, стабильность — от хаоса и анархии».

Рэвалюцыя — гэта не проста разрыў з мінулым. Рэвалюцыя — разрыў з мінулым ва ўмовах слабой улады. Пасля смерці Мао кітайскія таварышы пайшлі на рэвалюцыйныя перамены, але пры гэтым яны не дапусцілі рэвалюцыі!

Калі ўлада слабее, усё адразу перастае працаваць, таму што ні ў каго ў такіх умовах не ўзнікае жадання браць на сябе адказнасць, у тым ліку і ў падаткаплатнікаў. У выніку паступленні ў бюджэт істотна змяншаюцца, а правесці адэкватнае скарачэнне дзяржаўных выдаткаў, ігнаруючы ціск лабісцкіх групаў, слабая ўлада не ў стане. Адзінае, на што яна здольная, — гэта запусціць друкарскія станкі. Таму без гіперінфляцыі не абыйшлася яшчэ ніводная рэвалюцыя. У даіндустрыяльную эпоху гіперінфляцыя спараджала грамадзянскую вайну, бо вёска адмаўлялася пастаўляць у горад хлеб у абмен на размаляваную паперу. Горад у адказ фармаваў харчатрады.

Варыянт адказу	10'94'	01'07'	12'08'	09'09'
Ён равоўна, але мэтанакіравана ідзе па шляху рэформаў да мэты	39	39	34	33
Ён якасна і рэвалюцыйна пераўтварыць рэчаіснасць	18	11	9	8
Ён высювае лозунгі без пэўных дзеянняў	18	8	12	13
Ён папросту імкнецца ўмацаваць сваю ўладу	12	23	29	31
Ён імкнецца захаваць ранейшую сістэму кіравання	6	13	17	14

* У першай калонцы прыведзены дадзеныя апытання службы «Грамадская думка», у наступных — НІСЭПД

▶ ІНІЦЫЯТЫВА

СТАНУЦЬ ГРАМАДЗЯНАМІ,
БУДУЦЬ БЕЛАРУСАМІ

Алена ВАРАЖБЕЙ

«Усход сталіцы» — пад такой назвай з'явілася ў Мінску грамадзянская ініцыятыва. Яе актывісты дапамагаюць жыхарам вырашаць сацыяльныя праблемы. Праз сумеснае змаганне за сацыяльныя правы — да развіцця грамадзянскай супольнасці. Такую мэту ставяць на перспектыву актывісты ініцыятывы.

Адзін з яе стваральнікаў, Аляксандр Шпакоўскі, адзначыў, што яны не збіраюцца займацца палітыкай. «Калі чалавек не ведае, як знайсці ўправу на працаўніка ЖЭСа, то што гаварыць яму пра каштоўнасці свабоды і дэмакратыі? — сказаў ён. — Мы хочам на сёння хаця б навучыць яго адстойваць сваё элементарнае права. Напрыклад, каб было чыста ў пад'ездзе». А пасля, як лічыць Аляксандр Шпакоўскі, людзі пачнуць дабівацца і таго, каб іх дэпутат быў у парламенце.

І капрамонт, і наркаманы

Ініцыятыва дае бясплатныя правыя кансультацыі па працы службаў ЖКГ, правядзенні капітальных рамонтаў і пытаннях адукацыі. Аказвае і практычную дапамогу, калі трэба скласці зварот у органы ўлады. «У нас ёсць эксперты па юрыспрудэнцыі, адукацыі і развіцці аматарскага спорту. Напрыклад, мы прыцягнулі ў кампанію былога супрацоўніка міліцыі, следчага, а зараз ён працуе юрыстам», — паведаміў Аляксандр Шпакоўскі.

У межах ініцыятывы створаны два сайты — www.vostok-minsk.info і www.frunze-minsk.info. На адным асвятляюцца праблемы Першамайскага, на другім — Фрунзенскага раёна. Актывісты абшлі жыхароў з анкетамі і правялі апытанне на сайтах. «Атрымалі даволі цікавыя вынікі, — сказаў Аляксандр Шпакоўскі. — Напрыклад, у Фрунзенскім раёне на другім месцы апынуліся праблемы алкагалізацыі і наркамані. А на першым, безумоўна, дрэнная праца ЖКГ і някасны капрамонт».

Паводле яго словаў, займаюцца сайтамі і распаўсюджаюць інфармацыю аб кансультацыйна калія 10 чалавек. А пад мерапрыемствы, той жа збор подпісаў, ініцыятыва можа задзейнічаць да 80 чалавек.

Пераважна людзі звяртаюцца да іх па пытаннях жыллёва-камунальнай гаспадаркі. Хтосьці задае пытанні па грамадзянска-прававым адносінам — шлюбаразводным працэсе і падзеле маёмасці. Кансультуюць і па пытаннях дарожна-транспартных здарэнняў. А наогул, звязваюцца па разнастайных пытаннях.

«Не так даўно прыйшлося займацца наркаманами, — распавёў

Аляксандр Шпакоўскі. — Да нас на сайт звярнуліся жыхары дома з вуліцы Якубоўскага, дзе ў пад'ездзе збіраліся наркаманы. Мы з'ездзілі ва ўпраўленне па барацьбе з незаконным абаротам наркотыкаў. Наркамана, які жыве ў гэтым доме, выклікалі на размову. Зараз у пад'ездзе ўсё стала ціха».

Даводзіцца змагацца і з алкагалізацыяй. Была сабрана 220 подпісаў жыхароў вуліцы Бельскага з патрабаваннем забараніць ноччу продаж алкаголю ў кругласутачнай краме «Азарэнне». Старшыня Мінгарвыканкама Мікалай Ладунца даслаў адказ. Улады прынялі палавінчатае рашэнне. «Забаранілі ноччу прадаваць прэйскурантную гарэлку, піва і пладова-ягадае віно. А прадаюць спіртныя напоі ад 20 тысяч рублёў. Часткова гэта зняла праблему. Там ужо такіх цалкам асацыяльных асобаў, якія дзень і ноч стаялі, няма», — сказаў Аляксандр Шпакоўскі. — «Зараз ідзе збор подпісаў па капітальнаму рамонту аднаго з дамоў у Першамайскім раёне. Там затрымакі з капрамонтам. І вось так пакрыху спрабуем палепшыць якасць жыцця мінчукоў», — падсумаваў Аляксандр.

Падштурхоўваць да зменаў

Свой занятак у ініцыятыве Аляксандр Шпакоўскі аргументаваў некалькімі чыннікамі. «Мне не складана сустрэцца пасля працы з нейкім чалавекам і падзяліцца ведамі. І гэту гадзіну, якую я не пасяджу ля кампутара ці не пагляджу тэлевізар, я таксама правяду з карысцю. Па-другое, у кожнага сваё хобі. Хто на рыбалку ходзіць, камусьці цікавая грамадская дзейнасць. І яна не патрабуе вялікіх грошай. Ну зрабілі сайты, гэта не дорага. Выдалі налесткі. І, па-трэцяе, самае галоўнае — краіне патрэбны пазітыўныя змены. І змены ў першую чаргу павінны быць у свядомасці людзей».

Па першай адукацыі Аляксандр выкладчык гісторыі, цяпер заканчвае БДУ па спецыяльнасці юрыст. Працаваў вядучым спецыялістам у адміністрацыі Фрунзенскага раёна. Зараз працуе выкладчыкам у навучальнай установе.

Адсутнасць пазітыўных зменаў у Беларусі, на яго погляд, абумоўлена ў першую чаргу нізкай палітычнай і прававой культурай грамадства. «Людзі не ведаюць ні дэпутатаў ад улады, ні іх канкурэнтаў з апазіцыі, нікому не вераць, моўчкі чакаюць, што хтосьці прыйдзе і вырашыць іх праблемы. У той жа самы час і тых людзей, якія прэтэндуюць на палітычную ўладу ў краіне, па вялікім рахунку мала цікавіць сітуацыя з простымі грамадзянамі. І ім час спусціцца з нябёсаў на зямлю», — лічыць актывісты ініцыятывы.

«Я сам скончыў беларускую нацыянальную гімназію, вельмі добра стаўлюся да беларускай мовы. Разуваю, што гэта пытанне трэба вырашаць. У нас з моўнай сітуацыяй катастрофа. Але гэта зусім не цікавіць народ, а толькі некалькі працэнтаў свядомых інтэлігентных людзей. Таму, каб дабівацца нейкіх станоўчых зменаў у краіне, трэба, каб чалавек зразумеў, што ён грамадзянін. Вось калі ён зразумее, што ён беларус».

Як падкрэсліў Аляксандр Шпакоўскі, толькі супольна можна вырашыць усе праблемы. Калі чалавек звяртаецца да ўлады адзін, то часта атрымоўвае адпіску. А калі ідзе калектыўны зварот, гэта заўсёды перапахло, «разбор палётаў» і станоўчы адказ па праблеме.

«Мы дамагаемся, каб грамадства кантралявала ўладу. Па Канстытуцыі, адзінай крыніцай улады з'яўляецца народ. Грамадства павінна падштурхоўваць дзеючую ўладу да змяненняў. Калі людзі стануць дасведчанымі ў прававых адносінах, а потым і ў палітычных, сучасная мадэль кіравання будзе папросту не патрэбна. Нельга будзе кіраваць дырэктыўнымі метадамі. Таму што чалавек будзе адстойваць свае правы і сам выяўляць ініцыятыву да супрацы з органами ўлады. А не чакаць, што за яго нешта зробіць ці вырашаць. Грамадства зараз аморфнае, а трэба, каб яно было актыўным развівалася, каб квітнела краіна. Вось асноўная мэта нашай дзейнасці», — рэзюмаваў прадстаўнік ініцыятывы «Усход сталіцы».

▶ КАЛОНКА КАНСТАНЦІНА СКУРАТОВІЧА

ДЗВЕ ЗАКЛАДНІЦЫ

У постсавецкай палітыцы з'явілася столькі розных праграм, што пералічыць іх немагчыма. Праўда, у такім падліку няма ніякай пільнай патрэбы. Бо ў кожнай асобы, якая лічыць сябе палітыкам, ёсць і свая асобная праграма. Да таго ж большасць праграм падобных, быццам іх рабілі на адзін капыл.

Таму народу бывае цяжка зразумець, чым яны па сваёй сутнасці розняцца. І таму да палітычных праграм простыя людзі ставяцца, як той дзед Нічыпар з «Вяселля ў Малінаўцы» — калі хтосьці выступае за свабоду асобы, то будучы рабаваць. Інакш кажучы, людзі лічаць, што палітыкі ў выпадку прыходу да ўлады забудуць пра абяцанкі, але не пра магчымасці набіць кішэні за іх кошт. Таму, дарэчы, прэтэндэнтам на ўладу бывае цяжка выціснуць дзейных валадароў, якія, на думку людзей, ужо добра на свае патрэбы папрацавалі. А ў новых кішэні пустыя.

Карацей, пры безумоўнай важнасці палітычных праграм не трэба да іх вельмі сур'ёзна ставіцца, бо яны насамрэч ніколі не выконваюцца. Уззяць, прыкладам, праграму пра стварэнне ў цэнтры Еўропы новай краіны — моцнай і квітнеючай Беларусі. Кожную вясну яна пачынае квітнець, але амаль выключна пустацветам. Шараговы беларус як быў дзесяць гадоў таму бяднейшым за шараговага літоўца, паляка, не кажучы пра немца, так і застаецца. Ужо нават нашмат бяднейшым і за шараговага расіяніна.

Нездарма ж столькі народу з'язджае туды на заробкі.

Але, як казалі на досвітку найноўшага капіталізму, калі ў цябе ёсць ваўчар, прад'яві яго. Тое ж самае і з праграмамі. Перш чым паказаць іх электрату, трэба даслаць у Цэнтрвыбаркам, каб тамтэйшыя спецыялісты ацанілі праграму наконт паліткарэктнасці. І калі няма ў ёй прыкмет экстрэмізму — дзейнічай. Так, прынамсі, зрабіў Уладзімер Някляеў, але адразу апынуўся ў цэнтры публічнага скандалу. Шмат кім са сваіх апанентаў ён быў успрыняты нейкім мясцовым Чубайсам і нават горшым за яго. Хоць да гэтага моманту лічылася, што такое нікому не пад сілу. Ні палітыкам, ні тым больш, паэтам. Шмат хто яшчэ памятае пра яго абяцанні даць кожнаму расіяніну па новай «Волзе» ў абмен на ваўчары. Таму нават рух адмысловы стварылі пад лозунгам «Выцісні з сябе Чубайса!».

І гэта ў той час, калі, на думку шмат каго з айчынных мысляроў, Бог паказаў сваю любоў да Беларусі, прызначыўшы на пасаду прэзідэнта самага палымнага змагара з «прыхватызатарамі» ўсіх часоў і народаў. І таму краіна пайшла ў будучыню не так, як усе, а ўласнымі шляхамі ды сцэжкам. І тым самым уратавалася ад карупцыі і сацыяльнай дэградацыі.

Прыкладна так у «Нашай Ніве» напісаў Андрэй Дынько, які ўшчэнт раскрытыкаваў эканамічную праграму Някляева. Бо Някляеў у выпадку абрання прэзідэнтам збіраецца прадаць расійскаму капіталу ўсё тое, што і так па сутнасці залежыць ад Расіі і, па вялікаму рахунку, акрамя Расіі нікому не патрэбна!

Пасля такіх слоў ужо ніхто не слухаў аргументаў аднадумцаў Някляева, якія даводзілі, што сучасны капітал не мае нацыянальнай прыналежнасці, што ў Расіі рынкавае развіццё спарадзіла фірмы, якія здольны дзейнічаць «адкрыта і празрыста». А трэба было б і прыслухацца. Бо з высновай спадара Дзімітрыева пагадзіўся б адзін насамрэч таленавіты навуковец, які яшчэ ў сярэдзіне XIX стагоддзя лічыў, што капітал з'яўляецца сілай інтэрнацыянальнай, што цалкам спраўдзілася цягам сусветнай глабалізацыі. А высновы спадарыні Навумавай кожны дзень пацвярджаюцца практыкай. Бо за выключэннем вытворчасці і гандлю калійных угнаенняў, чорных металаў, ільну, піламатэрыялаў ды нейкіх яшчэ дробных рэчаў, асноўнымі (бадай, адзінымі) партнёрамі беларускіх прадпрыемстваў з'яўляюцца расійскія кампаніі. У большыні сваёй прыватныя, у большыні не алігархічныя. Зразумела, гэтыя стасункі не пазбаўлены нейкіх «шэрых схем», але ж ужываюцца яны абодвума бакамі.

Лічыць, што рускія нажываюцца на беларусах — гэта ўсе роўна, што лічыць іх безнадзейнымі дурнямі. Іншая справа, што гэта супрацоўніцтва носіць для бакоў змушаны характар. І Беларусь, і Расія да гэтага часу з'яўляюцца закладніцамі былога ўсесаюзнага падзелу працы, яны ўсё яшчэ скаваны тым адзіным ланцугом, які звязваў народную гаспадарку краіны ў непадзельнае цэлае. Разлік быў такі.

Вось і мыкаемся да гэтага часу «з нацыянальным срэбрам», якое прадаць, прынамсі, дорага, а выкінуць шкада. А тым, каго вінавацяць у жаданні купіць адразу ўсё і танна, яно ўвогуле непатрэбна.

Уявіць адваротнае гэтак жа цяжка, як западозрыць раба ў жаданні скрасці чужую частку агульнага ланцуга, каб скаваць сабе і другую, свабодную нагу.

ПАЛІТЫКА

▶ ЗВАРОТ

ПАКАРАЦЬ СЛЕДЧЫХ
ЗА ЗЛАЧЫНСТВЫ

Ветэраны вайны ў Афганістане накіравалі зварот у пракуратуру Рэспублікі Беларусь з патрабаваннем прыцягнуць да крымінальнай адказнасці прадстаўнікоў следства, дзяржаўнага абвінавачвання і суда, якія былі задзейнічаныя ў працэсе пазбаўлення волі Мікалая Аўтуховіча, Уладзіміра Асіпенкі і Юрыя Лявонава па прысудзе ад 6 ліпеня 2006 года і ад 6 мая 2010 года.

Зварот падпісалі сустаршыні аргкамітэта па стварэнні аб'яднання ветэранаў баявых дзеянняў у Афганістане «Абаронцы Бацькаўшчыны» Алег Волчак і Аляксандр Камароўскі, а таксама ўдзельнікі вайны ў Афганістане.

У звароце вядзецца размова пра прысуд, які вынес суддзя Рачынскі М.П. 6 ліпеня 2006 года, і асудзіў прадпрымальнікаў Мікалая Аўтуховіча і Юрыя Лявонава да 3 гадоў 6 месяцаў і 3 гадоў 5 месяцаў пазбаўлення волі адпаведна. Прысуд Мікалаю Аўтуховічу быў вынесены з канфіскацыяй маёмасці. Нагадваецца і пра гучную справу ваўкавыскіх прадпрымальнікаў 2010 года. Ад 8 лютага 2009 года Мікалай Аўтуховіч і Юрыя Лявонаў былі зноў арыштаваныя па падазрэнні ў здзяйсненні падпалаў маёмасці былога начальніка Ваўкавыскага РУУС Сяргея Кацубы і мясцовага падатковага інспектара Сяргея Мандзіка. З імі быў таксама арыштаваны Уладзімір Асіпенка. Па злачынствах, якія ім інкрымінавалі, у 2005 годзе вінаватыя ўжо былі асуджаныя. Пацярапелыя з новымі заявамі ў праваахоўныя органы ў дачыненні да названых асобаў не звярталіся.

Падчас следстваў затрыманым былі прад'яўленыя новыя абвінавачванні — падрыхтоўка тэракту супраць старшыні Гродзенскага аблвыканкаму Уладзіміра Саўчанкі і замах на намесніка міністра па падатках і зборах Рэспублікі Беларусь Васіля Камянко. Але па дадзеных абвінавачваннях прадпрымальнікі былі апраўданыя суддзёй Аляксеем Цяцхоціным, бо ў судзе сталі набыткам галоснасці факты штучнага стварэння доказаў абвінавачвання — прымус сведак да лжывых сведчанняў, катаванні затрыманых і подкуп. 8 жніўня 2009 года Юрыя Лявонава вызвалілі са следчага ізалятара, а 24 верасня з яго былі знятыя ўсё абвінавачванні. Аўтары звароту кажуць, што гэтыя факты можна расцэньваць як злоўжыванні следства і адвольныя затрыманні.

6 мая 2010 года той жа Цяцхоцін прысудзіў Мікалаю Аўтуховічу да 5 гадоў і 2 месяцаў пазбаўлення волі за пазпраўнае набыццё, захоўванне, перавозку, нашэнне агнястрэльнай зброі, боепрыасаў, выбуховых рэчываў і выбуховых прыладаў. Падчас суда было ўстаноўлена, што ў Аўтуховіча мелася толькі 5 паляўнічых патронаў ад яго паляўнічай вінтоўкі, знойдзеных падчас ператрасу пры яго затрыманні, іншай зброі або іншых доказаў не было ўстаноўлена. Таксама быў асуджаны Уладзімір Асіпенка да 3-х гадоў пазбаўлення волі за дапамогу ў здзяйсненні пазпраўнай перавозкі, нашэнні, захоўвання агнястрэльнай зброі і боепрыасаў, выбуховых прыладаў. Але доказная база па гэтым абвінавачванні таксама не знайшла сваё пацверджанне ў судзе. Суддзя не даў юрыдычнай ацэнкі супрацоўнікам міліцыі, якія перавысілі свае службовыя паўнамоцтвы падчас папярэдняга следства.

Агулам Алег Волчак і Аляксандр Камароўскі знайшлі ў дзеянні прадстаўнікоў следства і суда ў дачыненні Мікалая Аўтуховіча, Уладзіміра Асіпенкі, Юрыя Лявонава супрацьпраўныя дзеянні, якія падпадаюць пад класіфікацыю злачынстваў супраць бяспекі чалавецтва, пазпраўнага пазбаўлення волі, катавання і подкupu сведак па справе, з мэтай атрымання патрэбных сведчанняў для следства.

▶ З НАГОДЫ

НАС СУДЗІЛІ
І ТРЫМАЛІ НЕЗАКОННА

Уладзімер Асіпенка — прадпрымальнік з Ваўкавыску, які быў асуджаны па «справе Аўтуховіча» за «захоўванне і перавозку зброі ды выбуховых рэчываў», умоўна-датэрмінова вызвалены з калоніі № 22 у Івацэвічах, дзе адбываў пакаранне.

Уладзімір Асіпенка правёў у турме амаль два гады. Ён праходзіў па адной справе з Мікалаем Аўтуховічам. Іх абвінавачвалі ў падрыхтоўцы тэрактаў супраць высокапастаўленых службоўцаў, але ў судзе доказаў гэтаму не знайшлося. Уладзіміра Асіпенку суд прызнаў вінаватым у пазпраўных дзеяннях са зброяй і асудзіў на тры гады зняволення. І ён, і Мікалай Аўтуховіч не прызнаюць сваёй віны. Еўропа і беларускія праваабаронцы прызналі гэту справу палітычна матываваным пераследам. Уладзімір цяпер мае намер дамагацца справядлівасці праз суд. Пасля вызвалення прадпрымальнік Уладзімір Асіпенка адказаў на пытанні журналісткі «НЧ» Вольгі Хвоін.

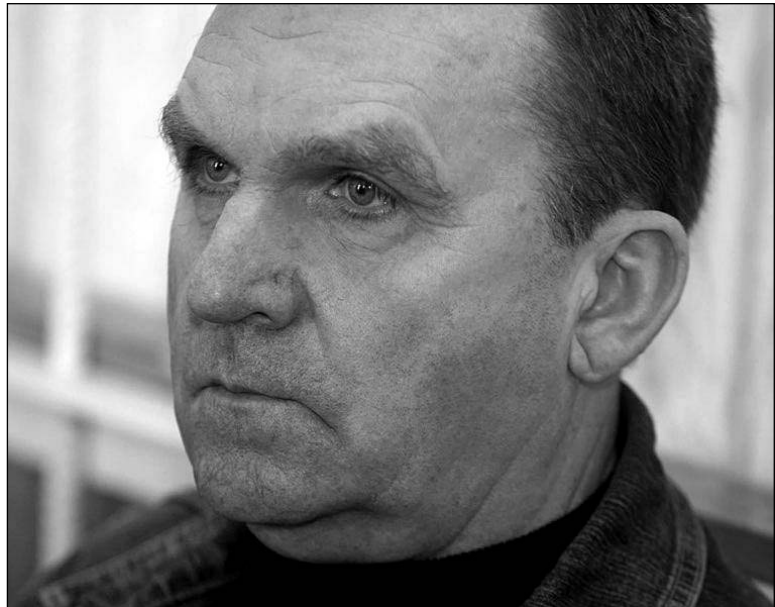
— **Што вы можаце сказаць пра ўмовы ўтрымання ў калоніі, следчым ізалятарам?**

— Нічога такога страшнага, каб гаварыць пра бесчалавечныя ўмовы, там няма. Праўда, у следчым ізалятары ў некалькі разоў было больш людзей, чым патрабуюць нормы. У адным памяшканні былі тыя, хто паліць, і хто не. Здараліся выпадкі, калі людзі гублялі прытомнасць.

У калоніі было лепш, бо там больш жыццёвай прасторы, лес вакол, паветра. Там лягчэй, гэта не тое ж самае, што сядзець у замкнёным памяшканні ў 30 квадратных метраў.

— **Як да вас ставілася адміністрацыя калоніі, іншыя вязні? Ці адчувалі вы ўплыў на гэтыя адносіны спецыфічнасці справы і прысуду?**

— Адміністрацыя ведала, хто я такі, хто вядзе маю справу, таму я заўсёды адчуваў увагу да сваёй персону. Супрацоўнікі калоніі і СІЗА паводзілі сябе тактычна, гэта і зразумела, бо калі б былі нейкія інцыдэнты, гэта стала б вядома грамадскасці, а такі розгалас ім не патрэбны.

З боку асуджаных — у следчым ізалятары былі больш-менш інтэлігентныя людзі, гэта не былі адпетыя злачынцы, у асноўным — дзяржслужбоўцы, прадпрымальнікі, мытнікі. Мы разумелі адзін аднаго. У калоніі, канешне, набор іншы: хабарнікі, гвалтаўнікі, забойцы. Таму трэба было ведаць, як паводзіць сябе, каб не выклікаць агрэсіі. Але магу сказаць, што збольшага да мяне ставіліся з павагай. Магчыма, мне было не надта складана ўжывацца з людзьмі, бо за 25 гадоў вайскавай службы я прывык да нягод, да розных умоў.

— **Прысуд наўплываў на адносіны з вашымі сябрамі, блізкімі людзьмі?**

— Усякае было. І яшчэ будзе многа разоў на гэту тэму. Некаторым мне давядзецца сказаць у вочы, што я пра іх думаю. Але і была дапамога мне, маёй сям'і ад тых, ад каго гэтага зусім не чакаў. Гэта кранала, часам да слёз.

— **Вы маеце намер у судовым парадку абскарджваць прысуд, на які вынік спадзеяцца?**

— Тое, што нас судзілі і трымалі незаконна, — гэта не падлягае сумневу. Значыць, мы мусім патрабаваць, каб тыя людзі, што вялі гэтую справу, былі пакараныя. Мяне шэсць месяцаў утрымлівалі за падпал дома міліцыянта. Лагічна, што мусілі быць доказы маёй вінаватасці, каб трымаць мяне такі час. Потым гэта абвінавачванне знялі, высунулі іншае. Значыць, следчыя зрабілі службовае парушэнне — незаконна, беспадстаўна абмежавалі маю свабоду. Я дараваць нікому

нічога не абавязаны, і не збіраюся. Мне смяяліся ў твар, казалі: «Мы ведаем, што ты не вінаваты». Цяпер я хачу дабіцца праўды. Калі пра мяне пісалі, паказвалі па тэлебачанню, выстаўлялі злачынцам, падпальшчыкам, то хіба гэта не падстава для абароны гонару, хіба гэта не патрабуе абскарджвання?

— **Вы падтрымлівалі гэты час сувязь з Мікалаем Аўтуховічам?**

— Аўтуховічу я не пісаў, ды і не прапусцілі б нічога. Усё даведваўся праз дачку, якая размаўляла з яго адвакатам, праз газеты. Я не думаю, што Мікалай Аўтуховіч вінаваты. Асудзіць на пяць з паловай гадоў за пяць патронаў — для гэтага не было падстаў.

— **Што плануеце рабіць бліжэйшым часам?**

— Канешне, нешта я запланую зрабіць, апроч таго, што буду адстойваць сваю правату. Буду з сям'ёй, зраблю рамонт у кватэры. Праз нейкі час змагу выехаць — ва Украіну да родзічаў, да дачкі, якая жыве за мяжой. Буду спрабаваць прымаць удзел у прэзідэнцкай кампаніі. Падтрымаю Саннікава — ён імпануе мне як палітык і як чалавек. Увогуле, мы жывём у неправдаказальны час. Нешта планаваць цяжка. Трэба асперагацца правакацый, бо я на ўмоўна-датэрміновым, і любы інцыдэнт можа мяне вярнуць назад у калонію.

Хачу сказаць, што я адчуваў каласальную падтрымку грамадскасці, СМІ. Калі б не гэта, нас разадраці б і пасадзілі на 15 гадоў, і мы нічога б не змаглі зрабіць.

▶ КАМЕНТАР

МАЯ ПАЗІЦЫЯ МНОГІМ НЕ ПАДАБАЕЦЦА

Цягам апошніх тыдняў Беларусь з афіцыйнымі візітамі наведальі шэраг дыпламатаў, чыноўнікаў Еўрасаюзу. У іх ліку — прэзідэнт Літвы Даля Грыбаўскатэ, міністры замежных спраў Польшчы і Германіі — Радаслаў Сікорскі і Гіда Вестэрвеле. Ці абмяркоўвалася з імі праблема беларускіх вязняў сумлення, на гэта пытанне «НЧ» адказвае праваабаронца Алег Волчак.

— Ні на адну з гэтых сустрэч мяне не запрасілі. І нават на беларуска-нямецкі Мінскі форум таксама, хаця апошнія гадоў

пяць я быў у спісе ўдзельнікаў. Я назіраю за спрамамі асуджаных па палітычных матывах, і мне, канешне, было б цікава пачуць меркаванне еўрапейскага боку на гэту тэму. Думаю, цяпер многае абумоўлена знешнепалітычнай сітуацыяй, мая пазіцыя многім не падабаецца не толькі ў Беларусі, але і за яе межамі. Не падабаецца тым палітыкам

з Захаду, што хочучь наладзіць кантакты з Лукашэнкам.

Стала праблемай вязняў цікавіяца пасольства ЗША, Польшчы. Разам з тым магу сказаць, што вызваленне Асіпенкі — гэта ў тым ліку і вынік працы асобных палітыкаў Еўрасаюза. Уладзіміру казалі, што яго датэрміновае вызваленне абумоўлена тым, што было вельмі многа зваротаў

з замежных арганізацый. Трэба займацца гэтым, каб і Аўтуховіч выйшаў на свабоду.

За перадвыбарчай кампаніяй усе забыліся пра людзей у турмах, а варта было б, каб нашы палітычныя лідэры пра гэта падумалі. Заўважце, што толькі 2–3 чалавекі з прэтэндэнтаў у кандыдаты на пасаду прэзідэнта ўзялі гэтыя пытанні. Канешне, Мікалаю Аўтуховічу крыўдна, што пасля прысуду грамадскасць суцішылася. Ён нават пісаў мне, што ўжо адчувае сябе забытым.

ТВ ТЭЛЕТЫДЗЕНЬ

15 ЛІСТАПАДА, ПАНЯДЗЕЛАК

06.00, 07.00, 08.00, 09.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.05, 18.00, 19.00, 23.15 Навіны.
 06.05, 07.10, 08.15 «Добрай раніцы, Беларусь!».
 06.45 Nota Bene.
 07.05, 08.10 Зона X.
 07.30, 08.25, 11.50 Дзелавое жыццё.
 08.30 «У свеце матораў».
 09.10 «У цэнтры ўвагі».
 10.35 «Культурныя людзі».
 11.05 Меладраматычны серыял «Маруся».
 12.10 Меладрама «Знойдзены» (Расія).
 14.05 Жаночае ток-шоў «Жыццё як жыццё».
 15.20, 19.15 Навіны рэгіёна.
 15.40 «OFF STAGE LIFE».
 16.05 Адмысловы рэпартаж АТН «Гутарка даўжынёю ў 20 гадоў».
 16.20 Nota Bene.
 16.45 Серыял «Спальны раён» (Расія).
 17.30 Меладраматычны серыял «Маруся».
 18.35 Дзённік Міжнароднага дзіцячага конкурсу песні «Еўрабачанне- 2010».
 18.50, 01.20 «Зона X». Крымінальная хроніка.
 19.25 «КЕНО».
 19.30 «Арэна». Праграма аб спорце.
 19.55 «Ход у адказ». Ток-шоў.
 21.00 Панарама.
 21.55 «Актуальнае інтэрв'ю».
 22.10 Камедыіны серыял «Адчайныя хатнія гаспадыні-5» (ЗША).
 23.30 Трылер «Дэтэктар хлусні» (ЗША).
 01.25 Дзень спорту.

13.45 «Модны прысуд».
 14.50 «Зразумець. Прабачыць».
 15.25 «Хачу ведаць».
 16.15 «Дзікі маладняк».
 16.50 АНТ прадстаўляе: «Бітва тытанаў».
 18.20 «Зваротны адлік».
 19.00 Чакай мяне.
 20.00 Час.
 21.05 АНТ прадстаўляе: Ток-шоў «Выбар».
 22.10 «Галасы».
 23.35 «Рабы забабонаў».
 00.35 «Віёла Тараканавы. У свеце злачынага запалу». Шматсерыйны фільм.
 01.25 Начныя навіны.

06.00, 07.30, 10.30, 13.30, 16.30, 19.30, 22.30 «24 гадзіны».
 06.10 «Міншчына».
 06.20 «Раніца. Студыя добрага настрою».
 07.40 «СТБ-спорт».
 08.30 «Тыдзень».
 09.35 «Вялікі сніданак».
 10.05 «Пяць гісторый».
 10.40 «Багатая і каханая». Тэленавэла.
 11.40 «Званая вячэра».
 12.35 «Я-вандроўца».
 13.00 «Ля параднага пад'езду».
 13.50 «Зорны рынг».
 15.00 Канцэрт М.Задорнава.
 16.00 СТБ прадстаўляе: «КультУРА!».
 16.50 «Рэпартаж гісторый».
 17.10 «Наша справа».
 17.20 «Міншчына».
 17.30 «Званая вячэра».
 18.30 «Дарослыя гульні». Серыял.
 20.00 «Сталічны падрабязнасці».
 20.10 «СТБ-спорт».
 20.15 «У тэму». Актуальнае інтэрв'ю.
 20.30 Фільм «Люзія страху». Украіна, 2008 г.
 22.55 «Сталічны футбол».
 23.25 Фільм «Памежны горад». ЗША, 2006 г.

06.35 Моладзевы серыял «Універ» (Расія).
 07.00 ЛАДная раніца.

08.00 Тэлебарометр.
 08.05 Дэтэктыўны серыял «Чыста англійская забойствы» (Вялікабрытанія).
 09.10 Серыял «Каханне як каханне» (Расія).
 10.15 Джэймс Бонд - Агент 007. Прыгодніцкі баявік (ЗША-Вялікабрытанія).
 12.35 Пра мастацтва.
 13.05 Школа рамонту.
 14.05 Серыял «Пакахай мяне зноў».
 14.55 Пазакласная гадзіна.
 15.10 Тэлебарометр.
 15.30 Прэм'ера. «Расшыфраваць дрэс-код». Так-пазнавальны цыкл (Францыя).
 16.00 Дэтэктыўны серыял «Налётчыкі».
 16.50 Дэтэктыўны серыял «Чыста англійская забойствы» (Вялікабрытанія).
 18.00 Серыял «Каханне як каханне» (Расія).
 19.05 «Дзень радыё». Так. фільм.
 19.35 «Дача здароўя».
 20.15 Калыханка.
 20.30 Тэлебарометр.
 20.35 Беларуская часіна.
 21.40 Камедыіны серыял «Інтэрны».
 22.20 Моладзевы серыял «Універ» (Расія).
 22.55 Авертайм.
 23.30 Футбол. Чэмпіят Англіі. Прэм'ер-ліга. Агляд тура.
 00.25 Дэтэктыўны серыял «Налётчыкі».

07.00 «Раніца Расіі».
 09.25 «Ефрасіння». Тэлесерыял.
 10.20 «Ранішня пошта».
 11.00, 14.00, 17.00, 20.00 Весткі.
 11.30 «Смерць у садзе. Іпадром». Дакументальны фільм.
 12.20 «Кулагін і партнёры».
 12.50 «Пакой смеху».
 13.50 Навіны - Беларусь.
 14.30 «Аб самым галоўным». Ток-шоў.
 15.25 «Сапраўднае жыццё».
 16.20 Тэлесерыял «Дворык».
 16.50 Навіны - Беларусь.
 17.30 «Кулагін і партнёры».
 17.30 Тэлесерыял «Чорная багіня». Расія.
 18.50 «Ефрасіння». Тэлесерыял.
 19.50 Навіны - Беларусь.

20.30 Тэлесерыял «Адзіны мужчына».
 22.20 Тэлесерыял «Целахоўнік».
 23.20 «Нічога асабістага».
 23.35 Навіны - Беларусь.
 23.45 «Весткі.ру».
 00.05 Прэм'ера. «Гарадок». Так. фільм.

09.30 Мотаспорт па выходных.
 09.45, 15.45 Горныя лыжы. Кубак свету ў Фінляндыі (Леві). Салам. Жанчыны. 2-я спроба.
 10.45, 16.45, 02.00 Горныя лыжы. Кубак свету ў Фінляндыі (Леві). Салам. Мужчыны. 2-я спроба.
 11.45, 17.45 Шары. Адкрыты чэмпіят Шатландыі (Перт). Фінал.
 13.15 Футбол. Еўра-2012. Адборачны турнір. Швейцарыя - Уэльс.
 14.00 Футбол. Еўра-2012. Адборачны турнір. Шатландыя - Іспанія.
 14.45 Футбол. Еўра-2012. Адборачны турнір. Нідэрланды - Швецыя.
 15.30, 01.00 Футбол. Еўрагалы. Гасць тыдня. Часопіс.
 19.15 Футбол. Еўрагалы. Часопіс.

19.45, 20.45 Футбол. Еўра-2012. Адборачны турнір. Агляд.
 21.50 Вось дык так!!!
 22.00 Пра рэстлінг. Агляд WWE.
 22.30 Пра рэстлінг. Vintage Collection. ЗША.
 23.30 Баявая мастацтва. Байцоўскі клуб. Total KO.
 00.30 Футбол. Еўрагалы. Часопіс.
 01.15 Футбол. Еўра-2012. Адборачны турнір. Нідэрланды - Італія.
 02.25 Часопіс «Еўраспорт за чыстую планету».

16 ЛІСТАПАДА, АЎТОРАК

06.00, 07.00, 08.00, 09.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 15.55, 17.00, 18.00, 19.00, 23.10 Навіны.
 06.05 Дзень спорту.
 06.10, 07.10, 08.15 «Добрай раніцы, Беларусь!».
 07.05, 08.10 Зона X.
 07.30, 08.30, 11.50 Дзелавое жыццё.
 08.35 «Арэна». Праграма аб спорце.
 09.10 Камедыіная меладрама «Маргоша».
 10.05 Серыял «Спальны раён» (Расія).
 10.35 Меладраматычны серыял «Маруся».
 11.25 Дзённік Міжнароднага дзіцячага конкурсу песні «Еўрабачанне- 2010».
 11.40 «Актуальнае інтэрв'ю».
 12.10 Драма «Гульні ў салдацікі» (Украіна).
 14.05 «Ход у адказ». Ток-шоў.
 15.20, 19.15 Навіны рэгіёна.
 15.40, 18.35 Дзённік Міжнароднага дзіцячага конкурсу песні «Еўрабачанне- 2010».
 16.00 Аўташкола.
 16.40 Серыял «Спальны раён» (Расія).
 17.25 Меладраматычны серыял «Маруся».
 18.50, 01.10 «Зона X». Крымінальная хроніка.
 19.25 «КЕНО».
 19.30 «Сфера інтэрасаў».
 19.55 Камедыіная меладрама «Маргоша».
 21.00 Панарама.
 21.55 Актуальнае інтэрв'ю.
 22.10 Дзіцячы конкурс песні «Еўрабачанне-2010». Цырымонія адкрыцця.
 23.25 Трылер «Выкуп».
 01.15 Дзень спорту.

13.45 «Модны прысуд».
 14.50 «Зразумець. Прабачыць».
 15.25 «Хачу ведаць».
 16.10 Навіны спорту.
 16.15 «Заручальны прысцяг». Шматсерыйны фільм.
 17.05 «Слова жанчыне». Шматсер. фільм.
 18.15 Навіны спорту.
 18.20 «Шчаслівыя разам». Серыял.
 18.55 «Хай кажучь».
 20.00 Час.
 21.00 Навіны спорту.
 21.05 «Уцёкі».
 22.20 «Цвёрдая пасадка».
 23.40 Навіны спорту.
 23.45 «Несакрэтная матэрыялы».
 00.20 «Віёла Тараканавы. У свеце злачынага запалу». Шматсерыйны фільм.
 01.10 Начныя навіны.

06.00, 07.30, 10.30, 13.30, 16.30, 19.30, 22.30 «24 гадзіны».
 06.10 «Міншчына».
 06.20 «Раніца. Студыя добрага настрою».
 07.40 «СТБ-спорт».
 08.30 «Гаворыць і паказвае Мінск».
 09.00 Фільм «Люзія страху». Украіна, 2008 г.
 10.40 «Багатая і каханая». Тэленавэла.
 11.40 «Званая вячэра».
 12.35 «Дарослыя гульні». Серыял.
 13.50 «Не хлусі мне!».
 14.40 «Студэнты 2». Серыял.
 15.35 «Ваенная таямніца».
 16.50 «Сталічны футбол».
 17.20 «Міншчына».
 17.30 «Званая вячэра».
 18.30 «Дарослыя гульні». Серыял.
 20.00 «Сталічны падрабязнасці».
 20.10 «СТБ-спорт».
 20.15 «Добры вечар, маляня».
 20.25 «Меч». Серыял.
 21.25 «Пяць хвілін».
 21.30 «Вялікі горад».
 22.05 «Аўтапанарама».
 22.55 «Дурні, дарогі, грошы». Гумарыстычны серыял.
 23.50 «Справа гонару». Серыял.
 00.40 «Баец». Серыял.

06.35 Моладзевы серыял «Універ» (Расія).
 07.00 ЛАДная раніца.
 08.00 Тэлебарометр.
 08.05 Камедыіны серыял «Інтэрны».
 08.35 Дэтэктыўны серыял «Чыста англійская забойствы» (Вялікабрытанія).
 09.35 Серыял «Каханне як каханне» (Расія).
 10.45 «Дзень радыё». Так. фільм.
 11.15 «Дача здароўя».
 11.50 Футбол. Чэмпіят Англіі. Прэм'ер-ліга. Агляд тура.
 12.45 Авертайм.
 13.15 «Запал па культуры».
 14.00 Серыял «Пакахай мяне зноў».
 14.50 «Расшыфраваць дрэс-код». Дакументальна-пазнавальны цыкл (Францыя).
 15.25 Мультисерыял «Дракончык і яго сябры» (Канада).
 15.50 Пазакласная гадзіна.
 16.05 Дэтэктыўны серыял «Налётчыкі».
 16.55 Дэтэктыўны серыял «Чыста англійская забойствы» (Вялікабрытанія).
 18.00 Серыял «Каханне як каханне» (Расія).
 19.05 Баявік «Крымінальны квартал».
 20.50 Калыханка.
 21.10 Тэлебарометр.
 21.15 Беларуская часіна.
 22.15 Камедыіны серыял «Інтэрны».
 22.55 Моладзевы серыял «Універ» (Расія).
 23.35 «Спорт-кадр».
 00.05 Дэтэктыўны серыял «Налётчыкі».

07.00 «Раніца Расіі».
 09.20 «Ефрасіння». Тэлесерыял.
 10.10 «Вясёлы-журботны чалавек. Рыгор Горын». Дакументальны фільм.
 11.00, 14.00, 17.00, 20.00 Весткі.
 11.30 «Нічога асабістага».
 11.45 «Кулагін і партнёры».
 12.15 Тэлесерыял «Адзіны мужчына».
 13.50 Навіны - Беларусь.
 14.30 «Аб самым галоўным». Ток-шоў.
 15.25 «Сапраўднае жыццё».
 16.20 Тэлесерыял «Дворык».
 16.50 Навіны - Беларусь.

17.30 «Кулагін і партнёры».
 18.00 Тэлесерыял «Чорная багіня». Расія.
 18.50 «Ефрасіння». Тэлесерыял.
 19.50 Навіны - Беларусь.
 20.30 Тэлесерыял «Адзіны мужчына».
 22.20 Тэлесерыял «Целахоўнік».
 23.20 Навіны - Беларусь.
 23.30 «Весткі.ру».
 23.50 «Гуд бай, Амерыка. Кампазітар Зацэпін». Дакументальны фільм.

06.00, 10.00, 13.00, 16.00, 19.00 Сёння.
 06.05 Інфармацыйны канал «НТБ раніцай».
 08.40 «Агляд. Надзвычайнае здарэнне».
 09.30 «Агляд. Надзвычайнае здарэнне».
 10.25 «Справа цёмная». Гістарычны дэтэктыў.
 11.20 «Жаночы погляд».
 12.05 «Да суду».
 13.30 Дэтэктыўны серыял «Жыццё - поле для палявання».
 15.00 «Жывуць жа людзі!».
 15.30 «Агляд. Надзвычайнае здарэнне».
 16.30 Серыял «Вяртанне Мухтара».
 18.30 «Агляд. Надзвычайнае здарэнне».
 19.35 Серыял «Вуліцы пабітых ліхтароў».
 21.45 Прэм'ера. Баявік «Браценікі».
 23.30 Сёння.
 23.55 Серыял «Ускосныя доказы».
 00.50 «Асабліва небяспечны».

09.30 Часопіс «Еўраспорт за чыстую планету».
 09.35 Дзюдо. Камандны чэмпіят свету ў Турцыі (Стамбул).
 10.00 Горныя лыжы. Кубак свету ў Фінляндыі (Леві). Салам. Мужчыны. 2-я спроба.
 10.30 Футбол. Еўрагалы. Часопіс.
 11.00, 14.30, 20.45 Футбол. Еўрагалы. Гасць тыдня. Часопіс.
 11.15, 15.15 Футбол. Еўра-2012. Адборачны турнір. Партугалія - Данія.
 12.15 Футбол. Еўра-2012. Адборачны турнір. Нідэрланды - Італія.
 13.00, 16.15 Футбол. Еўра-2012. Адборачны турнір. Ірландыя - Расія.

13.30, 16.45, 01.15 Футбол. Еўра-2012. Адборачны турнір. Агляд.
 14.45, 20.15 Футбол. Еўрагалы. Часопіс.
 17.45 Футбол. Еўра-2012. Адборачны турнір. Шатландыя - Іспанія.
 18.30, 00.15 Футбол. Еўра-2012. Адборачны турнір. Нідэрланды - Швецыя.
 19.15 Футбол. Еўра-2012. Адборачны турнір. Швейцарыя - Уэльс.
 20.00 Футбол. Еўрагалы. Навіны.
 20.10 «Алімпійскія гульні. Лондан». Часопіс.
 21.00, 22.00 Бокс.
 00.00 Экстрэмальны спорт. Freeride Spirit.
 00.10, 02.15 Мотаспорт па выходных.

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №12 (50)
(лістапад)

www.lit-bel.org www.novychas.gmail.com

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага часу»

Анонс

«НАВІНЫ»: падзеі літаратурна-грамадскага жыцця.....	с. 2
«ПАЭЗІЯ»: новыя вершы Ніла ГІЛЕВІЧА.....	с. 3
«ЮБІЛЕЙ»: эсэ Уладзіміра СІУЧЫКАВА пра Уладзіміра КАРАТКЕВІЧА.....	с. 4
«СПАДЧЫНА»: ваярскія песні 1831 года Антона ГАРЭЦКАГА.....	с. 5
«ГУТАРКА»: Андрэй ХАДАНОВІЧ пра нацыянальную ідэнтыфікацыю.....	с. 6
«ПРОЗА»: апавяданне Уладзіміра САВІЧА.....	с. 7
«ЧЫТАЛЬНЯ»: урывак з новага рамана «Па кудзелі» Рагваладовічы Генрыха ДАЛІДОВІЧА.....	с. 8–9
«ПЕРАКЛАДЫ»: паэзія Ніны ДЗЯМБОЛЬСКОЙ і Сільвіі ПЛАТ.....	с. 10
«ЛЕКТОРЫЙ»: Генадзь ПРАНЕВІЧ пра творчасць Алега ЛОЙКІ.....	с. 11
«ПРОЗА»: апавед Валерыя КАЗАКОВА «Драпежная птушка».....	с. 12–13
«ШКАЛЯРЫЙ»: новы ўрок гісторыі ад Уладзіміра АРЛОВА.....	с. 14–15
«ВАНДРОУКІ»: эсэ Валянціны КОУТУН.....	с. 16

▶ АКТУАЛІІ

ХТО КІРАВАЎ ВЯЛІКІМ КНЯСТВАМ?

В. РАСТОЎ

**Беларусы былі галаўным
блем царскай Расіі:
тройчы разам з
палякамі наладжвалі
антырасійскія
паўстанні (за 122 гады
знаходжання ў імперыі),
якія царызм нішчыў
толькі коштам масавых
рэпрэсій, этнічнага і
рэлігійнага генацыду.**

У 1839–1840 гадах выйшлі ўказы цара з забаронай слова «Літва» і з забаронай Беларускай (Ліцвінскай) праваслаўнай уніяцкай царквы, богаслужэнняў на ліцвінскай (беларускай) мове і кнігавыдавецтва на ёй. Цар загадваў «засцерагчы літоўца-русаў ад непатрэбнай гістарычнай памяці аб сваёй дзяржаве». З гэтага перыяду пад кіраўніцтвам Таемнай Канцылярыі нараджаецца канцэпцыя прапаганды, якая сцвярджае, што беларусы не мелі сваёй дзяржаўнасці ў Вялікім Княстве Літоўскім, Рускім і Жамойцкім і нібы «прыгнёталіся ў ім літоўцамі». Пад «літоўцамі» сталі разумець не ліцвінаў (беларусаў), а жамойтаў і аўкштайтаў.

Гэтая канцэпцыя цалкам задавальняла і ідэолагаў СССР, бо ліквідавала ВКЛ як галоўную гістарычную РУСКІЮ альтэрнатыву ардынскай Маскве і абгрунтавала ўладу Масквы над рогіёнам. Паўсюль падручнікі гісторыі СССР сталі распаўсюджваць байку аб тым, як бедныя беларусы знемагалі падгнётам літоўцаў і затым палякаў, пакуль іх не вызваліла братэрская рука рускага народа ў выглядзе царызму.

Ужо ў цяперашняй, сучаснай Беларусі, беларускія палітыкі працягваюць вяртаць нам гэтую байку з высокіх трыбунаў: «Ніхто нават з беларускіх гісторыкаў не стане спрачацца, што беларусы ў ВКЛ не валодалі сваёй дзяржаўнасцю». Канешне — бо «беларусаў» да XIX стагоддзя не было — быў народ ліцвінаў, перайменаваны царызмам у «беларусаў».

Усе вядучыя палітыкі Расіі і амаль усе расійскія

гісторыкі выказваюцца гэтак жа. Нядаўна ў часопісе «Навука і жыццё» беларусаў пашкадаваў вядомы гісторык Рой Мядзведзеў: маўляў, беларускаму народу ўжо 1200 гадоў — але вось, няшчасны і забіты, за ўсю сваю гісторыю так і не змог ён стварыць ні сваёй дзяржавы, ні сваёй арміі, ні сваіх законаў, ні сваёй арыстакратыі...

Калі беларусы сапраўды такія «зацоканыя», як мяркуе Рой Мядзведзеў, то чаму ж яны — адзіны сярод будучых народаў СССР — тры разы за 122 гады ўздымалі ўсенародныя вызваленчыя паўстанні за незалежнасць ад Расіі? Навошта ім было паўставаць, калі ў іх нічога свайго ніколі не было? Паўстаюць жа толькі ў тым выпадку, калі ўсё гэта ЦАЛКАМ БЫЛО СТАГОДЦЯМІ, а расійская акупацыя тое АДНЯЛА.

Пытанне аб тым, была ў беларусаў свая дзяржаўнасць у ВКЛ ці не, сёння раптам набыло ў Беларусі «ідэалагічнае» значэнне. Невялікая група прамаскоўскіх гісторыкаў у штыкі прыняла ідэю аб гістарычнай пераемнасці, а прафесар Петрыкаў (вядомы па створаным з яго ўдзелам дакументальным серыяле «Савецкая Беларусь») выразна заявіў: абсалютна недапушчальна бачыць дзяржаўнасць беларусаў у ВКЛ, а Беларусь — гістарычным пераемнікам ВКЛ.

Здавалася б — вось жа дзіўна: Рой Мядзведзеў нас шкадуе, а мы можам яму і ўсёй Расіі паказаць, што шкадаваць нас недарэчна — у нас была свая беларуская дзяржава ВКЛ. І наогул кожная краіна і кожны народ прадметам свайго гонару знаходзяць старажытную слаўную гісторыю, гісторыкі ўСІХ КРАІН спрабуюць хоць бокам прымазацца к чамусьці гістарычна эпэпальнаму. А нам тут і «прымазацца» не трэба — ВКЛ па ўсёй сваёй фактуры і з'яўлялася нацыянальнай беларускаю дзяржаваю нашых прадзедаў.

Але не: дзіўны загад беларускім гісторыкам — не смеіце лічыць ВКЛ беларускай дзяржавай, наш народ

Фота Уладзіміра Клімовіча

заўсёды быў туземным. Гэта выглядае, мякка кажучы, ненармальна і непатрыятычна. Прычым, ніякай спрэчкі з абмеркаваннем гістарычнай фактуры проста няма — адны праціўнікі ВКЛ проста не жадаюць беларускага адраджэння (бо ў сэрцы ў іх не Беларусь, а Расійская Імперыя), а другія проста адпрацоўваюць заказ замежных босаў з «Газпрома». Сэнс якога не змяніўся з часоў царызму: «Засцерагчы ад непатрэбнай гістарычнай памяці аб сваёй дзяржаве». Каб лягчэй было алігархічнаму капіталу Расіі захопліваць заводы і багаці суседзяў. Нічога новага — усё ўжо было калісьці.

ВКЛ — гэта менавіта беларуская дзяржава, а гістарычная Літва канкрэтна — гэта цяперашняя Цэнтральная і Заходняя Беларусь. Статуты ВКЛ пісаліся на нашай мове (якая і была ў ВКЛ дзяржаўнай), усе князі ВКЛ былі нашай крыві.

Назваць князеў ВКЛ жамойтамі і аўкштайтамі — гэта што прэзідэнтаў ЗША называць індзейцамі. Вось факт: у 1528 годзе 80% жамойтаў і аўкштайтаў з'яўляліся халопамі беларускай шляхты, і толькі 20% былі халопамі шляхты сваёй крыві.

Прыведзеныя вышэй факты даюць адказ і на

такое «вельмі загадкавае» пытанне, чаму статуты ВКЛ так і не былі НІКОЛІ перакладзены на мову жамойтаў і аўкштайтаў, а былі толькі перакладзены на польскую мову ў Варшаве пасля Уніі 1569 года і на рускую мову ў Санкт-Пецярбургу ў XIX стагоддзі пасля захопу Расіяй ВКЛ у 1795 годзе.

Адказ элементарна просты: не было ніякай патрэбы ў ВКП перакладаць Статуты ВКЛ на мову жамойтаў і аўкштайтаў, бо іх рэалізацыя тычылася ў першую чаргу шляхты, якая кіравала на месцах. А ў Жамойці і Аўкштайты на месцах кіравала беларуская шляхта, у якой мова Статутаў была роднай.

І ўсё ж: чаму для «ідэолагаў» так важна забараніць беларускім гісторыкам і наогул беларускаму народу бачыць сваю дзяржаўнасць у ВКЛ?

Што ў гэтым «крамольнага»? Ніхто ж не забараняе Расіі бачыць выгокі сваёй дзяржаўнасці не толькі ў Масковіі і ў яе народзе маскавітаў, але нават у далёкай Жамойці і Аўкштайце — да якой Масковія наогул ніякага дачынення не мела.

Праблема ў тым, што вяртанне беларускаму да свайго ВКЛ — адначасова разбурае фундаментальныя

міфы, на якіх стаіць сама канцэпцыя дзяржаўнасці Расіі.

1. Калі адпрэчыць марзматычную выдумку аб тым, што «ў ВКЛ беларусы знемагалі пад жамойцкім гнётам», і прызнаць, што ВКЛ была нацыянальнай дзяржавай беларусаў, то ў такім выпадку зноўку паўстае «пахаванае» пытанне: а з якой нагоды Масква стала збіральнікам земляў Русі? Таму стварэцца міф аб тым, што НЕ БЫЛО такой альтэрнатывы для Рускай Дзяржавы без улады Масквы: маўляў, ВКЛ была краінай жамойтаў, якія прыгнёталі беларусаў і ўкраінцаў.

2. Другая праблема — гэта смерць выдумкі аб гістарычным адзінстве рускіх, беларусаў і ўкраінцаў.

Цяперашнія даследаванні РАН фонанда расійскага і беларускага народаў паказалі, што расійцы генетычна — фіны, а беларусы генетычна — балты. Абодва народы — не славяне па генах, а рускія — нават не індаеўрапейцы. «Агульнае паходжанне» — міф, выдумка Таемнай Канцылярыі царызма. Беларусы і расійцы — не проста ўяўляюць сабой розныя групы этнасаў, але ўяўляюць розныя РАСЫ.

Па-другое, да 1840 года не было «беларусаў», а наш

народ называўся да гэтага ўсю сваю гісторыю ліцвінамі Літвы. Пушкін у сваіх вершах і пісаў: «Скем быць Литве — извечный спор славян». У часы Пушкіна гэта была яшчэ спрэчка, а ў нашыя — гэта ўжо «агульнае паходжанне».

Уладзімір Пуцін калісьці сказаў: «У нас з беларусамі амаль тая ж самая мова». Гэта не так. Самая блізкая беларусам мова — гэта мова мазураў і цяпер мова Польшчы. Тая ж лексіка, тая ж фанетыка. А лексічных і фанетычных супадзенняў беларускай мовы з расійскай вельмі мала — у параўнанні з іншымі славянскімі мовамі. Расійская мова больш падобная на мову балгараў і сербаў. Яны, дарчы, таксама, як расійцы, кажуць у знак згоды турэцкае «Да» замест славянскага «Так»...

Усе гарады і буйныя мястэчкі нашай краіны мелі да расійскай акупацыі Магдэбургскае права (забароненае Кацярынай II). Гэта поўнае муніцыпальнае самакіраванне з поўнай выбарнасцю ўсіх трох галінаў улады: выканаўчай, судовай і заканадаўчай. Так мы жылі ў Беларусі (гэта значыць у нашай дзяржаве Літве-ВКЛ) 400 гадоў. І толькі апошнія 200 гадоў жывем, пазбаўленыя гэтага права. Замест яго Кацярына II прывіла нам «вертыкаль улады».

Але самае галоўнае — нашыя ВКЛ-Беларусы па ДУХУ свайму заўсёды належала Цывілізацыі Захаду, была арганічнай часткай Еўропы. Тут людзі жылі па еўрапейскіх законах, якія ставілі АСОБУ вышэй за дзяржаву. І да 1794 года Гродзенскі манетны двор чаканіў нацыянальную беларускую валюту ТАЛІЕР.

Куды ўсё гэта адышло? У якую Беларусь Атлантыду?

Ці вартыя мы такой дэградацыі — ад 400 гадоў самакіравання Магдэбургскага права скаціцца эвалюцыйна да рабаўладальніцкіх калгасаў і ГУЛАГА?

Пакідаю пытанне для спрэчак гісторыкаў, але выкажу сваё асабістае меркаванне: я перакананы, што мой народ варты большага, чым савецкі ГУЛАГ.

«Секретные исследования»

▶ угоды

ПАМЯЦЬ ПРА ЦІШКУ ГАРТНАГА

Магілёўская суполка Таварыства беларускай мовы наладзіла сустрэчу-чытанні, прысвечаныя памяці беларускага літаратара і першага старшыні савецкага ўрада Беларусі Цішкі Гартнага (Зміцера Жылуновіча).

4 лістапада — 123-я гадавіна з дня нараджэння гэтага пісьменніка і грамадскага дзеяча. Творчасці Цішкі Гартнага магілёўскія ТБМаўцы прысвяцілі заняткі ў сваім гуртку беларускай мовы. Заняткі пачаліся з успамінаў пра мясціны, звязаныя з жыццём і дзейнасцю пісьменніка. Іх ТБМаўцы пабачылі на ўласныя вочы падчас вандровак.

Не толькі палітыкай адметны Цішка Гартны-Зміцер Жылуновіч. Ён — аўтар першай трылогіі ў беларускай літаратуры «Сокі цаліны».

Свой жыццёвы шлях Зміцер Жылуновіч скончыў у Магілёве ў мясцовай вар'ятні 11 красавіка 1937 года. На сімвалічным месцы ягонага пахавання сябры магілёўскай суполкі «Мартыралог Беларусі» ў 1989 годзе ўсталявалі памятны знак. ТБМавец Сяргей Дымкоў адзначыў: «У Магілёве ёсць вуліца імя Андрэева, аднаго з арганізатараў масавых

рэпрэсіяў. Варта гэтую вуліцу перайменаваць у гонар адной з ахвяраў — Цішкі Гартнага, бо вуліца Гартнага ці Жылуновіча ў Магілёве няма. Вось толькі на ўскраіку Пячэрскага лесапарку металёвы памятны знак...».

Згадалі ТБМаўцы, як збіралі подпісы за наданне адной з вуліцаў Магілёва імя пісьменніка. Чыноўнікі абяцалі, што яна хутка з'явіцца. Мінула два гады, а вуліцы Гартнага так і няма.

...У 1910 годзе, працуючы ў Магілёве, Зміцер Жылуновіч напісаў некалькі вершаў. Сябры суполкі ТБМ скончылі свае чытанні дэкламаваннем гэтых вершаў па чарзе.

*«Я люблю гэты вобраз бясконца,
Тыя вёскі, балоты, гаі,
Бо радзіўся я ў гэтай старонцы
і памру, мо, у гэтай зямлі...»*

У ГОНАР ЛАРЫСЫ ГЕНІЮШ

У бібліятэцы Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі адбылася імпрэза ў планах святкавання 100-годдзя беларускай паэтэсы Ларысы Геніюш.

У вечарыне ўзялі ўдзел беларускія літаратары і навукоўцы, а сама яна аказалася адной з нешматлікіх падзеяў, праведзеных у дзяржаўнай установе:

— Мы пабачылі тое, што павінна было быць, — адзначыў старшыня аргкамітэта па святкаванні юбілею паэткі, намеснік старшыні Саюза беларускіх пісьменнікаў Міхась Скобла, — так мусіла адбыцца і ў Ваўкавыску, і ў Зэльве, і ва ўсіх іншых мясцінах, дзе ад-

бываліся Геніюшаўскія імпрэзы, якім хтосьці і чамусьці чыніў нейкую перашкоду. Але мы бачым, як паводзіць сябе сталіца: тут

годна ўшанавалі Ларысу Геніюш, ушанавалі ў Акадэміі навук, у адпаведнай урачыстай атмасферы. Можна толькі быць удзячным за гэта кіраўніцтву бібліятэкі Акадэміі навук, бо з іх боку было самае сапраўднае спрыянне.

На вечарыне былі прэзентаваныя аўдыё- і кніжныя выданні, якія з'явіліся ў свет у год святкавання 100-годдзя Ларысы Геніюш, а таксама адкрылася выстава, дзе публіцы паказаныя рукапісы Ларысы Геніюш, яе лісты, дакументы, фотаздымкі і іншы.

Святкаванні ж 100-гадовага юбілею Ларысы Геніюш працягваюцца. Як адзначылі арганізатары імпрэзы, у плане прэзентацыі, прысвечаных лёсу і творчасці паэтэсы, яшчэ шмат нявыкананых пунктаў. Найбліжэйшая падзея, прысвечаная Ларысе Геніюш, адбудзецца ў Гродне ў сярэдзіне лістапада.

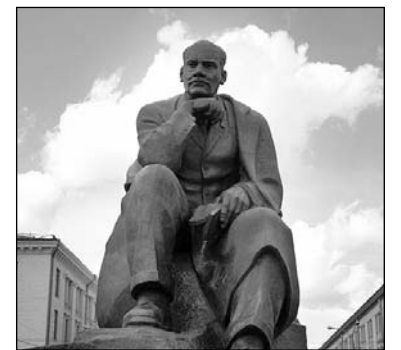
ДВАЦАЦЬ ПЯТЫЯ КАЛАСАВІНЫ

2 лістапада ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа ў 25-ы раз адбылося традыцыйнае літаратурнае свята «Каласавіны».

Яны прысвячаюцца дню нараджэння класіка беларускай літаратуры Кастуся Міхайлавіча Міцкевіча, вядомага пад псеўданімам Якуб Колас.

Урачыстыя мерапрыемствы распачаліся дзіцячым ранішнікам «Казкі жыцця» з удзелам

фальклорнага калектыва мінскага дзіцячага саду № 266. На сустрэчу з дзецьмі прыйшоў сын беларускага песняра — дзіцячы пісьменнік Міхась Канстанцінавіч Міцкевіч, які стаў галоўным героем паэмы Якуба Коласа «Міхасёвы прыгоды». Адкрылася выстава «Мой дарагі сябар, сакратар і памочнік», прысвечаная 100-годдзю з дня нараджэння пісьменніка Максіма Лужаніна, які на працягу 11 гадоў быў асабістым сакратаром Якуба Коласа. Да помніка Якубу Коласу ўсклалі кветкі. Прайшоў канцэрт з удзелам паэтаў-землякоў Якуба Коласа.

Завяршылася свята 5 лістапада падвядзеннем вынікаў літаратурнага конкурса «Дэют», у якім прымалі ўдзел жыхары Першамайскага раёна сталіцы.

▶ ДРУК

НОВЫЯ ВЫДАННІ «КНІГАРНІ ПІСЬМЕННІКА»

Заснаваная ў мінулым годзе Саюзам беларускіх пісьменнікаў кніжная серыя нядаўна папоўнілася новымі чатырма тамамі.

Наконт набыцця кніг можна даведацца па мінскім тэлефоне: 200–80–91.

Андрасюк Міхась. Вуліца Добрай Надзеі: апавяданні. — Мінск: Медысонт, 2010. — 304 с. — (Бібліятэка Саюза беларускіх пісьменнікаў «Кнігарня пісьменніка»).

Новая кніга прозы Міхася Андрасюка, беларускага пісьменніка з Польшчы, знаёміць з мінулым і сучасным каларытных герояў бела-вешскіх вёсак і мястэчак. Апавяданням уласцівы метафарычнасць стыля, ласкавая іронія і псіхалагічны лірызм.

Багданава Галіна. Сакрамэнта: апавяданні, аповесці. — Мінск: Медысонт, 2010. — 308 с. — (Бібліятэка Саюза беларускіх пісьменнікаў «Кнігарня пісьменніка»).

Новы праязічны зборнік пісьменніцы — шчырае споведзь перад сабою і перад чытачом пра наш час, пра вечныя пераўтварэнні

каханні ў жыцці і вобразным свеце мастацтва. Пра творчыя здзяйсненні красамоўна гавораць раздзелы кнігі: «Вандруўкі па-за часам», «Сад роспачы», «Залюстроўе»...

Бічэль Данута. Мост святога Францішка: успаміны. — Мінск: Медысонт, 2010. — 290 с. — (Бібліятэка Саюза беларускіх пісьменнікаў «Кнігарня пісьменніка»).

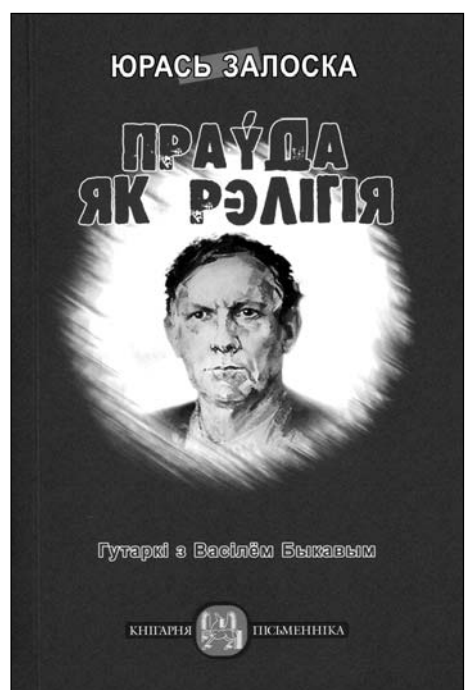

Аснову кнігі склалі эсэ-згадкі пра сяброў і блізкіх людзей. Аўтарка распавядае пра людзей духоўна прыгожых, якія жылі для саміх

сябе, для сваіх родных і для Радзімы, — у тым сэнсе, як яны разумеюць паняцце Радзімы. Усе творы — пра каханне і сяброўства...

Залоска Юрась. Праўда як рэлігія: гутаркі з Васілём Быкавым. — Мінск: Медысонт, 2010. — 192 с. — (Бібліятэка Саюза беларускіх пісьменнікаў «Кнігарня пісьменніка»).

«Праўда як рэлігія» — кніга гутарак з народным пісьменнікам Беларусі, гутарак пра мінулае, сучаснае і будучае, пра беларускую і сусветную літаратуру, уласную творчасць і працу калегаў, палітычныя перыпетыі 90-х гадоў, пра рэлігію і камуністычную спадчыну, пра сяброў, ворагаў і прэзідэнтаў...

▶ ПРЫСВЯЧЭННІ

ГУМАРЭСКІ І НАДПІСЫ НА КНІГАХ

Ніл ГІЛЕВІЧ

Парада

Моцна раю — і далёкаму, і бліжняму:
Не вырошчвайце гародніну па-кніжнаму.
А каб мець яду з гародніны нязводную —
Карыстайце агратэхніку народную.

2006, 10, 6.

У цырку

(З балгарскага гумару)

— Чаго ў цябе турзаецца галава?
— Ад жаху, што звездаў я ў цырку, дружа:
Дрэсіроўшчыца, у прысутнасці льва,
З'ела свайго няшчаснага мужа.

2001

Генадзю Дзмітрыевічу
Карпенку

на кнізе сатыры «Кантора» (на першай сесіі ВС Беларусі 12-га склікання)

Вось і ясна — хто каторы.
Ёсць і шмат людзей з «канторы»,
І такое балантэсяць —
Што бяда: ні ў пяць, ні ў дзесяць.
А найбольшы балантэс —
Дык вышэй за ўсіх пралез!

1990

Уладзіміру Конану

на кнізе «Сказ пра лысую гару»

Дарагі і любы дружа-браце,
Як шкада, што ў нашай роднай хаце
Лёс не звёў нас для бясед-гаворак
Лецецаў таму ну хоць бы сорак!..

2004, 21, 3.

Анатолію Вярцінскаму

на кнізе «Выбраныя творы»
у серыі «Кнігазбор»

Бог выбраў гэту дату:
У светлы дзень ліпнёвы
Ты мне ўручыў, як брату
Цудоўны том вішнёвы.

Дазволь табе аддзячыць
Такім жа каленкорам.
І я стаў нешта значыць,
Прызнаны «Кнігазборам».

І тут ужо не жарты,
Тут — з вечнасцю прыцірка.
Чаго былі б мы варты,
Калі б не сябра Цвірка?

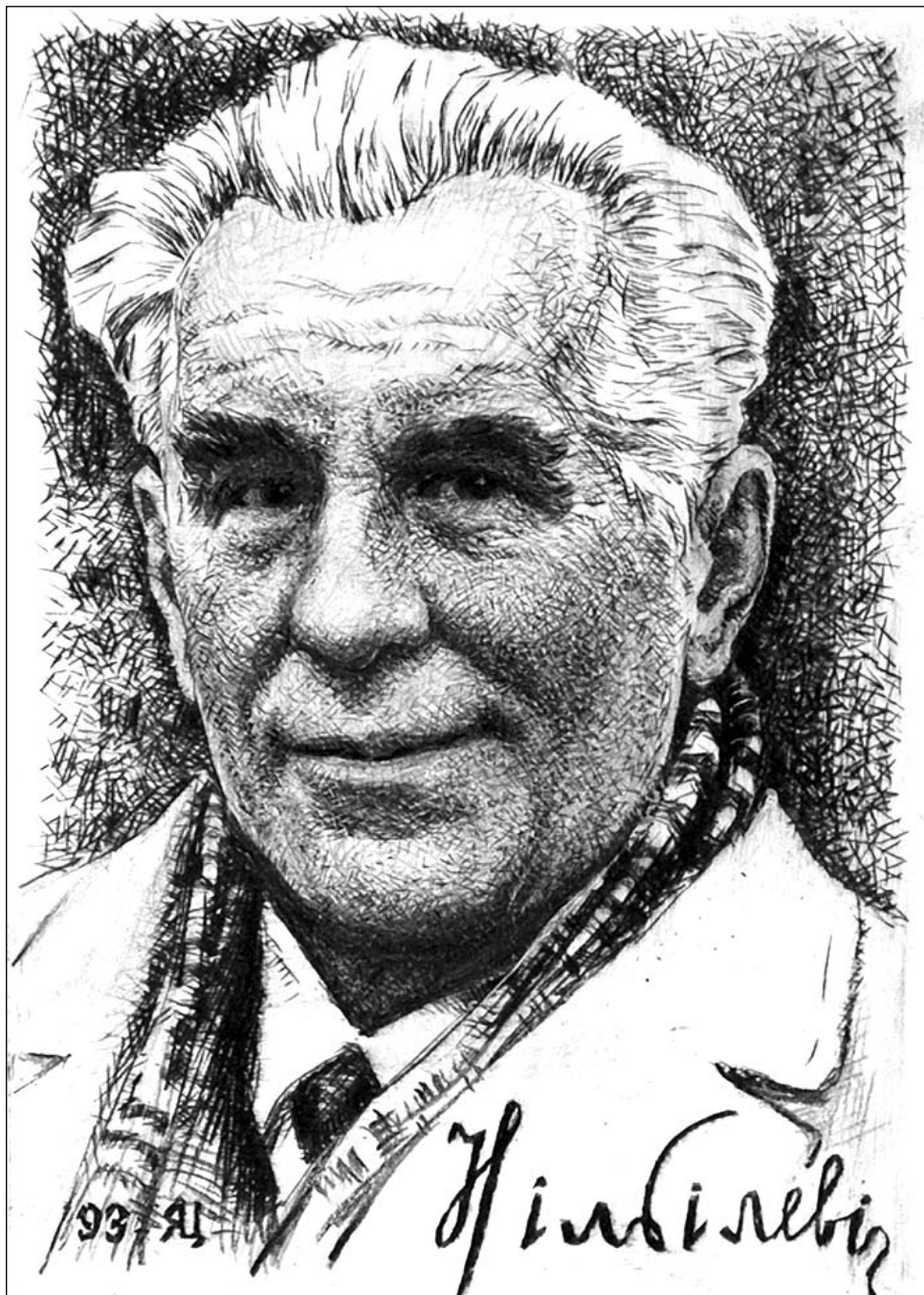
2009, верасень

Уладзіміру Някляеву

на кнізе «Выбраныя творы»
у серыі «Кнігазбор»

Правёўшы вечар з гэтым томам,
Адзін сказаў мне строгім тонам:
«Тут імідж твой невыпадкавы,
Але, на жаль, аднабаковы.
Дзе смех, што бліскаў з-пад п'яра?
Дзе «Гол»? Дзе «Лысая гара»?
Прабач, том склаў ты неразумна,
Чытаць яго даволі сумна...»

Так, — пагадзіўся я з Адным, —
Том сумны. Рэч, аднак, у тым,
Што смех, якому даў я волю,
Прарос не з радасці, а з болю,
І тых, хто чуе, дзе баліць,
Мой смех не можа ўзвесляць...

2010, 19.1.
Вадохрышча

Віктару Казько

на кнізе «Дзверы ў гісторыю»

Тым, што ў гісторыю штурмуоць дзверы,
Нялёгка жыць: нервуюцца без меры.
Лепш тым — прасцей на лёс
глядзяць каторыя:
«Ну вось: адпіў, ад'еў — і ўся гісторыя...»

27.X.2010

Ой, як добра!

Добра ў зацішку, на сонейку
Пасядзец. Ой, як добра!
На істот жывых спакойненька
Паглядзец. Надта добра!
На казюлечку-мурашачку
У траве. Ой, як добра!
Паглядзец на гулі шлюбныя
Матэлькоў. Надта добра!
Сэнс жыцця — у гэтым, любя.
З век вякоў. Ой, як добра!

2003

Дзіўлюся

О, як пранікнёна і пафасна
Выспеўаў ён Богу хвалу —
За тое, што смачна і якасна
Карміўся, пакорны сталу!

Цяпер ён натхнёна і горача
Складае хвалу Сатане —
За тое, што смачна і хораша
Шыкуецца харч на стале.

Дзіўлюся не з гада выкрутнага,
Дзіўлюся, што хворы народ
Тады яго слухаў, як мудрага,
І сёння глядзіць яму ў рот.

2002, люты

СЯБРОЎСКІЯ ПАСЛАННІ

Знаёму доктару-артапеду
Мікалаю Герасімавічу Карачану,

які «калдуе» над пераломам маёй ступні

Паэт — не воўк, яго не ногі кормяць,
Ягоны хлеб, як і жыццё, — у словах.
Але каб быць у добрай творчай форме —
Ён мусіць бегаць на нагах здаровых.

30.VI.1983

Выйшла ў свет новая кніга Ніла
Гілевіча «Дзверы ў гісторыю»,
у якую ўвайшлі сатырычныя вершы
і эпіграмы, напісаныя ў перыяд
з 1995 па 2010 гады.

Іх адметнасць — востра іранічны,
нярэдка саркастычны пагляд на пэўныя
падзеі і з'явы ў сучасным сацыяльным,
культурным і духоўным жыцці гра-
мадства. Сатыр бытавога плану сярод
іх няма. Завяршаюць кнігу гумарыстыч-
ныя сяброўскія пасланні і жарты.

Распачынае ж выданне сямірадкоўе,
якое і дало назву зборніку:

Дзверы ў гісторыю

Наконт гісторыі і дзвярэй
Дасціпна сказаў балгарскі габрэў
Стары літаратар Ісак Пасі:
Дзверы ў гісторыю вузкія вельмі —
Цяжка праходзяць і людзі, і шэльмы,

Ядзвізе Паўлаўне Навуменка,

слухаць гаворку якой —
адна мілата

Нам тое дорага і любя,
Што з Божай ласкі дадзена.
Ёсць мова Янкі і Якуба,
А ёсць і мова Ядзіна,
Якую слухаць кожны раз —
Як браць здароўечка ў запас.

1988

Васілю Антонавічу Вільтоўскаму

(у цяжкую для мяне часіну)

Вы — адзін з усіх, на жаль, нямногіх,
Хто ў адрозненне ад псоў двуногіх
Разумее, спагадае, цэніць,
І душу на костку не замяніць.

1989

Алесю Усеню і Алесю Няўвесю

на паднатхненне

Алесь Усеня
Сее семя,
Алесь Няўвесь — калючкі.
Але падобна,
Што абодва —
З адной рукі і ручкі.

І так рупліва
Роднай нівай
Праходзяць з Божай згоды,
Што ў іх і тое
І другое
Два жывыя ўсходы.

22.X.2010

Паэту Алесю Чобату

замест рэцэнзіі

Я Вашы вершы новыя чытаў —
Перапыняючыся, па радку, —
Нібы з пярэдыхамі, па глытку,
Пякучы родны наш пяршак глытаў.

2010, 25, 5.

Усмешка паэта

Вясковы ранак на пачатку чэрвеня,
З пары маленства выкліканы памяццю:
Каровы пасвяцца па роснай шэрані,
З сяліб дымкамі цягне — печы паляцца.
А росы колкія — аж бегчы хочацца,
А неба сіняе — аж перасінена...
Вясковы ранак — як маленства, сонечны,
І беларускі — як усмешка Пімена.

Ніл Гілевiч

ДЗВЕРЫ
Ў ГІСТОРЫЮ

Сатыра і гумар

Дзверы ж адтуль — шырэй за вароты:
Вылеціш вон — і не ўспомняць, хто ты.

▶ ЭС

КОЛЬКІ СЛОВАЎ ПРА ДЗЯДЗЬКУ ВАДЗІМЕРА

Уладзімір СІУЧЫКАЎ

Прывітанне, Браце!

Як пытаешся, — а цікавасць Твая, выдавочна, справакаваная юбілеем пісьменніка, — дык раскажу Табе пра свае дачыненні і стасункі з дзядзькам Вадзімерам.

Нярэдка бывае, што ў дружбачкі да знакамітага чалавека набіваюцца пасля ягонага адыходу ў іншы свет дзсяткі, калі не сотні людзей. Анікім чынам не належу да іх у дачыненні да класіка, да творцы, што стаўся асобаю культываю ў нашай, выбачай за таўталогію, культуры і літаратуры. Тым болей, што і кантактаваць непасрэдна з дзядзькам Вадзімерам многія мелі куды больш магчымасцяў. А мае з ім сустрэчы былі вельмі кароткія. Дый надараліся яны рэдка, і найперш праз тое, што ў сярэдзіне сямідзясятых вучыўся я ў мастацкай вучэльні і, бывала, гасцяваў у аднакурсніка і аднагрупніка, які на той час жыў з бацькамі не тое што ў адным пад'ездзе — на адной лесвічнай пляцоўцы з Караткевічамі. І тым не менш, пашчасціла мне пабачыць дзядзьку Вадзімера не толькі ў гарнітуры пад гальштукам на пісьменніцкіх, як казалі раней, форумах, але і ў хатнім халаце на кухні за кубачкам кавы і з фазэтна трыманаю цыгарэтаю, і ў кабінце, аздобленым знакамітай калекцыяй усялякіх чарцякаў.

У першай палове 80-х на філфаку ўніверсітэта не адзін год праседзеў на лекцыях поруч з Паўлам Навуменкам, які гэтаксама жыў у пісьменніцкім доме на Карла Маркса. (Спадзяюся, што калі-небудзь пераназавуць тую вуліцу ў гонар Гарсія Маркеса, як перайменавалі колішнюю Танкавую ў вуліцу Максіма Танка, а ў кватэры на пятым паверсе адкрыецца мемарыяльны музей. А покуль што даводзіцца задавальвацца тым, што на доме №36 усталявана мемарыяльная дошка... Пра вуліцу імя сьліннагалітаратара покуль што разлічваю не даводзіцца: ужо ёсць у Менску вуліца Караткевіча каля старога аэрапорта, дзе непадалёк меў я першую сваю менскую кватэру. Была тым часам наўняна спакусна думаць, што названа яна ў гонар пісьменніка, але... Застаецца, праўда шанец надаць імя Уладзіміра Караткевіча бульвару або праспекту!).

На другім філфакаўскім годзе вучобы мусіў пісаць курсавую па мовазнаўстве, і абраў яе тэмаю «Асаблівасці лексікі Уладзіміра Караткевіча (на прыкладзе апавядання «Былі ў мяне мядзведзі»). Здаецца, разабраў, расклаў тады па палічках усё, што толькі можна. Дагэтуль адпаведныя старонкі ў двухтомніку скрозь скрэманая маім студэнцкім алоўкам...

Яшчэ прыгадаваў перадсвяточны вечар у выдавецтве «Мастацкая літаратура». Супрацоўнікі ўжо разышліся, а Міхал Фёдаравіч Дубянецкі перахапіў мяне на калідоры, зацягнуў у свой дырэктар-

скі кабінет, каб падзяліцца радасцю, паказаць яшчэ «цёплыя» толькі з друкарні, сігнальны асобнік «Чорнага замка Альшанскага». На просьбу аўтара быў той важкі том аздоблены каляровымі палоснымі і разваротнымі ілюстрацыямі Пятра Драчова. А я парадаваўся разам з ім і таму, што ў кнігу была ўключана і аповесць «Зброя», якая сюжэтна прымыкае да «Каласоў...» і якую з асаблівым задавальненнем прычытаў яшчэ ў часопісным, «малодасцеўскім» варыянце.

Потым, калі ўжо прытрымлівацца храналогіі, слухаў я ўспаміны пра дзядзьку Вадзімера, працуючы за літрэдактара і адказнага сакратара ў часопісе «Бярозка». Чуў іх ад людзей, з якімі працаваў поруч і якія былі ягонымі блізкімі сябрамі і частымі спадарожнікамі, — ад «бярозкаўца», мастака Пятра Драчова, якога ўжо згадваў, і ад «малодасцеўца», фотамайстра Валянціна Ждановіча. Так надарылася, што адна з вандровак гэтай тройцы па Прышчы сталася пісьменніку апошняю...

Але якраз фотаздымкі сяброў-спадарожнікаў пададзены ў пасмяротнай кнізе паззіі Майстра з надзвычай аптымістычнай жыццесцвярджалінай назваю «Быў. Ёсць. Буду».

Мабыць, я казаў Табе, што Уладзя Арлоў налічыў больш за тры дзсяткі формаў імені Уладзімір, і патлумачу, чаму карыстаюся варыянтам Вадзімер у дачыненні да Караткевіча.

Больш за дзесяць гадоў быў я сябрам Семінара. У тым літаратурна-філасофскім гуртку абмяркоўваў з колішнімі сябрамі мастацкія і жыццёвыя праблемы. На некалькіх паседжаннях апрабываў сваю дэтэктыўную аповесць «Сцэнарый смерці» Максім Клімковіч. Галоўным героем яе быў дзядзька Вадзімер — празаік Даўгалевіч, і, спадзяюся, Ты ўжо здагадаўся, хто быў ягоным прататыпам, з каго быў спісаны той вобраз. Міжволі імя гэтае ўрэзалася ў падсвядомасць, і пазней стаў лавіць сябе на тым, што ў думках называю Караткевіча менавіта дзядзькам Вадзімерам.

Пазней «семінарысты» ўваходзілі і ў літаратурна-грамадскае

аб'яднанне «Тутэйшыя». А ў ім, як вядома, таксама дужа, калі не свята шанаваліся караткевічаўскія традыцыі. У прыватнасці, быў пачуты заклік нашага куміра пісаць творы займальных і чытальных жанраў, каб публіка стала болей чытаць па-беларуску. Тутэйшаўцы, лічу, усё ж нямала зрабілі, робяць і яшчэ зробіць (спадзяюся, што колісь напішацца ў мяне гісторыка-рамантычнае апавяданне пра заснавальніка майго роднага Жодзіна князя Багуслава Радзівіла) у гэтым кірунку. Напісаны дэтэктывы і трылеры, гістарычныя, прыгодніцкія, містычныя і меладраматычныя аповесці і раманы, тэле- і кінасцэнарыі і нават намалёваныя... коміксы. Адзін з іх, «Дзікае паляванне», стаў адной з першых кніжачак у асабістай бібліятэцы маёй дачкі Хрысціны. Дый сама яна, скажу тут, крыху запябгаючы наперад, падчас вучобы ў Каледжы мастацтваў брала ўдзел у выставе, прысвечанай 70-годдзю класіка — экспанавала ілюстрацыі да казкі «Жабкі і Чарапахы», з задавальненнем пайшла ў Чырвоны

Дзядзька Вадзімер не меў пры жыцці асаблівых рэгалій ці званняў, але стаў сапраўдным народным пісьменнікам. А для многіх беларусаў ягоныя творы сталіся кнігаю кніг

касцёл на вечарыну памяці пісьменніка.

А калі вярнуцца ў «перабудовачны» час, а дакладней — пад канец 90-га года, дык якраз тады пры Саюзе пісьменнікаў была створана структура пад доўгім найменнем Беларуская асацыяцыя дэтэктыўнага, прыгодніцкага і палітычнага рамана і з грувацкай абрэвіятурай БАДП-ПР. Амаль тры гады ачольваў я Асацыяцыю, і мяркую, што з'явілася яна дзякуючы і дзядзьку Вадзімеру. Паводле статуту гэтая грамадская арганізацыя павінна была спрыяць развіццю адпаведных літжанраў на Беларусі, а створана была на ўзор Савецкай асацыяцыі дэтэктыўнага, прыгодніцкага і палітычнага рамана на чале з Юліянам Сямёнавым, які адзін з першых здолеў «прабіць» выдавецкае права сваёй недзяржаўнай структуры.

Мабыць, ёсць пэўная містычная, апасродкаваная сувязь паміж апавяданнем «Кніганосы» і тым, што БАДП-ПР запачаткавала не адно прыватнае выдавецтва і не адзін газетны кангламерат...

Рэдакцыйна-выдавецкай справаю займаюся ад заканчэння ўніверсітэта, а творы класіка (урыўкі з нарыса «Зямля пад белымі крыламі», аўтограф верша «Паўлюк Багрым» і аўтарскія маюнкі) пашчасціла рыхтаваць да друку, яшчэ калі працаваў у «Бярозцы». Але і сёння спраўджваю абавязак перад дзядзькам Вадзімерам публікаваннем ягоных тэкстаў і тэкстаў пра яго. Да прыкладу, у кнігу «Вялікія пісьменнікі XX стагоддзя» ўключылі з Пятром Васючанкам ягоную персаналію — поруч з Янкам Купалам і Васілём Быкавым — сярод ста творцаў, ста майстроў прыгожага пісьменства мінулага стагоддзя, а ў зборнік «Сучасная беларуская драматургія. Традыцыі і наватарства» паставілі трагедыю «Маці ўрагану». У том «Сучасная беларуская проза. Традыцыі і наватарства», складзены мною разам з Міхасём Тычынам, патрапіла шчымліва-пранізлівае апавяданне «Сіняя-сіняя...».

Цяпер заканчваю працу над пэтычным зборнікам анталогічнага плану. Праўда, покуль што ні тэматыкі, ні назвы яго не адкрылі — баюся сурочыць, а таму грукаю па драўлянай сталёніцы. Скажу толькі, што падборка ад дзядзькі Вадзімера — адна з самых важных і адметных, што з прыемнасцю ўключыў у яе і эпіталаму, прысвечаную маім універсітэцкім выкладчыкам Вячаславу Пятровічу Рагойшы і Таціяне Вячаславаўне Кабржыцкай.

Павер, Браце, укладальніцкая праца цяжкая, а нярэдка і няўдзячная. Але, бывае, дорыць прыемныя сустрэчы і адкрыцці.

Скажам, дазнаўся днямі ад мэтра нашае кніжнае графікі Арлена Кашкурэвіча, які, дарэчы, нямала ілюстравалі майстра з сугучным прозвішчам і падахвоціўся аздобіць складзены мной зборнік, што менавіта на ягоную замову дзядзька Вадзімер у свой час напісаў «Паэму пра явар і каліну»...

Васьмітомнік класіка стаіць у маёй бібліятэцы на віднай і лёгкадасяжнай паліцы. Днямі перагортваў яго, і звярнуў увагу на знакавую акалічнасць у першым томе. Фактычна пачынаецца ён быкаўскай прадмовай, а апошні аўтарскі тэкст — гэта верш-прысвечэнне «Васілю Быкаву», напісаны ў дзень ягонага 60-годдзя і за месяц да адыходу дзядзькі Вадзімера. На могілках гэтыя «рышары сумлення і свабоды» ляжаць сёння пад скандынаўскімі валунамі амаль што поруч...

Не прымай за нясціпласць, але хочацца верыць, што фаліант з новай серыі «Сучасны беларускі дэтэктыў» з гістарычна-рамантычнай назваю «Карона Вітаўта Вялікага», да якога як укладальнік і адзін з аўтараў маю непасрэднае дачыненне, — гэта і сімвалічная карона караю беларускага дэтэктыва, своеасаблівы вынок на ягоную магілу.

Дзядзька Вадзімер не меў пры жыцці асаблівых рэгалій ці званняў, але стаў сапраўдным народным пісьменнікам. А для многіх беларусаў ягоныя творы сталіся кнігаю кніг, а сама постаць, як ужо гаварылася, — культываю. У гэтым сэнсе яго можна параўнаць з расейскім літаратарам Міхалам Булгакавым. Або з іншым творцам, які мае беларускія карані (і пэўна — Уладзімірам Сямёнавічам!) Высоцкім, які гэтаксама быў «шматстаночнікам»: выяўляў сябе ў некалькіх відах творчасці. Зазначу тут, што ёсць у дзядзькі Вадзімера надзвычай выразныя, суперэкспрэсіўныя малюнкі, а ягоныя подпісы да фотаздымкаў — найчасцей рыфмаваныя, самаіранічныя — проста віртуозныя!

Часам дзядзьку Вадзімера папракалі ў міфатворчасці, але якраз міфы нярэдка цэментуюць нацыю, дапамагаюць ёй самаўсвядоміцца. Ён папраўдзе быў не толькі стваральнікам беларускіх міфаў, але і адкрывальнікам Атлантыды беларускай гісторыі.

Ужо абвешчаны прысвечаны яму літаратурны конкурс для моладзі, і падгаворваю дачок прыняць у ім удзел.

Спадзяюся, што сёлета будзе апублікавана нямала сяброўскіх успамінаў пра дзядзьку Вадзімера. Напэўна, можна будзе прачытаць, што меў ён за звычку садзіцца за працоўны стол у чыстай адпрасаванай сарочцы, што наказваў маладзейшым калегам тварыць толькі на цвярозую галаву, што пісаў адразу начыста, практычна без правак і, завязаўшы рукапіс у папцы матузкамі, адносіў машыністцы, не мяняў потым нават коскі, што страшэнна не любіў рэдактараў...

А калі хочаш найхутчэй звярнуцца да ўжо апублікаванага, дык найперш параю Табе кніжку «Жыцце і ўзнясенне Уладзіміра Караткевіча. Партрэт пісьменніка і чалавека» з-пад пяра сябра і паплечніка Адама Мальдзіса.

На гэтым, Браце, сёння развітаюся.

З найлепшымі пажаданнямі, Уладзімір.

P.S. Калі ўпусціў Ты штосьці з твораў дзядзькі Вадзімера, дык зайздросчу Табе, як чытачу, белаі зайздросцю — атрымаеш асалоду! Гэтаксама як і глядачу (хаця ёсць у мяне нямала закідаў да кінематаграфістаў), калі не бачыў Ты яшчэ экранізацыі «Чорнага замка Альшанскага» і «Дзікага палявання»...

▶ ПОВЯЗЬ

«ХУТКА ЎЖО СВАБОДА ПРЫЙДЗЕ!»

Іх было нямала... Тых самотных птахай, закінутых у сутарэнні, апаганеных перад народам. Іх, як здраднікаў, закоўвалі ў кайданы і высылалі з радзімы.

Помнік героям паўстання 1831 года побач з вёскай Жакі Пастаўскага раёна

Іх было нямала... Але крылы не апусцілі адзінкі. Хіба ж не вярталіся яны сюды ў гуках сваіх тужлівых, а то і бунтарскіх песняў? Шкада толькі, што часам іх няма каму слухаць, бо на гэта патрэбны і час, і жаданне.

А можа, паспрабуем? Вернемся ў таямнічае XIX стагоддзе і ўбачым у ім пажыццёвага вязня лёсу — прызабытага намі Антона Гарэцкага.

Антон Гарэцкі (1787–1861) — паэт з цікавым лёсам і амаль не даследаванай творчасцю. Нарадзіўшыся ў Вільні ў сям'і вайскоўца, атрымаўшы спачатку хатнюю адукацыю, а пасля скончыўшы Віленскі ўніверсітэт (1802–1805), Антон, ужо з пяром у руцэ, распачаў вайсковую службу ў Варшаўскім Княстве, змагаючыся на баку Напалеона. Падчас кампаніі 1812 года вайскоўцы панілі афіцэра Гарэцкага як аўтара лагерных песняў.

Пасля адстаўкі ў 1815 годзе ў званні капітана Антон Гарэцкі пасяліўся ў сямейным маёнтку Дусіненцы. Ён быў чаканым госцем у арыстакратычных салонах Варшавы, Вены і Вільні.

У 1816–1818 гадах паэт падарожнічаў па Еўропе: наведаў Германію, Аўстрыю, Францыю, Італію. Падарожжа падарыла яму цікавую памятку — альбом з прысвятчэннямі сяброў, спатканых у дарозе. На працягу ўсяго гэтага часу Антон Гарэцкі не выпускаў пяро з рук і працягваў пісаць на польскай мове вершы і байкі — пераважна палітычнага зместу. Творы гэтыя трапілі на старонкі папулярных выданняў: «Dziennik Wileński», «Pamiętnik Warszawski», «Tygodnik Polski i Zagraniczny».

Калі ўлады жорстка пераследвалі філаматаў, сям'я Гарэцкіх аказвала студэнтам грашовую і маральную дапамогу.

І вось у 1828 годзе вялікую папулярнасць атрымала «Байка пра фурманаў», у якой Антон Гарэцкі (ужо і як вядомы байкапісец) сцвярджае, што коням польскай пароды патрэбны сімпатычны голас, а не біч. За гэты твор паэт і быў арыштаваны ў Варшаве.

Але ўжо ў 1831 годзе Антон Гарэцкі ўваходзіў у склад Цэнтральнага Віленскага Камітэту, адказнага за арганізацыю паўстання ў Літве. Паэт ужо карыстаўся вялікай папулярнасцю, і таму недарэмна быў абраны кіраўніком паўстання ва ўсёй краіне. Нямаюць расказаць нам пра актыўнасць паэта вершы, песні, запаленыя заклікамі да бою.

Сапраўды, паўстанцкая накіраванасць творчасці Гарэцкага вылучаецца своеасаблівай аўтарскай пазіцыяй у дачыненні да галоўнага адрасату гэтых твораў. Па-першае, слова Правадыра, які бачыць, што суседняя Польшча ўжо ўзялася за зброю, а яго народ, таксама прыгнечаны, усё яшчэ марудзіць («Песні, напісаныя падчас паўстання Літвы ў 1831 годзе»).

Па-другое, слова Барда, які натхнёна апявае гераізм тых, хто апрануў пояс з кулямі і рушыў па сцяжыне змагання. У гэтым шэрагу сустранем розныя твары: і нікому не вядомага адважнага хлопца-стральца («Паўстанца 1831 года ў Бела-вжскай пушчы»), і бескампраміснага маладога камандзіра, які сам гіне ў бітве («Смерць Ясінскага»)...

Нібы своеасаблівы маніфест, вылучаецца сваёй урачыстасцю сярод астатніх твораў паўстанцкай тэматыкі цыкл «Песні, напісаныя падчас паўстання Літвы ў 1831 годзе». Ён складаецца з пяці песняў, кожная з якіх — новая хваля ў развіцці паўстання на тагачаснай Беларусі і новая лавіна пачуццяў у бурлівай душы Правадыра. Песня першая — гэта абуральны дакор за пасіўнасць літвінаў, які перарастае ў кіпучы заклік: «Сорам! Да зброі! Да зброі!». Паступова такі дакорлівы тон пераходзіць у гарачую просьбу да землякоў хутчэй асядлаць коней і рынуцца на ворага (другая песня). Абодва дамінуючыя пачуцці — дакор і просьба — аформлены ў своеасаблівую рамку: гэта пастаяннае параўнанне двух паўстанцкіх жэралаў (важэйшай Польшчы, дзе паўстанне закіпела ва ўсю моц, і «ціхай» Літвы, якая не спяшаецца далучацца да імпульсу суседзяў).

Яшчэ адна характэрная рыса героя-кіраўніка — катэгарычны заклік ці перамагчы, ці загінуць. Гэта патрабаванне прысягі — перад Айчынай, народам, перад самім сабою...

Трэцяя песня — песня паходу, можна нават казаць: песня-марш. Адсюль больш жывы, двухстопны вершаваны памер, большая «рухлівасць» і палкасць, якая пакрысе астывае ў сувязі з не вельмі шчаслівым разгортваннем падзеяў. У прадчуванні бяды (чацвёртая і пятая песні) нарастаюць развагі-супакаенні аб няўхільнасці чалавечага лёсу і Божага Суду, які стане канчатковым вынікам зямнога існавання, дзе ўсё роўна не пазбегнеш путаў, і пачаткам новага — вольнага — жыцця. Але змагацца за яго трэба тут; і паражэнне цела не тоеснае падзенню духу.

...Паўстанне пацярпела паражэнне. Незадоўга перад гэтым Антон Гарэцкі быў накіраваны з дыпламатычнай місіяй у Швецыю, Англію і Францыю. Па дарозе яму ўдалося пазбегнуць арышту і сесці на ангельскі карабель «Пенелопа». З гэтага часу і пачаліся яго пажыццёвыя выгнанніцкія бадзяні па Еўропе.

Дрэздэн, Парыж... Там, за мяжою, пабачылі свет амаль усе зборнікі вершаў Антона Гарэцкага (а іх было больш за дзесяць: «Poezje Litwina» (1834), «Wajki i poezje nowe» (1837), «Kłosek polski» (1843) і інш.). А ці ведала Літва ў гэты час, што Гарэцкі дорыць ёй збалеўшыя вершы, цэлыя зборнікі вершаў? А ці ведаем мы цяпер, што чалавек зрабіўся беспрытульным, чужым для ўсяго свету, каб толькі нам праспяваць?

Дык паслухаем... Пачнем успамін пра Антона Гарэцкага хаця б як пра стваральніка паўстанцкай лірыкі, музыка якой крыху аціхла за кароткія два стагоддзі...

Ганна СЕРЭХАН

АНТОН ГАРЭЦКІ

Песні, напісаныя падчас паўстання Літвы-Беларусі ў 1831 годзе

Песня першая

Ветрык вясновы ледзь вее,
Звоніць жаўрук над зямлёю;
Чуеш, Літвін, спеў надзеі?
— Час нам да зброі! Да зброі!

Бронза грывіць, Буг струменіць
Цёплай крывёй, Віслу пеніць;
Ціш у твай, брат, краіне,
Не чырванееш, Літвіне?

Там і на кроў не купяцца:
Не перамога — дык хвала!
Вам жа ці ў рэкруты здацца,
Ці сухары пячы дбала.

Сорам! Да зброі! Да зброі!
Хутка свабода ўжо прыйдзе;
Лепш заручыцца з зямлёю,
Чым у такой жыццёвай агідзе.

Брацця, да зброі! Да зброі!
Грудзі злучыце з грудзямі.
Гляньце, няма тым спакою,
Хто так глуміўся над намі.

Хай паўстае ўсё жывое, —
Хто ж нас цяпер пераможа?
Жыццяў нямногіх цаною
Выратуй край цэлы, Божа!

Песня другая

Чуецца гом польскай зброі?
Брацця! На коней! На коней!
Бог блаславіў на змаганне вас сёння —
Зноў ажываюць палеглыя воі.

Польшча ўстае маладая, бы ў свята —
Божа! Табе ад нас трэба так мала —
Зброя народаў не знішчыла кратаў,
Ты ж загадай — хутка ўстала.

З цюнтай дзядоў — у пагоню,
Брацця! На коней! На коней!
Вораг няхай задрыжыць падчас бою
Ад таго мноства і коней, і зброі.

Некаму — Край свой, камусьці — свабода,
Хто не жадае праклёнаў народу —
Хутка на коней! Не будзе правіны:
Што пачне Польшча, завершаць літвіны.

Песня трэцяя

Сэрца ў мужнасць, цела ў зброю
Апанем, хадзем да бою;
Загрыміць хай наша воля:
Край наш — сёння ці ніколі!

Хіба ж гнеў той і адвагу
Хтосьці знішчыць будзе здольны,
Калі кожны дасць прысягу:
Ці памру, ці буду вольны?

Чым хутчэй мінай Карпаты,
І Дняпро, і дзвінскі бераг,
Ты, малодшы сын сарматаў,
Рухайся ў мільённы шэраг.

Украіны мужнай дзеці!
Храбрыя сыны Падолля!
Ваш скакун ляціць як вецер:
Бараніце сваю долю!

Сэрца ў мужнасць, цела ў зброю
Апанем, хадзем да бою;
Загрыміць хай наша воля:
Край наш — сёння ці ніколі!

Песня чацвёртая

Дзе гарматы грывяць, хадзем, Хрысціяне!
Нашых братаў кроў ліецца струменнем —
Хто з нас бязгрэшны, нябёс моцны Пане!
Зараз нам, зараз даеш адпушчэнне!

Шчасны ваяр, што не кінуўшы зброю
Ляжа, заслоніць Айчыну сабою;
Страшны суд прыйдзе, пара ўваскрэшэння,
Раны яму прынясуць вызваленне.

Свет гэты ўсё ж не жылі чалавеку —
Сёння ці заўтра заплішчым павекі.
Хіба ж не лепей прыспешыць хвіліны
І разам з брацьмі спачыць за краіну?

Прыйдзе дзень важны, што труны
адчыніць:
Смерць не міне — і Бог суд свой учыніць.
Шчасны той будзе, за кім галасамі
Люд адзавецца: «Ён кроў праліў з намі!».

Песня пятая

Слаўся, чаканы дзень бітваў заўзятых!
Край ускалыхваюць стрэлы, гарматы.
Войскі ўзначаліў арол наш імклівы,
Для непрыяцеляў грозна-жахлівы.

Ах! Сэрца радасцю поўніцца лёгка!
Дзе толькі глянне ваярскае вока,
Поле рады нашых войскаў пакрылі,
Вораг не дасць адпор гэткай сіле.

Вы! Хто меў сэрца з глухога камення
І мардаваў змагароў у скляпеннях;
Зноўку з'явіцеся ў дзённай трывозе,
Станьце з мячамі на іхняй дарозе.

Час вашым справам сярод той раўніны,
Што ў кожнай маці паклікала сына —
Зноўку вазьміце ж усіх, о тыраны!
Шліце ў Сібір іх і куйце ў кайданы.

Пераклад з польскай мовы Ганны Серэхан

Паўстанцы 1831 года.

▶ ДЫСКУРС

Андрэй Хадановіч: ЧАЛАВЕК БЕЗ НАЦЫЯНАЛЬнай ІДЭНТЫФІКАЦЫі НЕЦІКАВЫ ЧЫТАЧАМ У СВЕЦЕ

У вераснёўскім нумары «Літаратурнай Беларусі» была апублікавана гутарка з пісьменніцай Святланай АЛЕКСІЕВІЧ, адно з выказванняў якой — «Без расійскай культуры мы будзем правінцыяй, мала каму цікавымі...» — распачало завочную дыскусію паміж беларускімі літаратарамі. У сённяшнім нумары паэт, перакладчык, старшыня Беларускага ПЭН-цэнтра Андрэй ХАДАНОВІЧ разважае пра касмапалітызм у літаратуры, пра неабходнасць нацыянальнай і культурнай ідэнтыфікацыі сучаснага творцы ды перыпетыі ўручэння Нобелеўскай прэміі — як сусветнага прызнання асобных пісьменнікаў і нацыянальных літаратурнагогул (гутарка змешчана на партале tut.by).

— На ваш погляд, Андрэй, ці атрымае калі-небудзь беларускі аўтар Нобелеўскую прэмію?

— Я не даю прагнозаў. І мы з вамі — не аўтарытэтнае бюро прагнозаў. Але мы можам казаць пра нашу інтуіцыю і гарачыя жаданні.

Так, зразумела, вельмі хацелася б, ды і час даўно наспеў, бо мы знаходзімся ў цэнтры Еўропы, і тое, што незалежна дзяржава Беларусь існуе і развіваецца, ужо цяжка ігнараваць. Беларусь, якая мае сваю мову, культуру і асобную, не падобную да іншых літаратуру.

І зразумела, што «Нобель» быў бы для нас аўтарытэтнай формай прызнання. Тады б ні ў аднаго імперыяліста, дзе б ён ні сядзеў — у Расіі, Польшчы, Нямеччыне — язык не павярнуўся б сказаць, што наша літаратура правінцыяна і несамастойная. Гэта быў бы знак якасці на сучаснай актуальнай беларускай літаратуры.

З іншага боку, наш рэгіён не знаходзіцца ў полі найбольшай сусветнай зацікаўленасці. Мы адозвіваемся і з'яўляемся не да канца зразумелымі для заходне-еўрапейскага свету. Таксама мы не гарачая кропка планеты і не настолькі экзатычная краіна, як пэўныя краіны Афрыкі ці Акіяніі, да якіх цяпер, зразумела, мацней прыкаваная ўвага еўрапейцаў і амерыканцаў, якія шукаюць нешта вельмі непадобнае. Што дзівіцца, калі 48-мільённая Украіна не мае ніводнага нобеліста. Вельмі цікавыя балтыйскія краіны, якія таксама не маюць «Нобеля». Але, спадзяюся, што і на іхняй, і на нашай вуліцы калісьці будзе свята.

Толькі гэтыя літаратар ці літаратарка павінны быць зразумелымі для чытачоў і стварыць вырашальную задачу для перак-

ладчыкаў, чытачоў, а таксама і для Каралеўскай Акадэміі. Думаю, такія аўтары ў нас ужо ёсць... Памятаеце, як мы калісьці марылі пра камунізм і пра тое, як нашыя дзеці будуць належаць да культуры, узнагароджанай Нобелеўскімі прэміямі?

— Гэта значыць, што мы дачакаемся?

— Так, але гэта будзе не праз год і не праз два.

— Хто з айчынных пісьменнікаў быў бліжэй за ўсіх да гэтай прэміі?

— Васіль Быкаў, які быў на хвалі еўрапейскай славы, калі яго ваенныя раманы перакладаліся і ўваходзілі на еўрапейскі рынак. Прынамсі, мае калегі польскія перакладчыкі і літаратары гавораць, што Быкаў быў адным з самых папулярных і чытаных у Польшчы пісьменнікаў.

Іншая рэч, што Васіль Уладзіміравіч валодаў універсальнай празрыстай мовай, якая не ставіла звышзадач для перакладчыкаў, і звяртаўся да памяці Другой сусветнай вайны, зразумела, блізкай кожнаму еўрапейцу. І, што таіць граху і цыннізму, кожны ягоны раман быў таксама і на расійскай мове, і калі перакладчык звяртаўся да беларускага арыгіналу, то заўсёды мог пакласці побач з сабой і расійскі томік. А людзей, якія перакладаюць з расійскай, у Еўропе нашмат больш, чым перакладчыкаў з беларускага арыгіналу.

Сёння цяжка сказаць, што перашкодзіла тады. Але спадар Васіль неаднаразова ўваходзіў у дзясятку найбліжэйшых прэзтэндэнтаў на «Нобеля». (Прэмія пасмяротна не ўручаецца. — Рэд.)

— Каму сёння аддаюць перавагу ў Нобелеўскім камітэце? Акрамя зразумеласці твору, якія яшчэ фактары ўлічваюцца?

— Давайце паспрабуем намацаць адразу два полюсы, паміж якімі і павінен балансаваць аўтар. З аднаго боку, ён не павінен быць нацыянальна замкнёным. Яскравы таму прыклад — геніяльны беларускі паэт Рыгор Бардулін, які пару разоў ужо быў вылучаны на Нобелеўскую ўзнагароду. Мая бязмежная пашана, павага і чытацкая любоў да яго не перашкаджае мне скеп-

тычна ацэньваць ягоныя шансы, бо Бог для беларускага чытача ператвараецца ў незразумелага незнаёмца. Можна быць, яшчэ ўкраінцу, літоўцу і бліжэйшаму суседу гэта зразумелае, але праз некалькі межаў — ужо дзесьці ў Францыі — сумняюся, што чытач змог бы ацаніць у поўным сэнсе. Надта глыбока дзядзька Рыгор занураны ў беларускую ментальнасць, рэаліі і мову. Тут трэба дадаць, што ён яшчэ і геній версіфікацыі, які вымагае перакладчыка, талент якога вышэйшы за талент Бардуліна. А такое здарэцца далёка не штогод і не ў кожнай краіне.

Кепскі пераклад — гэта знішчаны суд, які ўжо нічога не прамаўляе.

Але я б пазбягаў і супрацьлеглага полюсу. Гэта не можа быць абсалютна ўніверсальны касмапаліт, і калі сёння хтосьці зацікавіцца Беларуссю ў святле Нобелеўскай прэміі, гэта павінен быць аўтар, які б яшчэ і цікавай мовай апавядаў свету пра Беларусь. Чалавек без нацыянальнай ідэнтыфікацыі, за якім не ляжыць досвед яго пакалення, культуры і быцця ў Беларусі, нецікавы чытачам у свеце.

Досыць блізка да Нобелеўскай прэміі, як мне здаецца, знаходзіцца аўтар non-fiction Святлана Алексіевіч — вельмі востры і актуальны аўтар, які краінае сучаснага чалавека за глыбокія і балючыя кропкі. Калі

Узнікае адно «але»... Наколькі сённяшні свет здольны ацаніць паэзію, у тым ліку «паэзію не для ўсіх»?

б дадалася ёй больш беларускага акцэнта, калі б спадарыня Святлана захачела павесці не проста пра трагічны досвед Афганістана альбо Чарнобыля, альбо нейкія балючыя моманты, звязаныя з прастытуцыяй і інш., яшчэ і ў большым беларускім святле... Магчыма, уплывае тое, што яна піша па-расійску, а не па-беларуску. І магчыма, тады б яе шансы былі б вышэй.

Алесь Разанаў — мой персанальны кандыдат на першую беларускую Нобелеўскую ўзнагароду. Ён можа быць адначасова глыбокім, метафізічным, актуальным, універсальным, але разам з тым — паэтам, не і ментальнасці, які прэзентуе

сабой беларускага чалавека ў найбольш метафізічным яго вымярэнні. Гэта можа быць цікава чытачу. Праўда, узнікае адно «але»... Наколькі сённяшні свет здольны ацаніць паэзію, у тым ліку «паэзію не для ўсіх»?

Так, перамог бліскучы перуанскі прэзаік Варгас Лёса. Але сярод найбліжэйшых кандыдатаў былі ўжо блізкія Алесю Разанаву паэты — швед Томас Транстромер і паляк Адам Загаўскі.

— Як вы ацэньваеце кандыдатуру Георгія Марчука, які вылучаўся праўладным Саюзам пісьменнікаў?

— Пэўныя арганізацыі могуць вылучаць сваіх кандыдатаў. Зразумела, што кожны мае права вылучыцца самастойна, але гэта не сціпла...

Кожны пісьменнік мае права і на вялікія амбіцыі — дрэнны той салдат, які не хоча быць генералам. Часам, завышанасць гэтых амбіцый можа выклікаць іранічную ўсмішку, што відавочна ў выпадку са згаданым кандыдатам. Але ў яго ёсць свае чытачы, якіх яго творы чапляюць за жывое.

Любое вылучэнне мусіць мець вялікую папярэднюю працу — ці то Георгі Марчук, ці то Бардулін з Разанавым. Нікага вылучэння не бывае без вялікага міжнароднага аўтарытэту літаратара. У дадзеным выпадку, баюся, імя Георгія Марчука невядома ў большасці чытацкіх аўдыторыяў, акрамя беларускай.

Таксама не бывае вылучэння і без наяўнасці добрых перакладаў і выдання кніжак, якія павінны быць на кніжных рынках тых краін, дзе чытаюць кандыдата на Нобелеўскую ўзнагароду.

У літаратараў ёсць свае тусоўкі і сферы ўплыву. Бліскучы таму прыклад — паэты-эмігранты, якія жылі ў Амерыцы і выкладалі ва ўніверсітэце Берклі ў Каліфорніі. Старэйшы калега, а таксама і старэйшы «набеліст» Чэслаў Мілаш заўсёды мог замовіць добрае слова за свайго малодшага калегу і сябра Іосіфа Бродскага, які атрымаў сваю ўзнагароду праз сем гадоў пасля Мілаша.

Не ведаю, колькі сённяшніх «набелістаў» гатовыя паручыцца сваім аўтарытэтам за Георгія Марчука. Таму, думаю, што працы для яго — яшчэ непачаты край: працаваць з замежнымі беларусістамі, дабівацца таго, каб добрай мовай і нармальным накладам выдзеныя раманы з'явіліся ў іншых краінах. І, перш за ўсё, зрабіць штосьці выбітнае ў літаратуры, што, мабыць, дадало б і міжнароднай славы, і аўтарытэту, і розгаласу кандыдату.

А пакуль што ў мяне змяшаныя пачуцці. Кожны год мне хочацца, каб нехта з беларусаў здолеў наблізіцца да Нобеля, але менавіта таму прысутнічае і вялікі скепсіс.

— У адным з інтэрв'ю вы казалі аб тым, што ўручэнне прэміі — падзея палітычная. А на выбар кандыдатаў, якіх вам дапамагаюць выбіраць эксперты, уплывае ідэалогія (большасць экспертаў маюць левыя погляды, што, безумоўна, адбіваецца і на выніках). Прыклад з СМІ — Хорхе Луіс Борхес, які ў свой час паціснуў руку Піначэту і не атрымаў прэмію. Палітыка насамрэч мае такі моцны ўплыў?

— Безумоўна, але не толькі. «Нобель» — гэта як алімпійскія гульні, якія з'яўляюцца толькі спартыўнымі.

Калі гэта так, то чаму Злучаныя Штаты Амерыкі ў разгар халоднай вайны не ўдзельнічалі ў маскоўскай Алімпіядзе і наадварот — Савецкі Саюз не ўдзельнічаў у Алімпіядзе ў Лос-Анджэлсе ў 1984 годзе? Альбо чаму кітайскія спарцісманы з такой зацягасцю змагаюцца з амерыканцамі і проста пераскокваюць свае магчымасці для таго, каб перамагчы?

Зразумела, элемент палітыкі прысутнічае. І магчыма, з таго моманту, калі «Нобель» запанаваў як галоўная і самая аўтарытэтная ў свеце прэмія ў літаратуры. Можна паспрачацца, дрэнны ён ці добры, але ж назавіце больш аўтарытэтную ўзнагароду. З іншага боку, на кану і вялікія грошы, а сур'ёзныя літаратары не зарабляюць, як адвакаты, стаматалагі ці бізнэсманы. Зразумела, што ўплывае многа фактараў, і палітыка — адзін з галоўных.

Дастаткова прасачыць гісторыю ўручэння Нобеля рускім, савецкім ці постсавецкім кандыдатам, якія адлюстроўвалі пацяпленне ці пахаладанне адносінаў з Савецкім Саюзам. Пры ўсёй кан'юнктуры Нобель цалкам не выключае, што яго атрымае сапраўды геніяльны і адзін з найлепшых жывых пісьменнікаў.

Зразумела, Барыс Пастарнак — геніяльны паэт. Праўда, прэмію атрымаў за палітызаваны раман «Доктар Жывага». Іосіф Бродскі — геніяльны паэт, які атрымаў узнагароду пераважна за ангельскамоўную іезуіцкую сваёй паэзіі. Архан Памук — бліскучы раманіст, але наўрад ці ён атрымаў бы «Нобеля» без абстрагнення сітуацыі вакол турэцкіх армянаў сваёй дысідэнтскай пазіцыяй...

З іншага боку, апошнія паратройка гадоў паказваюць, што прэмію зноў пачынаюць атрымліваць не выпадковыя пісьменнікі, а тыя, якіх мы чыталі і чые імёны мы ведалі задоўга да атрымання імі прэміі. Напрыклад, на маіх кніжных палічках стаяць кнігі Лёсы, Гюнтэра Граса ці Віслава Шамборскай...

Скаргі пра палітыку — размовы на карысць бедных. Так, чарговы раз не атрымаўшы Нобеля, можна сказаць: «Гэты свет несправядлівы! Літаратура тут і не пахне!» і гэтак далей. Але гэта слабае сучаснае, і «Нобеля» атрымліваюць усё ж такі найлепшыя.

▶ ФРАГМЕНТЫ

СЛЁЗЫ ГАРЫСЛАВЫ-РАГНЕДЫ

УРЫВАК З РАМАНА ««ПА КУДЗЕЛІ» РАГВАЛОДАВІЧЫ»

Генрых ДАЛІДОВІЧ

Многія і сённяшня, абдзеленыя праўдзівым вывучэннем беларускай гісторыі, школьнікі ўсё ж ведаюць: была ў нас Жанчына, першай іменем названая ў Нестараўскім летапісе. І быў у яе сын Ізяслаў, і з ім яна за ўчынкi супраць яе мужа Уладзіміра Святаслававіча была сасланая з Кіева ў сённяшняе Заслаўе. Гэта — полацкая князьёна Гарыслава (гарэць славай) — Рагнеда. Але не толькі школьнікі вераць: Ізяслаў — адзіны яе сын. Многія ж летапісцы, даследчыкі сцвярджаюць: яна мела шасцёра дзяцей. Адзін з першых расійскіх гісторыкаў XVII стагоддзя В. Тацішчаў зазначаў, што яна «вышла замуж» у 975 годзе — значыць, за 12–13 гадоў магла мець 4 сыны і дзве дачкі. Я, грэшны, заканчаю раман, дзе апавяданні пра кожнага з Рагнедзіных крывінак, а да мастацкіх твораў дадаю дакументальныя ўстаўкі, прадмовы і пасляслоўі, што сыходзяць з тысячаў азнаёмленых гістпрацаў і каментарыяў да іх. Закончаны раман буду прапаноўваць часопісу «Дзеяслоў» ды чакаць асобнага выдання.

Аўтар

Цяпер, напрыканцы сакавіка, неба было як часта і ў познюю восень: па ім з халоднага краю нізкавата плылі адна за адной цяжкія сіза-цёмныя хмары, раз за разам засланялі высь, а ў перапынках яна, вышыня, праяснялася, нават паказваліся молада блакітныя лапіны, а неўзабаве зноў хутка насочваліся шэрасць і змрочнасць. Дык і цяжка было зразумець: неба вольна і будзе праз некалькі хвілінаў мяняць свае колер і аблічча ці, паколькі няма моцнага марозу, густа пацярусьці мокрым снегам, што тут, сярод лясоў і балотаў — скопішчы ценю і холаду, быў і цяпер, увесну, стылы. Ужо залівала палі, дарогі і двары снежніца — талая вада, ёй апаласнуліся, напіліся птушкі і ўдоталы здаволіліся маці-сыра-зямля, адбіраў вочы дыван руні, ужо цурчэў кляновік, капаў бярозавы сок, а моладзь гэтых прывіславіцкіх мясцінаў «спаліла зіму» і «пагукала вясну», дзеці пацешыліся не толькі салодкім печывам-«жаўрукамі», а і спевам над праталінамі на полі гэтых любімых раннепрылетных птушчак, ды, як верылі тубыльцы, адганы вяснавым цяплом Зюзя зноў выскачыў з лесу, затрос булавой і бельм футрам, каб узвіхурыць вецер і снег, непагадзю засланіць высокага і гарачага Дажбога, не дапусціць Лялю і Перуна.

Рагнеда — у доўгай сукні з дарагой візантыйскай тканіны, аблямаванай залатай і сярэбранай вышыўкай, каштоўнымі камянямі, з накінутым на плечы футрам, аздобленым гарнастаевымі скуркамі, — стаяла тут, на другім паверсе баярскага церама, каля невялікага акенца, затуленага даволі празрыстым, здалёку прывазным шклом, несвядома ўзіралася ў надворную прастору і не толькі як след не разумела, што ў яе на душы, але нават і таго, чаму нечакана апынулася тут, у далёкім, невялікім, абгароджаным завостранымі бяравінамі гарадзішчы (яго па-

будаваў прадзеда на мяжы з дрыгавіцкай зямлёю), у асобна абкружанай плашкамі сядзібе багатага баярына Мудраслава. Тут, у святліцы, стаялі скрыні з яе «дзяржаваю» (маёмасцю) — з адзеннем, абуткам, посудам, грашыма — візантыйскімі солідамі, кіеўскімі срэбранікамі і залатнікамi, але найбольш з мордкамі і лапкамі куніцаў ды вавёрак, пергаментнымі кнігамі. Гэтыя рэчы напоўнілі цёплы пакой (ёй казалі, што ў гэтай будыніне адзінае ў паселішчы некуродымнае ацяпленне, падлога незаглінаваная, а з расколатых, аплазаваных і нацёртых воскам бяравінаў) сваім нязвычайным тут, пахкім кіеўскім духам. А яшчэ тут былі стол, лавы, сынаў ложак (за шырмай з ядвабу меліся столік, ложа і для яе). Сын, Ізяслаў, таксама ў княжскай апратцы — у пазалочанай жоўта-рудой туніцы, у сінім пасярэбраным падцепленным сукном расхінутым плашчы, зашпіленым на шыі залатай фібулай, — цяпер сядзеў каля стала. Як і ўсе дзеці, спаўняючы нейкую марудную работу, цяплявіўся, ад чаго крыху высунуў язык і кончыкам яго паводзіў па губах.

Вось лавіна сырой хмары сплыла за рэчачку Свіслач і лес, але на прагале не зусім асвятлялася: туды кінулася плойма варонаў. Яны закружыліся і так зайшліся крыкам, што і тут, у будыніне, праз вузкае акенца ўкулілася іхняе трывожнае ці нават злавеснае галёканне.

«Бяда нейкая будзе. Мо і пажар», — міжволі падумалася ёй. А калі ў вароннім ляманце замест «кар-кар» ёй здалася «ук-раў, укр-раў», то мільганула думка пра нейкую пакаражу. Яна змалку, як і халопы, чэлядзь, таксама лічыла, што свойскія і дзікія птушкі, якія жывуць поблізу чалавека, многае пераймаюць ад яго: куры, гусі, індкі — гаспадарліваць, галубы і лебедзі маюць добрыя людскія душы, шпакі — вясёлыя, ластаўкі — чыстыя і святыя, вераб'і — хітрыя, а вась вароны і крумкачы

— паганьня. І яшчэ пэўны знак: на дварэ, мо седзячы на загародзе, застракаталі сарокі. «На гасцей і на нейкую навіну вялікую. Ці надвор'е зменіцца. Пара ж: хутка будзе ўжо камаедзіца, калі час мядзведзю з бярогі выпаўзці і шукать па першым часе маладую сакавітую траву».

Здаецца, сын ціхенька аклікнуў. Не, ёй не здалася, сапраўды падае голас:

— Мама, паглядзі.

Яна павярнулася:

— Што, чада маё?

— Што і як я напісаў.

Яна падыйшла, зірнула на адчыненую васкоўку — скрыначку, запоўненую воскам і выгладжаным да бліску часці. Па ім Ізяслаў пісаў заточаным металёвым шылам (другі канец шыла быў пляскаць, каб сціраць напісанае, зноў раўняць воск). Потым, калі яна ўхваліць альбо скажа, што і як паправіць, ён перанясе напісанае на пергамен.

Уладзімір-муж, бацька і яе дзяцей, найбольш часу траціў на паходы і гульбішчы, мала глядзеў за нашчадкамі, але хацеў, каб яны былі пісьменныя. Паколькі за ёй у прыкіеўскай Лыбедзі асабліва сачылі яго віжы, яна схітравала: прадмелася, калі яны навучацца грамаце, параціць ім аписаць яго род па бацьку Святаславу. Ёй галоўнае было займець пергамен, чарніла і пяро. Затым яна папрасіла тую родавую і іншыя кнігі дазволіць ёй прывезці сюды, у Свіслач, каб Ізяслаў, тое-сёе саскрэбішы, па чыстым запісаў імёны князёў з яе роду Рагвалодавічаў. Там, у Лыбедзі, не паспела ды і не вельмі магла заахваціць Ізяслава запамінаць хоць па памяці: толькі да юных гадоў сямі быў з ёю, а пасля яго забралі ў кіеўскі княжскі палац. Цяпер яму шой дванаццаты год — узрост больш прыдатны да разумення і запамінавання.

— Малайчына, добра ўсё запісаў.

— Блізкая, але і чужая гэтая азбука, — паскардзіўся Ізяслаў.

— Пішаш пра сваё, але і як пра чужое.

— Гэтая азбука новая. Нялёгка, але найбольш зразумелая нам, бо старая была зусім цяжкая. Новую таксама склалі славяне па азбуцы грэцкай, але па складзе мовы балгараў. Дамагліся, каб на яе перакладаць хрысціянскія кнігі. Балгарская мова далёкая ад нашай, ды ўсё ж даступная. Егда (калі) і ў нас па дзяніцы (сіле, уладзе) бацькі твайго будзе адзін Бог, вера ад сына яго Хрыста, то па гэтай азбуцы будуць пісаць усе навучаныя ад хрысціянства людзі. Сваёй азбуцы мы не намыслілі. Раней, як казалі табе, у нас, у Палацеску, былі толькі «черты» (рыскі) і «резы» (засечкі). Іх высякалі на камянях і дрэве ці выпіскалі на гліняных плітках. Ды меліся яшчэ патаемныя знакі — руны. Іх яшчэ прадзеда нашы далёкія прынеслі. Малой спазнала азбуку славянскую і я, дык спазнаеш і ты, бо не мутны розумам і не нішчы духам, а мыслісты. Дый ізвол (жаданне) да навук маеш. Цяпер прыходзіць такі час, што ўжо грэх лічыць пісанне і чытанне чарадзействам вялікім...

Сын супакоіўся. Разбіраецца, куды і да чаго маці раней хіліла нашэптаў, а цяпер асабліва ізвол мае. Спазнае, што ён цяпер адзіны з Рагвалодавага роду. Таму і сталае рана.

— Нам з табой, сын, выпаў лёс і для тых, хто яшчэ будзе на гэтым свеце праз шмат сонцаваротаў, памяць пакінуць пра зямлю нашу родную, пра слаўнага дзеда Рагвалода і яго пращчураў... А без запісанай памяці не будзе святла ў галаве і на душы. Дык не будзе і языка (народа)...

— А мы доўга тут будзем, мама? — запытаў са скрухай. Бедны, перажывае, што не бачыцца з братамі і сёстрамі, што ссыльня ў глухамань: можа выйсці са свайго двара толькі з дазволу прысланых з імі Уладзіміравых дружыннікаў-прыстаўнікаў (надзіральнікаў). Нават у паездцы да блізкіх святых капішча, дуба і агню, што на Лысай гары каля паселішча Валюшчына, іх адных не адпускаюць ды замінаюць, каб да іх хто з тубыльцаў наблізіўся. Дружыннікі, якія жывуць у прыбудове да іхняга дому, па чарзе заўсёды стаяць пры варотах у іхні двор, а калі вольныя, дык ці валочацца па паселішчы, шукуючы медавухі і маладых уцех, ці балабоняць-шумяць, храпуць у сваёй бакоўцы. Нялепшая і прысланая з імі ключніца: калі прыстаўніковая варта віжуе паза домам, то яна — і тут. Да ўсяго абкрадае іх нават з таго, што самахоць прыносяць ёй і сыну людзі. Не ў цямяці ці ў порубе яны з Ізяславам — яна за тое, што на п'янага і соннага Уладзіміра руку падняла, Ізяслаў за тое, што, прыехаўшы з бацькам у Лыбедзь, змог заступіцца, але ўсё роўна ў высильным зняволенні.

Ды што яна магла сказаць пра іхні далейшы выгнанніцкі лёс? Што рошаць у Кіеве (цяпер найперш візантыйка, новая жонка

Уладзіміра), тое і стане. Толькі пастаралася не ўздыхнуць цяжка:

— Не ведаю, сыне...

...Калі, ачуняўшы, зірнула на яго пасля родаў, прыклала да грудзей, адразу ж пільна агледзела: на каго падобны? Запыніла позірк і цяпер. Як у бацькі і яго маці Малухы, цёмныя, з адценнем сінізны валасы, высокі лоб, роўны прыгожы нос, ад яе, маці, — не валяючы, а лагодна шараватыя, з тамлівай павалокай вочы, пухлаватыя губы. Можа быць гаваркі, гарэзны, але і можа раптоўна пабялець, абвядуць і надоўга стаць абыякавым. Вось гэта і прыносіць ёй пакуту: бадай, і Уладзімір, і яна абое вінаватыя ў сынавай мо і хворасці. Ён — у тым, што даў жыццё дзіцяці няправедна: па падбукторванні дзядзькі Дабрыні з помаччу яго слуг (трымалі за рукі і ногі) браў яе, ледзь не звар'яцелую ад страху і ганьбы, на доўга перад вачыма бацькоў, братаў і баяраў, якіх потым закалолі яго дружыннікі. А яе віна мо ў тым, што са змусам, са слязьмі і пракляццем ехала ў Кіеў жонкай не любяга ёй Яраполка, а ненавіснага гвалтаўніка і, пакуль не нарадзіла, мела, мала сказаць, непрыязнь да нежаданага дзіцяці. Палюбіла толькі тады, калі яно прыпала да яе грудзей і прагна ўцягнула яе яшчэ тады невялікі смактунок: адразу ж адчула сябе маці палюбленага хлопчыка.

Усцешыўся ім і Уладзімір, хоць любіў яго да яе і іншых іхніх дзяцей была дзіўная, а то і дзікаватая. Мо і ад успыхвальнага характару ці ад таго, што меў дзяцей і ад іншых жонак. Вяртаючыся з паходу, часта кіраваў не ў Кіеў, а да яе ў Лыбедзь — то ўміляўся ласкамі незвычайнымі, то ўзрыўся грубасцю і папрокамі, што любіла Яраполка і мо Ізяслаў ад таго (маўляў, ён загадаў забіць таго, зводнага брата, найперш з-за рэўнасці). А калі напіваўся, вьмольваў на каляны дараванне, называў яе і іхніх дзяцей самымі прыгожымі на свеце. Вельмі шкадаваў, што іхні Яраслаў не можа хадзіць (калі і яго прынеслі развітвацца з ёю, то ірвануўся з рук нянькі і... паімчаў нават ад страху за тое, што бяжыць; пасля гэтага пачаў хадзіць, толькі моцна кульгае). Уладзімір, як і першы раз, браў яе сілай. А потым і па пакоры, а то нават і згодзе: не, не прыходзіла каханне вялікае да яго, але па-свойму ўладарыла яе моцнае і пышнае цела — страцю да мужчынскага цела. Маладосць, жаночасць бралі сваё. За кароткі час абсыпаўшыся дзецьмі (за дванаццаць гадоў шасцёра; іншыя Уладзіміравы жонкі-суперніцы, зайздросцячы за яе красу і любоў-цягу да яе мужа, кілі з гэтага па-жаночаму непрыязна), змірылася са сваёй жаночай доляй: павінны ж быць у нашчадкаў і маці, і бацька — ды не проста заступнік і карміцель, а бацька-князь.

— Калі стамаіўся, то адпачні, — бачачы, што сын вяне, паглядзіла яго па галаве. — Толькі

ПЕРАКЛАДЫ

18 (10)

▶ ПАЗЭІЯ

ЖЫЦЦЁ І ЛЁС

Ніна Сяргееўна Дзявольская нарадзілася ў Маскве 25 чэрвеня 1937 года. Скончыла Інстытут замежных моваў, атрымала і мастацкую адукацыю. У 2005 годзе выдала кнігу «Вершы. Пераклады. Перастварэнні». Піша на расійскай і французскай мовах.

Некалькі радкоў з яе згадак: «... мой дзядзька — сябар Максіма Багдановіча па Яраслаўлі — веў і вядзе мяне па жыцці, прывёў да перакладаў. Мяне проста ўражае сугучнасць беларускай пазэіі з французскай».

Цяпер яна заканчвае працу над анталогіяй беларускай пазэіі ў сваім перакладзе на французскую мову. Туды ўвойдуць творы М. Багдановіча, Р. Барадуліна, Н. Мацяш, А. Разанова, У. Някляева і яшчэ больш як дваццаці паэтаў з Беларусі. Ніна Дзявольская адзначае: «Беларуская мова па маім адчуванні чымсьці больш тонкая і выяўленчая, чым расійская і валодае нейкім асаблівым шармам, што дадае большай даступнасці для пазычнага перакладу».

А мне было важна паказаць, перакладаючы вершы Ніны Дзявольскай, якім шармам аздоблена яе ўласная паэтычная натура, творчая душа з вялікімі пратуберанцамі згукаў Беларусі.

Сяргей Панізьнік

Ніна ДЗЯВОЛЬСКАЯ

Каля музея Горкага

Чатыры дужыя каштаны
Засялі пладамі тратуар.
З-пад кронаў выбягаюць апантана
Юнак, дзясцок і веку валадар.
Тлумее неба. Упіліся ў хмары
Штыхі маланак. А сярдзіты гром

Махае кулакамі, на абшары
Раскручвае агністы свой паром.
Пякотна-прыкра. Сцішана работа.
Глухую думку паглынае яр.
Крутога — пры навалі — паварота
Жыццё нам не даруе без ахвяр.

Галіччына, Галічыя мая!
Крык пеўніка да дзённага прыхода.

МАГНОЛІІ НА ВОДМЕЛІ

Сільвія ПЛАТ (SYLVIA PLATH)

Сільвія Плат нарадзілася ў Бостане (ЗША) у 1932 годзе. Закончыла Кембрыджскі ўніверсітэт. Адна з самых вядомых паэтэсаў у амерыканскай літаратуры. Апошнія гады жыла ў Англіі. Не справіўшыся з працяглай псіхічнай хваробай, у 1963 годзе паэтэса скончыла жыццё самагубствам.

Яе бацькі родам з Аўстраліі (маці) і Польшчы (бацька).

Творчасць С. Плат вывучаецца амаль у ва ўсіх праграмах амерыканскіх універсітэтаў. Яе пазэія адрозніваецца ад класічных традыцый як па форме, так і па настроі.

Па чарніцы

Нікога на сцезыцы, і нічога, акрамя чарніцаў,
Чарніцы злева і справа, але больш іх справа.
Сцезка чарніцаў звянаецца, а недзе ў самым
Яе канцы на моры скачуць хвалі. Чарніцы,
Вялікія, як пучка пальца, маўклівыя,
Як эбенавы позірк у кустах, налітыя
Сіне-чырвоным сокам, які трапляе
на мае пальцы.
Я не прасіла такой сястрынскай ласкі:
Укладваю ў малочную бутэльку іх на бок.

Чорнае варанне крычыць
какафанічным хорам,
Шматкі чорнай паперы круцяцца на ветры.
І толькі іх адзіны голас пратэстуе.
Не думаю, што скоро будзе мора.
Лугі на ўзорках гараці агнём зялёным.
Іх нехта падсвяціў?
Іду да куста спелых ягадаў — як мужі, звесілі
Сіне-зялёныя жывоцікі і шклянныя крылы
— рыхтык кітайскі ўзор,
Мядовы фэст чарніцаў нас здзіўляе;
молімся Богу.
Зноў робім паварот — няма ні ягад,
ні кустоў.

Адно, што бачым, — гэта мора.
Праз дзверы паміж горкамі гуляе вецер
Кідае свае фантомы мне ў твар.
Горкі — зялёныя. Водар ад іх.
Соллю не пахнуць.
Іду я па авечай сцезыцы. Апошні паварот
Вядзе напоўнач, скала гары
аранжавым гарыць.

А перад ёй нічога — адна вялізная прастора
Белых і алавяных блікаў, і стук, як быццам
Срэбных справаў майстар увесьчасна б'е
Па непадатлівым метале.

Магноліі на водмелі

Пад крыкі чаек над морам
ішлі мы праз лабірынт
рэліквій, ракавін і крабаў

як быццам у летняй цішы.
Лета павярнулася спіной.
Соўгаемся па зялёнай глушы,

схіляем галовы і ўспамінаем
погляд неўміручых
садоў у антычнай кнізе,

і як на сцяне ў габелене,
лісце каробіца і падае.
Апошні месяц настане.

Над морам белая чайка
нясецца ў паветры
і крычыць. Крабы

паўзуць па камянях;
мідзіі, як гронкі вінаграду.
У дзюбе — здабыча.

Мастак хапае пэндзаль
і ў напружаным паветры
малое далягляд без караблёў,

бераг і скалы голыя.
Малое завіруху ён,
якую ўтвараюць чайкі.

Лэдзі Лазарус

Я раблю так ізноў.
Адзін раз на дзесяць гадоў
Мне ўдаецца гэта:

Я — цуд на нагах, мая скура
Свеціцца як нацысцкі абажур,
Мая правая нага

Лёгкая, як папера,
Твар згубіў рысы, свеціцца,
Як тонкая бялізна жыдоў.

Скіньце сурвэтку

Задорысты той золакавы кліч,
Кліч-запрашэнне: вось яна, свабода!
Жыві, працуй, ладжуйся, чалавек!
Свой творчы зірк не абрывавай з павек.
А кім разбуджаны, не забывай ты.
І мы не пойдзем ад яго — у спраты,
З зямлёй бяссоннай злучаны навек.

У Зачацеўскім

Збучвеў той дом з іржавым дахам.
Таполя каля ганку чуць рыліць.
А так хацелася спяваць — з узмахам,
Хацелася з размахам, вечна жыць!

Цурчэў ручай пад ніжнія вароты,
Пазвоньваў залацінкамі пясок.
І нехта зеўрыў, воблакам падпёрты,
Бязгучны смех кідаў на абразок.

Адправяць нас у цёпленкіх вагонах
У светлы край...
Там, дзе цвітуць пралескі на адхонах,
Дзе птушкам рай —
Каб там прасілі ў Бога прабачэння
За ўсе грахі.
Але ж пра дзень злочыннага свячэння
Аслепне Бог і стане ён глухі.

Мы жывем у шкоднай мітусні.
Мітусня і небам хараводзіць.
Ураганы разламалі дні,

Сонца цэлы месяц не заходзіць.
На душы туман за яснатай.
Сэрца комам коціцца з абрыва.
Хто аклікне маладой хадой?
Знаная распуста з чорнай грывай?

Невялічкая байка

У лопуха міраж: ён прыгажун,
А талент — да вушэй.
І любіць прастальтак.
«За ўсіх я знакамітасцяў вышэй
І племю юнаму ў набытак».

Але чаму прыбраны ён з алей?
Так і цвіце ў закутку, дуралей.

У Браславе

Тут кожны дом як фбіліял музея,
А кожны ганак — сходні ў даўні век.
Людская памяць, веру, не старэе.
Гартаю, нетутэйшы чалавек,
Я прыпаміны помнага габрэя...
Тут кожны дом як фбіліял музея,
А кожны ганак — сходні ў даўні век.

Жыццё і лёс

Жыццё прамчыцца, як адна хвіліна.
Пачатак высвеціш — пастой відзён.
Эх, лёс, напэўна, павярнуўся спінай:
Стаў крумкачом салоўка-маладзён.

Пераклад з расійскай
Сяргея ПАНІЗЬНІКА

Паміраць —
Гэта як мастацтва, як і ўсё,
Я раблю гэта выключна добра.

Я раблю гэта чорт ведае як добра.
Я раблю гэта натуральна.
Кажэце, прызвание?

Лёгка рабіць гэта ў келлі.
Лёгка рабіць гэта і не рухацца.
Гэта рыхтык як тэатр,

Вяртанне ў ясны белы дзень
Да свайго месца, да свайго твару,
свайго кашмару.

Крык здзіўлення:

«Вялікі цуд!»
Гэта бянтэжыць мяне.
Хвалююцца,

Калі глядзяць на мае шнары, хвалююцца,
Калі слухаюць мае сэрца —
Яшчэ не спынілася.

Хвалююцца, вельмі хвалююцца,
Калі нешта кажэць або датыкаюцца,
Або бачаць кроў,

Або пасму маіх валасоў, маю адзежу.
Так, так, спадар Доктар.
Так, спадар Вораг.

Я твой опус,
Я твая каштоўнасць,
Чыстае залатое дзіцё,

Якое ператвараецца ў віск.
Кручыся і згараю.
Не думай, што не даацэньваю твой клопат.

Попел, попел —
Поркаеіся і варушыш.
Цела, косці, больш нічога...

Кавалак мыла,
Заручальны пярсцёнак,
Залатая пломба.

Спадар Бог, спадар Люцыфер,
Асцярожна!
Асцярожна!
З попелу
Падымаюся. Рыжыя валасы тырчком.
Глытаю людзей як паветра.

23–29 кастрычніка 1962 г.

Пераклад з англійскай Алены ТАБОЛІЧ

О, мой вораг.
Я пужаю?..

Нос, вачніцы, зубы?
Слабое дыханне
Скончыцца праз дзень.

Хутка, хутка цела...
Магільная вар'ятня
Будзе маім домам.

І я, жанчына з усмешкай...
Мне толькі трыццаць.
Як котка, я магу паміраць дзевяць разоў.

Палата нумар тры.
Якая лухта
Кожны тыдзень.

Мільён швоў і нітак.
Натоўп. Жуюць арахіс,
Лезуць, каб убачыць,

Як бінты здымаюць мне з рук і ног —
Вялікі стрыптыз.
Джэнтэльмены, лэдзі!

Гэта мае рукі
Гэта мае калені.
Можна, я скура ды косці,

Але я — жанчына, якую пазнаць можна.
Першы раз было так, калі мне было дзесяць.
Няшчасны выпадак.

Другі раз я не збіралася
Вяртацца наогул.
Мяне замкнулі. Гайдалася на вярочыцы

Як у марской ракавіне.
Мяне клікалі і клікалі
І збіралі з мяне нейкіх малюскаў,
як клейкія перлы.

▶ КРЫТЫКА

КЕЛЬТЫ І ПРАБЛЕМА НАЦЫЯНАЛЬНАГА РУБЯЖА (АПОВЕСЦЬ АЛЕГА ЛОЙКІ «КЕЛЬТЫ НЕ ЎМІРАЮЦЬ...»)

Генадзь ПРАНЕВІЧ

Рубеж 90-х — пачатку трэцяга тысячагоддзя ў беларускай літаратуры — гэта час развіцця з роднай мовай П.Панчанкі, горкіх разваг-сумненняў В.Быкава наконт таго, што «беларусы спазніліся на свой цягнік», цяжкіх роздумаў нацыянальнай інтэлігенцыі над перспектывай развіцця народа ва ўмовах новай грамадска-палітычнай сітуацыі, якая склалася падчас перабудовы і адразу пасля распаду Савецкай імперыі.

Якраз у гэтую пару і з'явілася рамантычная аповесць А.Лойкі «Кельты не ўміраюць...», якой сам аўтар даў падзаглавак «амаль дэтэктыўная паэма-аповесць». У ёй А. Лойка выступіў, з аднаго боку, як прадаўжальнік Караткевічавай традыцыйнай рамантызацыі гісторыі, з другога, узняў і разгарнуў на матэрыяле грамадска-культурнага руху 60-х гг. — 90-х гг. XX ст. цэлае кола пытаньняў нацыянальнага быцця, паклаўшы ў аснову твора дэтэктыўна-прыгодніцкі сюжэт з гісторыяй рамантычных узаемадэчыненьняў маладога дацэнта і паэта Міраслава Струменіча ды загадкавай студэнткі філфака Вікторыі Кельт.

З гэтага эпизоду і пачынаецца вірлівая гісторыя пошуку Струменічам таямнічай незнаёмкі, поўная роздумаў, перажываньняў, рамантычнай закаханасці, радасных знаходак і трагічных расчараваньняў, да якіх прыводзіць апантаннага рамантыка, улюбёнага ў гісторыю свайго народа і красу роднага краю, здавалася б, бяскрыўдны розыгрыш даўняга знаёмага Струменіча — аспіранта Даўгелевіча...

А.Лойка не толькі ўпершыню звязваў з духоўнай спадчынай старажытных кельтаў і іх еўрапейскіх нашчадкаў (да іх вучоўня адносяць сёння прыкладна насельніцтва сучаснай Еўропы) генезіс беларускай рамантычнай традыцыі, але і ўвасобіў ідэю пераемнасці ў арыгінальным мастацкім творы сваіх навуковых ідэй. Невыпадкова, што галоўны герой аповесці дацэнт Струменіч, як і прафесар А.Лойка, трымаецца думкі, што «кельты пайшлі не толькі на захад — да Альбіёна, але мелі сваім месцам рассялення і Панямонне».

Дэтэктыўная гісторыя пошукаў загадкавай і няўлоўнай Вікторыі Кельт, пры ўсёй яе важнасці ў разгортванні сюжэта, выступае пераважна як знешняя, вонкавая ў дачыненні да ўнутранага ідэйнага зместу твора, аснову якога склалі назіранні над бытам, рэлігіяй, све-

тапоглядам, а галоўнае, фатальным падабенствам гістарычных лёсаў кельтаў, што былі канчаткова вынішчаны германцамі і легіёнамі Цэзара і згінулі на рубяжы новай эры як народ з самабытнай культурай і мовай, паглынутыя Рымскай імперыяй, і беларусаў, што апынуліся перад падобнай перспектывай на рубяжы III-га тысячагоддзя.

Праблема гэтая не толькі вызначае развіццё сюжэта і галіновых фабульных ліній аповесці, але і складае асноўны прадмет шматлікіх дыялогаў, трылогаў і ўнутраных маналогаў ды роздумаў герояў аповесці. І найперш — яе галоўнага героя Міраслава Струменіча, на якім трымаюцца лірычная плынь і ідэйны стрыжань твора.

Пралогам да пастаноўкі і асэнсавання названай праблемы ў аповесці сталі напісаны Струменічам рамантычны верш, прысвечаны кельтам, і асабліва рэфлексіі і крытычныя запытальныя медытацыі вакол ягонага зместу, што з'явіліся ў аўтара цягам тыдня пасля яго напісання: «Калі і гінуць, то горда! Жаль гэты ў яго, вядома, да кельтаў, з-за таго, што іх, такіх, не стала, або шкадаваць сябе, самога сябе?».

У лістах-пасланнях, якімі абменьваюцца Струменіч і Вікторыя Кельт, пошук адказаў на пытанне: «Чаму кельты?» пераўтвараецца ў пытанне, як, дзеля чаго і ў імя чаго патрэбна жыць і паміраць, як ставіцца да смерці. У першым лісце таямнічая адрасатка Струменіча піша, што кельты не баяліся смерці, а таму «Вікторыя Кельт дзеля перамогі пойдзе на смерць. Дзеля перамогі патрэбны ахвяры, а гэта значыць — патрэбна смерць. Смерць ахвяраў, — але гэта ў нашым разуменні, а не ў разуменні кельтаў, бо яны не ўміралі, паміраючы, бо яны ніколі не ахвяравалі сабой, так як верылі, што смерць — варты ў існае жыццё, яшчэ лепшае, чым зямное. Зрэшты, граніцы паміж жыццём і па-за жыццём у іх не было. Таму яны не паміралі, а проста ішлі на прыбары ў іншы свет, якія суправаджаліся рытуаламі, друідамі, песнямі, забеспячэннем воя тым жа баявым канём і сякерай».

Адцягненая рамантызаваная афарбоўка гэтых філасофскіх сентэнцый не можа, аднак, завуальраваць іх сур'ёзнай сацыяльна-палітычнай падаплёкі, абумоўленай перспектывай рэжымнага ўтрымання і немінучай гібелі беларусаў на задворках імперыі, цыннічна і груба абмаляванай кадэбістам маёрам Філем: «Не жыць ты будзеш, а гніць, беларус няшчасны, вырадак блядскі ўсіх гэтых славянаў і шмелтаў-кельтаў!».

Цьпізм выказванняў не адмаўляе, аднак, выдатнай падрыхтоўкі, цвярозага разліку і глыбокіх ведаў, якімі валодаюць ахоўнікі рэжыму і спецслужбы Савецкай імперыі. Распачатае маёрам Філем і капі-

танам Савейкам у прысутнасці Струменіча і з яго ўдзелам абмеркаванні-раследаванні прычынаў смерці кельтаў дзіўным чынам высветліла падабенства прыёмаў, ужываных у свой час рымлянамі супраць кельтаў, і тымі метадамі і падыходамі, якія практыкаваліся ў царскай Расіі і Савецкім Саюзе ў дачыненні да беларусаў, ды і ўсіх іншых народаў, уключаючы рускі, што насялялі гэтыя імперыі.

Як вынікае з аналітычных развагаў Філя, першая прычына гібелі кельтаў — гэта фізічнае вынішчэнне легіянерамі Цэзара найбольш адважных і пасіянарных воінаў, якія аказалі ворагу супраціўленне.

Другая — хітрая і тонкая палітыка паступовай духоўна-культурнай асіміляцыі, якую праводзіў Рым у дачыненні да заваяванага ім народа: «забіў кельта Патрык, — так, той папезжкі арцыбіскуп ці біскуп, што ўгаворваў кельтам каталіцызм, што пад іх кельцкія святы і абрады падводзіў міну зацяжнага дзеяння, што пераўтвараў іх, незаўважна ім самім, ласячы ім, юлячы перад ім, ну, не раўнуючы, як Хрушчоў перад беларусамі, калі казаў на парозе Беларускага ўніверсітэта, што беларусы — малайцы, што яны першыя да камунізму дайдуць, бо ўжо гавораць на рускай мове!».

Трэцяя, на думку Філя, заключаецца ў самазабойчай схільнасці саміх кельтаў да піроў, абжыравалі і бясконцы пахмелак, якая і сёння адгукаецца ў іх нашчадках, усходніх славянах, дэградацыяй і самазнішчэннем: «Ах» — і вы, Струменіч; «Ах» — і ваша найяснейшая Вікторыя: братэрства па піцці-балаванні, па гасцінасці, па перавах!.. Чыталі ўчарашнюю «Літаратурку»? Чыталі, як на Разаншчыне мужыкі і бабы тыдзень прапіваюць палучку і тыдзень равуць каровы ў кароўніках: цялы каровы, іх маткі-красулі — даўжэй. А дохнуць не толькі каровы, — мрэ люд, мрэ народ. Горкі хваліўся: «Велика Россия: тысячи весей» у яе!..» Ці ж цяпер «велика»? Ці ж цяпер весяў у яе тысячы, як і не тыя вёскі даўно ўжо і на Беларусі. Кельты гінуць? Ды вёскі гінуць — рускія, беларускія, украінскія!..».

Трыумвірат спакушаных у сваёй справе прафесіяналаў-даследчыкаў, з'яднаных (кожны па-свойму) адчуваннем рубяжа і моманту ісціны, аказаўся цалкам адзінадушным яшчэ ў адным найважнейшым пункце: на іх думку, прычына гібелі кельтаў як адзінай этнічна-культурнай супольнасці крыецца ў адсутнасці сапраўды народнай (адказнай перад народам) інтэлігенцыі, а таксама ігнараванні імі пісьменнасці як сродка захавання памяці, перадачы інфармацыі і традыцый, што аднаюць народ у адзінае цэлае, за што таксама нясе адказнасць інтэлігенцыя.

Сам Струменіч фармулюе гэтую залежнасць яшчэ больш яскрава і адназначна: «І, ўрэшце, атрымліваецца, што кельты зніклі без інтэлігенцыі, а СССР разваліцца, маючы народную інтэлігенцыю па-савецку. <...> Беларусь і чэзне цяпер, што не мае сваёй кроўнай інтэлігенцыі, гібель кельтаў — прадзор наш».

Герой аповесці А.Лойкі Міраслаў Струменіч — якраз з каторгты тых пасіянарных рамантыкаў, змагароў і пакутнікаў за народ і радзіму, апантаных шукальнікаў даўніх спёртых знакаў уласнай памяці і сакральных запавядаў продкаў, што і Антон Косміч і Пташынскі з рамана У.Караткевіча «Чорны замак Альшанскі», археолаг Іван Іванавіч і Падземны Чалавек — з «Лабірынтаў» В.Ластоўскага, якія імкнуцца ўратаваць Бацькаўшчыну ад гістарычнага небыцця.

Да іх, безумоўна, належаць і самі аўтары гэтых твораў, якія адкрывалі і стваралі нацыянальную перспектыву, хто з рубяжа велетаў-крывічоў, гетаў і дакаў, як В.Ластоўскі; хто — з перыяду ліцвінскай гісторыі і эпохі нацыянальна-вызваленчых паўстанняў Т.Касцюшкі і К.Каліноўскага, як У.Караткевіч. Альбо, як А. Лойка, які скіраваў свой погляд у эпоху кельтаў.

Над усімі імі — аўтарамі і героямі рамантычных твораў — пануе і ўзвышаецца трагічны знак гісторыі кельтаў, культура, міфалогія і лад жыцця якіх далі старт грандыёзнай эпосе рамантызму і рамантычнага спосабу мыслення і стаўлення да рэчаіснасці, якая

ахопіць сабою ўсё Сярэднявечча, самым радыкальным чынам паўплывае на адраджэнне і стаўленне новых нацыянальных літаратур у Еўропе XVIII-XX стагоддзяў.

Трагедыя Струменіча як рамантычнага героя і рамантычнай асобы — якраз у разарванасці гістарычнай самасвядомасці, у катастрофічным разладзе паміж адраджэнскаю мараю і жыццём, паміж аптымістычным адчуваннем духоўнай прыналежнасці да Купалавай «сакалінай сям'і» і ўсведамленнем амаль фатальна накіраванага яму і ягонаму пакаленню лёсу Багдановічавага «Страцім-лебедзя», якія авалодваюць героем перад спробай самагубства: «Але жкая я сям'я, — пакутуе Струменіч, калі я — ні беларус, ні кельт, і хата — не мая, і Вікторыя — не мая?! Хай, аднак, сям'і няма, дык ёсць жа я: я — ітушка, я — сокал! Купалаўскі белы сокал!».

Сюжэт аповесці А.Лойкі «Кельты не ўміраюць...» жывілі не толькі фантазія і выдумка раманіста, але само жыццё, актыўным удзельнікам і сведкам якога быў ён сам, якое адгукалася ў ім балючай памяццю аб трагедыі ягоных выхаванцаў-узлётаўцаў (сяброў універсітэцкага літаратурнага аб'яднання «Узлёт») — дацэнта філфака, пісьменніка і літаратуразнаўца Рыгора Семашкевіча, выдатнай паэтэсы Яўгеніі Янішчыц, што калісьці сягнулі ў вялікі свет паэзіі і навукі з-пад ягонага апякунчага крыла і трагічна загінулі, скончыўшы жыццё самагубствам у атмасферы жыццёвай неўладкаванасці і духоўнага надлому, выкліканых грамадскім застоём і крызісам 70-80-х гадоў.

Пісьменнік, аднак, змяніў у творы жыццёвы фінал сваіх герояў. У аповесці і Струменіч, у абліччы і паводзінах якога аўтарскія рысы і ідэйныя перакананні песна спалучаны з пазнавальнымі дэталямі і рэальнымі фактамі з жыцця Р.Семашкевіча, і Вікторыя Замара-Кельт, збіральны вобраз якой увабраў у сябе некаторыя рысы і жывыя ўражанні ад асобы Я.Янішчыц, застаюцца жывымі — як надзея і перакананне, што ахвярнікі і пакутнікі за вялікую ідэю, за красу, праўду і чалавечнасць не паміраюць, застаюцца жыць у людской памяці і сэрцах.

Такім чынам, пастаноўка А.Лойкам у аповесці «Кельты не ўміраюць...» праблемы нацыянальнага рубяжа і ўсебаковае асэнсаванне ў ёй цераз прызму архаічнай гісторыі кельтаў перспектыву нацыянальна-культурнага і дзяржаўнага адраджэння беларусаў у абставінах глабальных сацыяльна-палітычных пераменаў 90-х гадоў, з'явіліся важным падагульненнем ідэйна-філасофскіх пошукаў і здабыткаў беларускай рамантычнай прозы канца XX стагоддзя.

▶ АПОВЕД

ДРАПЕЖНАЯ ПТУШКА

Валерый КАЗАКОЎ

Яны заблудзіліся і нека адначасова гэта зразумелі. Маўчанне стала яшчэ больш уважлівым, адвячоркавае стракатанне конікаў у высокай траве загучала пагрэзліва гучна.

Цяжка цяпер успомніць, каму з іх прыйшла ў галаву ідэя адзначаць заканчэнне школы паходам у таямнічае Палессе. Акрамя Костуса ў гэтай вылазцы ўдзельнічалі трое яго сяброў. Ніхто не мог выказаць здагадку, што гэта фактычна была іх апошняя сустрэча, своеасаблівы падрахунак доўгага, самазабыўнага дзіцячага сяброўства.

Жук бессэнсоўна загінуў у аўтамабільнай катастрофе на Мінскай пашы; Паша дзесьці захраснуў на адным з сотняў невялікіх заводаў; Яшка, патуркаўшыся ў масавіках-пацешніках, пасля Чарнобыля сабраў сям'ю і з'ехаў у Ізраіль; Костусь, аб'ехаўшы добрую палову нашай некалі неабсяжнай радзімы, атрымаўшы запаветныя пагоны палкоўніка, асеў у вялікім расійскім горадзе і заняўся бізнэсам.

Аднойчы ён, шчаслівы і, як яму падавалася, багаты, ехаў на сваёй першай бывалай «Аўдзюшцы» ў госці да бацькоў. Паслухаўшы нелагічныя довады жонкі, палкоўнік Раўбіч, як кажуць, у росквіце творчых сілаў і службовых перспектываў сыйшоў у нікуды. Падуркаваўшы месяцы з тры, ён інстыктыўна набрыў на цікавую справу і паступова ў ёй займаў поспех. І вось з напакаваным багажнікам ён спяшаўся ўпершыню выканаць прыемную ролю ўсёсезоннага Дзеда Мароза.

З гадамі Косцю ўсё часцей цягнула дадому, і варта было машыне перасекчы мяжу, як сэрца чамусьці пачынала біцца мацней, а краявіды, якія нічым не адрозніваюцца ад падмаскоўных, падаваліся асабліва любаснымі і да слёзаў трывожылі душу. Памяць пачынала вязаць мудрагелістыя выявы і карціны мінулага, увага расейвалася, кіраваць аўтамабілем становілася небяспечна. У такіх выпадках Костусь выбіраў бакавую лясную дарогу і накіроўваў сваю іншамарку туды, адкуль выпаўзалі зпад зямлі тоўстыя карані лясных дрэў. Пагойдаўшыся хвілінаў з дваццаць на выбоінах, ён глушыў матор, садзіўся на мяккі, калючы ад ігліцы мох, прыхіляўся да шурпатай смалістай хвоі, даваў волю памяці і ўпадаў у хістку дрыммоту. У гэтым тонкім, пацупчэвым, як гавораць манахі, паўсне-паўяве часта ўсплывала ўжо даўно забытае здарэнне.

...Яны заблудзіліся. Немаведама кім пратапаная сцяжынка спадзіста паднімалася збоку невялікай лясной паляны, якая цягнулася ад балота і ўпіралася ў змрочную строму. Метраў з дзвесце адтуль сцэжка рабіла невялікую дугу і, пятыячы між дрэў, ля самага абрыву ўзбіралася на амага роўную тэрасу. Тут і вырашылі разбіць лагэр. Стромай аказаўся наймаверных

памераў валун, звернуты да абрыву ідэальна плоскай, парослай шэрым мохам паверхняй.

Хто хоць аднойчы доўгі час цягаў на сабе цяжэнны заплечнік, таму вядома адчуванне незвычайнай лёгкасці, якое перажывае падарожнік, скінуўшы з сябе дакучлівую ношу. У такіх хвіліны здаецца: яшчэ імгненне, і ты ўзляціш.

Хутка паставілі прасторны памаранчавы намет, развялі вогнішча, і праз нейкія паўгадзіны ў цягучым вячэрнім паветры папылілі смачныя пахі згатаванай вячэры. Цямнела па-летняму павольна, аднак змярканне, узмоцненае лесам і яркім полымем вогнішча, хутка згусцела да начнога чарноцыя. Апякаючыся найсмачным варывам, ахрышчаным Яшкам, самым лепшым кашаварам усіх часоў і народаў, «змяніным супцом», сябры абменьваліся дзённымі ўражаннямі.

А дзень не пайшоў з раніцы. Спачатку ў чэзлым падлеску згубілі Жука, які адстаў па патрэбе. Хвілінаў сорок гукалі і, толькі зрабіўшы прыстойны круг, сутыкнуліся з ім на месцы былога начлегу. Сонца ў ранішняй імгле падавалася падслепаватым, над зямлёй, віхляючы ад яго промяняў, танчыла бялявым прывідам напуўпразрыстая смуга. Лясная, ледзь прыкметная дарога мякка слалася сярод змрочных замшэлых елак, але да абеду і яна, захлопаўшы пад нагамі брудам, знікла ў вострай балотнай траве. Забалочаны лес раптам скончыўся, і перад імі, наколькі хапала погляду, лёг тужлівы нават у сонечны дзень палескі краявід. Балота...

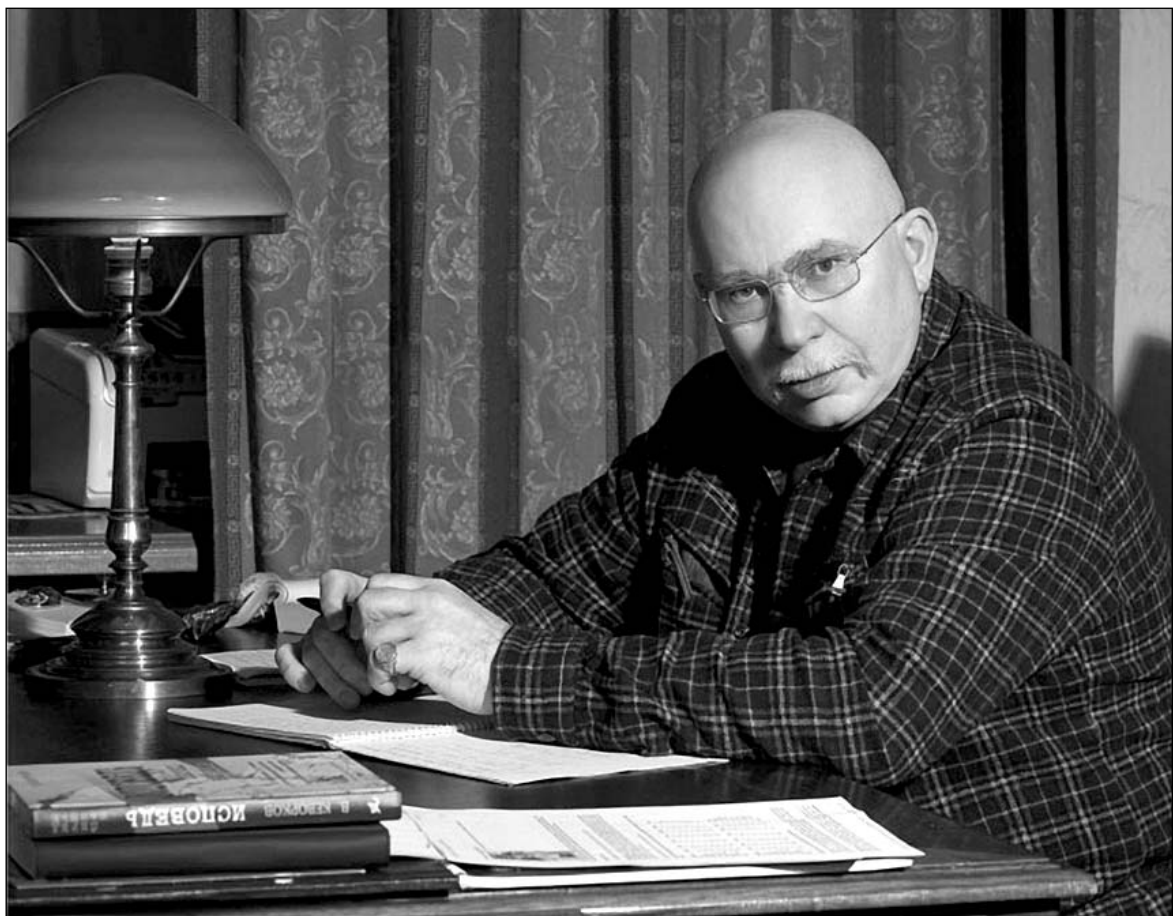
Як яны з яго выбраліся, вядома толькі Пашу, які, падавалася, на адной інтуіцыі вывеў іх з гэтай хісткай дрыгвы. Усе без выключэння па некалькі разоў правальваліся ў багну, кожны нешта страціў у вадкім, смярдзючым брудзе і выпрабаваў на сабе страх раскрытай пад ім бездані. На сухім месцы яны, як умелі, падзякавалі Богу і ў знямозе паваліліся на цвёрдую надзейную глебу. Крыху агоўтаўшыся, сябры як-так памыліся, спаласнулі ў бурай застаялай вадзе закарэную вопратку і, абсохнуўшы, ужо пад вечар пайшлі ледзь прыкметнай сцэжкай, што і выявіла іх да дзіўнага каменя, ля якога цяпер з сніпеннем трашчала ў вогнішчы ламачка.

— Так, пакруціў нас сёння лясун, — аблізваючы лыжку, ціха прагудзеў Паша. — Хоць мне здаецца, чартаўня гэтая яшчэ не скончылася.

— Ты б сплёўваў, — перабіў яго Жук, — лепш імбрык знімі, празарлівец ты наш.

Паша пакруціў джана засапеў; трэба аддаць належнае, з усіх прысутных ён, мабыць, быў найбольш разважлівым і менш схільным да містыкі. Працягваючы імбрык, не павышаючы голаса, сказаў:

— Пакуль ты, як неапазнанае зямнаводнае, выбраўшыся з балота, дрыхнуў на сонейку, я паглядзеў карту, і што ты, разумнік, думаеш, я ўбачыў?

— О, вялікі Паша, — гарэзіў Жук, — адкуль мне, цёмнаму, забітаму дэханіну, знаць сію таямніцу!

— Ды пачакай ты зубаскаліць, — умяшаўся ў гутарку Костусь, — што было на карце?

— А нічога там, браты беларусы, не было.

— У якім сэнсе не было?

— У прамым. Няма на карце гэтай выспы.

— Хопіць на ноч страхі распавадаць, о вялікі і жудасны, — не сунімаўся Жук.

— А чаму ты думаеш, што мы на выспе? — наліваючы ў кубак гарбату, здзівіўся Костусь, — мы ж, здаецца, выйшлі на бераг, і справа і злева ад гэтай горкі былі відны дрэвы.

— Ды я і сам спачатку так думаў, а калі з'арыентаваў карту па кампасе, засмуткаваў. Нам падавалася, што рухаемся мы на паўночны ўсход да правага краю Граблянскага балота, а забраліся, аказваецца, у яго сярэдзіну.

— Як!? — амаль адначасова ўскрыкнулі ўсе тры.

— Як, як? Не ведаю, як. Толькі вось выходзіць, што мы амаль у цэнтры адной з самых вялікіх балацінаў Еўропы. Выспы, ды яшчэ з узвышшам, тут проста быць не можа па азначэнні. Глядзіце самі, — Сяргей, так звалі Пашу, выцягнуў са старой афіцэрскай сумкі і разгарнуў бліжэй да агню нямецкую, часоў мінулай вайны карту.

— Мы прыкладна дзесьці вось тут, — тыцнуў ён у сярэдзіну шэра-зеленаватай з блакітным рабаціннем пралысіны, — наперадзе, па ідэі, кіламетраў праз пачэ балота павінна плаўна перайсці ў Чорнае возера, якое само, дарэчы, акружана з усіх бакоў прапашчай багнай і толькі вузкай пратокай чыстай вады злучанае з каскадам Трасцяцкіх азёраў. Вось на Чорным пазначаны дзве невялікія выспы, але, мяркуючы па адзна-

ках, яны нізкія. Цяпер глядзіце сюды. — Паша дастаў кампас...

Раптам унізе збоку абрыву пачулася гучнае вантробнае вуркатанне, задрыжала зямля...

— Глядзіце на кампас, — зашаптаў Яшка.

З кампасам сапраўды дзеялася нейкая чартаўня. Стрэлка, забыўшы пра ўсе законы фізікі магнітнага поля, круцілася па крузе. Потым, дробна задрыжаўшы, гультаявата заківалася і, нарэшце, заняла вызначанае ёй прыродаў месца. Разам са стрэлкай заціх і спалашны гук.

— Ну што я вам гаварыў, — не без гонару прабасіў Паша. — Вось і працяг чартаўні. Яшчэ днём на балоце пару разоў прыкмячаў, што з кампасам бздур дзеецца, але адмысловай увагі не надаў, падумаў — здалосся.

— Пачакайце, мужыкі, — напэўна, апошнім акрыяўшы ад спалоху, гучна загаварыў Костусь, — а што ж гэта было? Трэба схадзіць паглядзець, інакш уначы сапраўды са страху адурэем.

— Не ведаю, што гэта было, але, мяркуючы па скоках кампаса, рэч сур'ёзная, — разважліва пачаў Жук, які школу, як асоба адораная, скончыў на год раней і ўжо вучыўся ў хімічнаму. — Хутчэй за ўсё, нейкая лакальная анамалія, а можа, НЛА дзесьці паблізу прызямліўся.

— З кожнай хвілінай лягчэй, вы як змовіліся, — рашуча ўстаў Костусь, якога сябры звалі Дамавік. — Бярыце ліхтары, пайшлі глядзець.

Спраўных ліхтароў пасля купання ў балоце засталася ўсяго два, праўда, адзін з іх магутны, акумулятарны, вядома дзе пацупчаны Яшкам. Для пэўнасці скруцілі яшчэ паходню і рушылі ў прыцемкі. Ужо праз тры хвіліны марудлівай хады яны былі на месцы. Перад імі круцілася смугой і дыхала холадам вялізнае канічная варонка метраў дзесці глыбінёй. Яе ірванья бакі паўтаралі рэльеф мясцовасці.

— Падобна на кратэр, — сказаў Жук.

Унізе нешта зноў глуха завуркатала, заварочалася.

— Глядзіце, асцярожней, — строга папярэдзіў Паша, — гэты кашалот зноў задыхаў. Заўтра раніцай разбярэмся, галоўнае, упэўніліся ў матэрыяльнасці гэтага паскуднага вышча.

— Хлопцы, унікальная з'ява для нашых месцаў, — узбуджана затараторыў Жук, — гэта, відаць, вялікі газевы гейзер.

— Адкуль яму тут узяцца? — шчыра абурыўся Яшка. — У нас што, Камчатка?

— Для тэктанічнай дзейнасці зямлі, — асядлаўшы свайго канька, пачаў Жук, — усякія геаграфічныя зоны даступныя. Я не выключаю...

— Ты выключаеш ліхтар і свайго гаварыльнік, — павесялелым голасам перабіў яго Паша. Хопіць балбатні, пайшлі спаць, беларусы.

Вогнішча ўжо дагарала. Ноч падзялілі на ўсіх пароўну. Першым выпала дзяжурць Яшку, які адзываўся на мянушку Млоць.

Прачуніліся яны адначасова ад нейкага ўнутранага штуршку і, не змаўляючыся, кінуліся прэч з намета. Яшчэ толькі пачынала дзень, лес быў пакрыты ранішняй імглою. Над балотам стаяла густая белая сцяна смугі. Нешта вялізнае, цяжкае сарвалася з вяршыні валуна, які падпіраў намет, пракацілася, расплошчыўшы іх нядаўняе сховішча, каля Млоця, які мірна спаў, ламанулася да абрыву, ломачы, як запалкі, кволя хвойкі і кусты, і, ля самай бездані натыкнуўшыся на карчак, падскочыла ды знікла. Велізарны, пэўна, з метр у дымметры камень па нейчай літасці пакінуў ім жыццё.

Усё адбылося настолькі хутка, што ніхто толкам і спалохацца не паспеў, але праз хвіліну страх нагнаў іх. Кроў кінулася ў галаву, у скронях застукала; не падыходзячы да намета, яны

▶ УРОК

РАДЗІВІЛЫ (працяг)

Уладзімір АРЛОЎ

Уладзімір Арлоў падрыхтаваў да друку новае выданне сваёй вядомай кнігі гістарычных апавяданняў для дзяцей «Адкуль наш род». Зборнік павялічыўся на цэлае XX стагоддзе і ў тры разы «распаўнеў». Новыя апавяданні напісаныя і пра падзеі даўніх вякоў. Прапануем юным чытачам разам з аўтарам пагартваць старонкі будучай кнігі.

Письменница Уршуля

Княгіня Уршуля Францішка паходзіла з даўняга роду князёў Вішнявецкіх. Стаўшы жонкаю вялікага гетмана Міхала Казіміра Радзівіла Рыбанькі, яна пераехала ў Нясвіж і зрабілася там сапраўднай гаспадыняй. Уршуля ўпрыгожвала замкавыя залі, клапацілася пра архіў і бібліятэку, папрасіла мужа зноў адчыніць друкарню.

Ёй не падабалася тое, што нясвіжская шляхта бавіць час у бясконцых паляваннях, балях і застоліцах. Уршуля хацела зрабіць жыццё ў радзівілаўскай сталіцы больш цікавым. З дзяцінства княгіня любіла тэатральныя пастаноўкі і марыла, каб спектаклі ставіліся і ў Нясвіжы. Для будучага тэатра яна сама пачала пісаць творы.

Першую камедыю Уршулі Францішкі «Дасціпнае каханне» паказвалі ў дзень імянінаў князя Рыбанькі пад адкрытым небам. Знатныя госці і святары сядзелі на канапах, а простыя шляхцічы стаялі вакол сцэны. Дзейнымі асобамі былі пастухі і пастушкі, лекар, Арлекін і старажытныя багі. Спектакль атрымаўся вельмі вясёлым. Гледачам спадабаліся і смешныя прыпеўкі, жарты, і віншавальныя вершы, якія са сцэны чытала князю-імянініку багіня палявання.

Гаспадыня Нясвіжа напісала яшчэ пятнаццаць камедый і трагедый. Апрача іх яна пакінула ў сваёй спадчыне вершы і творы для дзяцей. Вы, відаць, памятаеце казачную гісторыю пра зачараваную прынцэсу, якая надоўга заснула. Княгіня зрабіла з гэтай вядомай ва ўсёй Еўропе казкі цікавы тэатральны твор.

Уршуля Францішка пісала на польскай, італьянскай, французскай і нямецкай мовах, але простыя людзі ў пастаноўках часта гаварылі на сцэне па-беларуску.

У 1746 годзе даўняя мара княгіні здзейснілася, і ў Нясвіжы з'явіўся сапраўдны тэатр.

Радзівілаўскія тэатры

Для яго ў прыгожай мясціне на беразе штучнага возера быў пабудаваны адмысловы будынак. Гледачоў сустракала вялікая ўтульная зала, якую асвяталі пяцьдзсят ліхтароў. Сцэну адгароджвала залацістая тканая заслона з гербам Радзівілаў.

Партрэт Уршулі Радзівілаў

Герб старажытнага Слуцка

У тэатры разам з камедыямі і трагедыямі Уршулі Францішкі паказвалі творы славутых французскіх пісьменнікаў Вальтэра і Мальера, а таксама оперы і балеты тагачасных кампазітараў. Ролі выконвалі мясцовыя акторы, спевакі і танцоры з сялянцаў навакольных вёсак. Побач з імі ў спектаклях нярэдка ўдзельнічалі самі Радзівілы, навакольная шляхта і афіцэры нясвіжскага княжскага войска. У залі граў аркестр з некалькіх дзясяткаў музыкаў. Гэта былі таленавітыя сяляне. Аднаго з іх, скрыпача Яна Ценціловіча, Радзівілы паслалі вучыцца ў Італію, а потым прызначылі кіраўніком свайго аркестра.

Здольныя дзеці прыгонных сялянаў часта разам з княскімі дзецьмі навучаліся ў створаных пры тэатры музычнай і балетнай школах. Хлопчыкаў вучылі граць на скрыпцы, флейце, валторне, фагоце... З юнымі талентамі займаліся спачатку настаўнікі, запрошаныя з Францыі і Італіі. Але на змену ім хутка прыходзілі беларусы. Былога прыгоннага селяніна Антона Лойку, які быў здатным да балета, з Нясвіжа выправілі ўдасканалваць майстэрства ў тэатрах Вены, Рыма і Венецыі. Вярнуўшыся, ён сам удзельнічаў у пастаноўцы балетаў і заслужыў пахвалу самога вялікага князя і караля Станіслава Аўгуста, які прыязджаў у радзівілаўскую сталіцу.

Дакументы сведчаць, што пад кіраўніцтвам Антона Лойкі на нясвіжскай балетнай сцэне выступала болей за трыццаць танцораў. Да нас дайшлі некаторыя іхнія прозвішчы: Багдановіч, Багушэвіч, Віктаровіч, Вольская, Глябовіч, Зданкевіч, Казлоўская... Магчыма, хтосьці з гэтых

таленавітых людзей быў вашым продкам.

У той самы час іншы Радзівіл — Геранім Фларыян — адчыніў яшчэ адзін тэатр у Слуцку. Князь любіў спектаклі, дзе адбываліся бітвы, штурмы фартэцаў і дуэлі на шпагах і рапірах. У такіх спектаклях маглі ўдзельнічаць сотні жаўнераў са слуцкага гарнізона.

Тэатральная зала Слуцкага тэатра была не менш прыгожай, чым у Нясвіжы. Вялікімі лостэракамі, багатымі крышталёвымі свіцільнямі і размаляванай столлю яна нагадвала сучасныя тэатры.

Кампазітары Мацей і Антон

Сярод Радзівілаў нараджаліся і таленавітыя музыкі. Найбольшую вядомасць з іх набылі князі Мацей і Антон. Тады, дарэчы, Нясвіж лічыўся адной з еўрапейскіх сталіцаў музычнага мастацтва.

Мацей Радзівіл пісаў паланэзы, серэнады ды іншыя музычныя творы, якія выконваюцца і сёння. Ён стаў адным з аўтараў оперы «Агатка, або прыезд пана», якая пасля Нясвіжа ставілася на сцэнах Вільні, Львова, Варшавы і Любліна.

Князь Антон Генрык Радзівіл добра спяваў і граў на дзясятку музычных інструментаў, але найбольш любіў віяланчэль. Яшчэ ў маладосці ён пасябраваў з выдатным нямецкім паэтам Гётэ. У 1814 годзе Антон напісаў музыку для оперы паводле гётэўскай трагедыі ў вершах «Фаўст». Паэт вельмі ўпадабаў твор нашага суайчынніка.

Антон Радзівіл быў добра знаёмы з усімі знакамітымі кампазітарамі Еўропы. Да яго на гасціны прыязджаў юны Фрыдэрык Шапэн. Пазней гэты польскі музыка прысвяціў Радзівілу серэнаду для віяланчэлі. Прысвячэнне князю Антону было напісанае і на адным з твораў нямецкага кампазітара Людвіга ван Бетховена.

Мацей і Антон жылі тады, калі Расея і яе хаўруснікі Аўстрыя і Прусія дзлілі паміж сабой Рэч Паспалітую. Абодва кампазітары ненавідзелі захопнікаў. Мацей даў волю сваім сялянам-удзельнікам вызвольнага паўстання Тадэвуша Касцюшкі. Прыязна

Смаргонскі настаўнік з вучнямі

ставіўся да паўстанцкага правадыра і князь Антон.

Ужо ў наш час музычныя творы Радзівілаў былі пастаўленыя беларускімі тэатрамі і набылі другое жыццё.

Смаргонская акадэмія

На ўсю Еўропу грывела слава пра створаную князямі Радзівіламі Смаргонскую акадэмію. Такой вучальні свет яшчэ не бачыў. Студэнтамі там былі... мядзведзі.

Самі мішкі паступаць у акадэмію не надта хацелі і хаваліся ў лясах. Таму ўсё пачыналася з ловаў на маладых мядзведзяў у смаргонскім наваколлі.

Для навучання «акадэмікаў» рабілі адмысловыя «класы». Спярша будавалі прасторную клетку-хаціну, а потым пад яе дном змуроўвалі печ. Часам «клас» рабілі з глыбокай ямы на вяршыні пагорка. У яму апускалі клетку з мядзяным дном, а збоку капалі ход, каб можна было пад сподам раскласці вогнішча.

На зданія лапы вучням абувалі плечыныя з лазы ці з вярвак чаравікі. Печ або вогнішча добра награвалі жалезнае днішча клеткі. У пярэднія лапы прыпякала, і мядзведзь станаўся на абуцця заднія. Але надыходзіла хвіліна, калі ад гарачыні не ратавалі і чаравікі. Тады звер браўся «танцаваць» — пераступаў з лапы на лапу. Настаўнік у такт «танцу» граў на дудцы альбо біў у бубен.

Такія заняткі доўжыліся некалькі месяцаў. Потым звяроў выводзілі на волю. Настаўнік зноў браў у рукі бубен. Але вучоны мядзведзь ужо не чакаў, пакуль пачне смаліць у пяты. Ён адразу танцаваў і атрымліваў салодкі пачастунак — пернік або кавалак хлеба з мёдам. Настаўнік пытаўся ў касалапага артыста: «Скажы, Міхалка, ці любіш пернікі?». Кемлівы «акадэмік» ківаў галавой і браў з рукі новы ласунак.

Старажытны Нясвіж — радзінцыя найвядомага і найбагацейшага ў Беларусі рода Радзівілаў

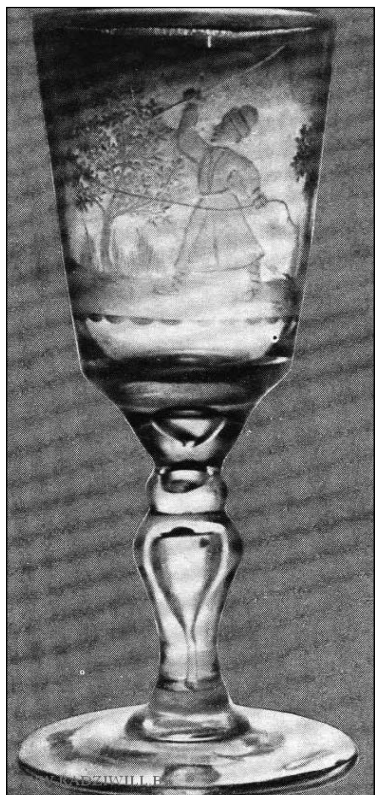
23 (15)

ШКАЛЯРЫЙ

Першая беларуская мануфактура з'явілася паблізу Стоўбцаў у мястэчку Налібокі. Там рабілі рэчы са шкла. Такія мануфактуры называліся гутамі.

Налібоцкая гута выпускала больш за сто розных вырабаў — люстэркі, свечнікі, бутлікі і кварцы, збанкі, сальнічкі і цукарніцы... Для дзяцей рабілі шклянныя цацкі і забаўкі: котачак, лісічак, буслікаў, мудрагелісты пашыны посуд.

Захапленне выклікалі налібоцкія вырабы з каляровага шкла — рубінавага і смарагдавага, блакітнага і пурпуравага. Госці Радзівілаў са здзіўленнем аглядалі ў Нясвіжскім замку адлітую ў Налібоках вялікую ванну нябеснага колеру.

Выраб Налібоцкай гуты

Не меншую славу мела яшчэ адна радзівілаўская гута ва Ўрэччы непадалёку ад Любані.

Напачатку ўзорам для нашых гутаў была прадукцыя Дрэздэнскай шкляннай мануфактуры ў Нямецчыне. Але неўзабаве беларускія майстры сталі выпускаць свае непаўторныя рэчы. Іх з задавальненнем куплялі і ў Вялікім Княстве Літоўскім, і ў Польшчы, і ў Францыі або Італіі.

Налібоцкія і ўрэчкія гутнікі любілі аздабляць шклянныя вырабы выявамі гербаў, жывёлаў, птушак і кветак, а таксама вясёлых сцэнак з палявання і паўсядзённага жыцця. На кубках, келіхах і шклянках можна было прачытаць вершы, жарты і пажаданні. Нашыя майстры бліскуча валодалі ўмельствам разьбы па шкле, размалёўвання срэбрам і золатам.

Арыстакраты розных дзяржаваў замаўлялі на беларускіх гутах свае партрэты. Вялікі князь і кароль Станіслаў Аўгуст загадаў, каб у ягоным варшаўскім палацы ў Лазенках на стале стаяла толькі налібоцкае шкло.

Шмат якія вырабы з Налібокаў і Ўрэччы былі выдатнымі мастацкімі творамі. Сёння яны захоўваюцца ў музеях розных краінаў.

Заснавала гуты княгіня Ганна Кацярына Радзівіл. Гэтая працавітая і руслівая кабета адчыніла і шмат іншых мануфактураў. Яна хацела, каб вырабы беларусаў пераўзыходзілі замежныя, і не шкадавала грошай на навучанне здольных людзей. Адночы да княгіні прывялі сялянскага хлопчыка, які размаліваў замкавую сцяну. Юны мастак баяўся, што яго пакараюць. Ды Ганна Катарына засмялася і сказала: «Добра малоеш. Але каб сцены ў маім замку былі чыстыя, пашлі цябе вучыцца за мяжу».

Кароль Станіслаў па мянушцы Пане Каханку

Вы, пэўна ж, чулі пра нашыя знакамітыя ўва ўсім свеце слупкі паясы. Пра іх складзеныя вершы і песні. Гэтыя дзівосныя паясы выпускала Слуцкая мануфактура. Іх ткалі з шоўку-ядвабу і аздаблялі арнаментамі з выявамі валашак, незабудак ды іншых беларускіх кветак. Апрача ядвабу ткачы выкарыстоўвалі залатыя і срэбныя ніткі. Часам пояс здаваўся зробленым з чыстага золата.

Паясы мелі даўжыню ад двух да чатырох з паловаю метраў. Яны былі часткаю адзення магнатаў і шляхты. Падобныя паясы ткалі таксама ў Польшчы і Францыі, аднак нашыя заўсёды цаніліся значна вышэй.

Пане Каханку

Княгіня Уршуля Радзівіл нарадзіла 36 дзяцей, але ўсе яны памерлі маленькімі. Да сталага веку дажыў толькі адзін — Кароль Станіслаў. Дзякуючы свайму ўлюбёнаму прыслоўю ў гісторыю ён увайшоў пад мянушкаю «Пане Каханку». Такімі словамі

князь заўсёды звяртаўся да кожнага шляхціча.

Пане Каханку быў самым багатым магнатам Рэчы Паспалітай. Ягонае ўласнае войска магло паспрацаваць колькасцю і ўзбраеннем з арміямі некаторых дзяржаваў. Князь часам вёў сапраўдныя войны з іншымі магнатамі і кідваў выклік самому вялікаму князю і каралю. Аднак найперш ён застаўся ў кнігах і ў людской памяці не праз свае высокія пасады, а таму, што быў вялікім дзіваком і аматарам самых неверагодных учынкаў і баек.

Магчыма, вы чыталі кніжку пра славу тага мудрагеля і маюнюку барона Мюнхгаўзэна. Пане Каханку называлі ліцвінскім Мюнхгаўзэнам. Ён любіў, да прыкладу, апавядаць, як штурмаваў іспанскі горад Сарагосу. Непрыяцельская артылерыя страляла надзвычай трашна, але князь усё ж здолеў ускочыць на абарончы вал. І толькі тады заўважыў, што ўжо даўно едзе на адной палове каня, бо другую адарвала ядром.

Госці Пане Каханку няраз чулі пра тое, як іхні гаспадар сам сябе выцягнуў за валасы з балота. Альбо пра тое, як ён злавіў у Налібоцкай пушчы чорта і тры дні адмочваў яго ў святой вадзе.

Неяк князю захацелася ўлетку пакатацца на санях. Ён загадаў густа пасыпаць вакол і Нясвіжскага замка соллю. А паколькі ездзіць на конях Пане Каханку было ўжо нецікава, у ягоныя сані запрэглі вучоныя мядзведзю. Несвіжане з гэтага не толькі дзівіліся, але мелі і карысць, бо змаглі на некалькі гадоў назапасіць сабе солі.

Не ўсе князевы забавы былі такія бяскрыўдныя. Ён мог даць загад, каб ягоныя сяляне залезлі на дрэвы ў замкавым парку і

кувалі, як зязюлі. Тым часам Пане Каханку браў стрэльбу і страляў па няшчасных «птушках» перцам.

Гаспадар Нясвіжа любіў велізарныя застоўцы, на якіх частаваў сотні шляхцічаў. У добрым гуморы ён неверагодна шчодро адорваў немаможных гасцей. Бывалі выпадкі, калі князь раздаваў усё сваё багаце адзенне і заставаўся ў адных шараварах.

Відаць, таму, што сам Пане Каханку любіў вандроўкі ды прыгоды, яму вельмі падабаліся цыганы. Мясцічка Мір ён абвясціў сталіцаю цыганскага каралеўства, а тамтэйшага жыхара Яна Марцінкевіча зацвердзіў цыганскім каралём. Кароль Ян уладарыў дванаццаць гадоў. Ён збудаваў сабе палац і часта запрашаў на гасціны князя. Пра тое цыганскае каралеўства стварыў цікавым аповесць наш выдатны пісьменнік Уладзімір Караткевіч.

Шмат твораў напісана і пра самога Пане Каханку.

Пытанні і заданні

1. Чаму княгіня Уршуля пачала пісаць п'есы?
2. Раскажыце пра Нясвіжскі і Слуцкі тэатры. Якія нашы таленавітыя землякі там працавалі?
3. Якія творы напісалі Мацей і Антон Радзівілы?
4. Што такое «Смаргонская акадэмія»?
5. Дзе знаходзіліся славытыя Радзівілаўскія мануфактуры? Якія вырабы прынеслі ім еўрапейскую славу?
6. За што Радзівіла Пане Каханку называлі «ліцвінскім Мюнхгаўзэнам»? Чым яшчэ праславіўся гэты князь?

АСВЕТНІК ГАЛЛЯШ КАПІЕВІЧ

Царская зайздасць

У канцы XVII стагоддзя на царскі трон у Расеі сеў Пётр I. Сярод ягоных настаўнікаў быў і наш зямляк Сімяон Полацкі. Цар добра разумеў культурную і навуковую адсталасць сваёй краіны ад Еўропы, часткаю якой было Вялікае Княства Літоўскае. Каб павучыцца ў блізкіх і далёкіх суседзях, Пётр I з вялікім пасольствам выправіўся за мяжу.

Цар вельмі здзівіўся, што амаль ва ўсіх буйных еўрапейскіх гарадах працавалі друкарні. Яны выдавалі самыя розныя кнігі: рэлігійныя, навуковыя, падручнікі, слоўнікі, мастацкія творы сучасных і даўніх пісьменнікаў. А ў велізарных уладаннях Пятра было ўсяго тры друкарні, якія выпускалі толькі літаратуру для цэркваў. Паслы бачылі вялікія бібліятэкі з тысячамі тамоў. Расейскі ўладар з зайздасцю ўспамінаў, што ў ягонага бацькі, цара Аляксея Міхайлавіча, было ўсяго чатырнаццаць кніг.

Трапіўшы ў галандскі горад Амстэрдам, Пётр I вырашыў распачаць там друкаванне неабходнай для Расеі літаратуры. За гэтую справу ўзяўся адзін тамтэйшы купец, аднак высветлілася, што галандзец не ведае расейскай мовы і не мае адпаведнага шрыфта.

Але цару пашанцавала. Ён даведаўся, што ў Амстэрдаме жыве і займаецца друкарскай справаю

адукаваны ліцвін-беларус, які, апрача роднай мовы, валодае яшчэ польскай, нямецкай, галандскай, лацінскай і расейскай.

Выхаванец Слуцкай гімназіі

Гэтага вучонага чалавека звалі Галляш Капіевіч.

У дзяцінстве, падчас вайны Рэчы Паспалітай з Расеяй, царскі баярын вывез яго на чужыну. Хлопчыку часта сніліся родныя мясціны, сябры, ласкавы кот Базыль і бацькоўскі дом, які спалілі расейскія стральцы. Толькі праз шэсць гадоў Галляшу папчасціла вярнуцца з маскоўскай няволі.

Капіевіч вучыўся ў заснаванай Янушам Радзівілам славутай Слуцкай гімназіі. Яна давала амаль такую ж адукацыю, як і ўніверсітэты. Неўзабаве Галляш сам пачаў выкладаць у гімназіі. Аднак родавы маёнтак Капіевічаў трапіў у рукі ворагаў, і малады настаўнік мусіў пакінуць радзіму.

Пасяліўшыся ў Галандыі, Галляш хутка асвоіў кнігавыдавецкае майстэрства і адчыніў уласную друкарню. Ён пазнаёміўся з вядомымі еўрапейскімі вучонымі. Да прыкладу, перапісваўся з выдатным нямецкім філосафам Готфрыдам Вільгельмам Лейбніцам, які быў першым прэзідэнтам Берлінскай Акадэміі навук. Там і цяпер захоўваюцца лісты таленавітага беларуса.

Пазнаёміўшыся з Пятром I, Галляш пагадзіўся дапамагчы яму. Ён хацеў, каб навука прыйшла і ў непісьменную Расею. Першым чынам усходнім суседзям трэба было даць падручнікі. Капіевіч склаў спіс на цэлую бібліятэку і смела ўзяўся за справу.

Гісторыя, арыфметыка, граматыка...

Наш зямляк меў няпростую задачу. Трэба было не толькі падбраць патрэбныя кнігі і перакласці іх на расейскую мову. У Расеі датуль не існавала многіх слоў, якія называюцца навуковымі тэрмінамі. Але Капіевіч не разгубіўся. Ён сам прыдумаў дзясяткі тэрмінаў, якімі дагэтуль карыстаюцца расейцы.

Першай выданай Капіевічам кнігаю стаў падручнік гісторыі. Гэта было невыпадкова. Наш зямляк добра разумеў, што чалавека, які не ведае гісторыі, нельга назваць адукаваным.

Але цар Пётр збіраўся ваяваць і хацеў хутчэй атрымаць кнігі, патрэбныя якраз для гэтага. Капіевіч мусіў выдаць падручнікі вайсковага майстэрства і мараплавання. Але ён сказаў цару, што трэба друкаваць і іншыя кнігі, бо людзі нараджаюцца найперш не для вайны, а для мірных клопатаў.

Галляш падрыхтаваў і выпусціў буквар, першую друкаваную расейскую арыфметыку,

падручнік астралогіі і першую ў Расеі карту зорнага неба. З друкарні нашага земляка выйшлі расейская і лацінска-нямецкі, расейска-лацінска-галандскі і расейска-лацінска-галандскі слоўнікі. Побач з расейскімі словамі ў слоўніках ён часта ўпісваў і беларускія, бо ніколі не забываў Бацькаўшчыны.

Капіевіч упершыню ўвёў у расейскі друк арабскія лічбы. Раней лічбы абазначаліся ў нашых усходніх суседзях літарамі.

А яшчэ асветнік, які і сам склаў вершы, пераклаў і надрукаваў свае ўлюбёныя творы старажытнагрэцкіх пісьменнікаў Эзопа і Гамера. У Беларусі іх чыталі яшчэ ў часы Еўфрасінні Полацкай і Кірылы Тураўскага, адля расейцаў гэта стала першым знаёмствам.

Да сваіх кнігаў Галляш Капіевіч пісаў цікавыя прадмовы і паслямовы. Там ён тлумачыў, як важна чалавеку быць адукаваным, а непісьменных людзей параўноўваў са сляпымі кратамі.

Беларуская азбука

Вялікай заслугаю Капіевіча было стварэнне новага друкарскага шрыфта. Ён узяў за аснову шрыфт свайго выдатнага папрэдняка Францішка Скарыны і зрабіў яго яшчэ прыгажэйшым. Літары сталі больш круглыя і зручныя для чытання.

Пётр I упадабаў шрыфт Капіевіча і зацвердзіў яго ў Расеі ў 1708 годзе. Новыя літары яшчэ сто гадоў называлі «беларускай азбукай».

Як вы ўжо ведаеце, асвета і культура тады ішла ў Масковію з нашай краіны. Беларусь можна назваць культурным мастом, дзякуючы якому еўрапейскія дасягненні траплялі да адсталых суседзях.

Шрыфтом Галляша Капіевіча і сёння карыстаюцца беларусы, украінцы, расейцы, балгары, сербы, македонцы. Газета, якую вы трымаеце ў руках, таксама надрукаваная шрыфтом, створаным трыста гадоў таму нашым знакамітым суайчыннікам.

Не састарэлі і мудрыя словы асветніка пра тое, што «пісьменны чалавека павучаюць, суняшаюць і робяць смелым, а дзяржавы навукаю ўмацоўваюцца і праслаўляюцца».

Пытанні і заданні

1. Чаму Пётр I выправіўся з пасольствам за мяжу?
2. Колькі кніг было ў бібліятэцы ягонага бацькі — цара Аляксея Міхайлавіча?
3. Чаму Пётр I мусіў вярнуцца па дапамогу да Галляша Капіевіча?
4. Раскажыце пра дзяцінства і юнацтва асветніка.
5. З якім выдатным нямецкім вучоным перапісваўся наш зямляк?
6. Якія кнігі выдаў Капіевіч для расейцаў?
7. Што такое «беларуская азбука»? Якія народы карыстаюцца ёю?

ВАНДРОЙКІ

24 (16)

▶ ЭС

НА СКРЫЖАВАННІ
КАСМІЧНЫХ ПРОМНЯЎ

Валянціна КОЎТУН (Леся БЕЛАРУСКА)

Тут — нават птушкі не баяцца людзей, горда праходжаючыся паблізу цябе з вёрткай здабычаю ў дзюбе, прыгажуні-коткі, не азіраючыся на прахожых, незалежна, без страху дэманструюць сваю зацікаўленасць уяўным мышыным шархаценнем у бліжэйшых кветніках ля старажытных будынкаў, на вокнах якіх не відно фіранак. Кветкавыя гірлянды, ружы акружаюць тут вас паўсюдна. Сабакі горда і з артыстычным разуменнем пазіруюць фатографам, вожыкі на беразе мора незалежна зіркаюць на цябе і каштуюць недаедзены дзіцем яблык...

Востраў Готланд

Тут людзі, адставіўшы ўбок свае веласіпеды, сыходзяцца па абедзе пад шаты дрэў на берагавых узвышэннях, каб усёй сям'ёю дачакацца вечара. Маўляў, дзень, завяршыўся. Дакладней, яшчэ адзін, дараваны табе Богам, дзень убачыў заход сонца, які ўсе сустракаюць воплескамі... Тут не чула я рэзкіх крыкаў і дзіцячага плачу, тут не заўважаеш затраўленых позіркаў, людзі спакойна назіраюць за коннымі паліцэйскімі, тут паўсюдна бачыш на тварах усмешкі і міжволі адказваеш сустрэчным такімі ж усмешкамі, паступова пазбаўляючыся ад комплексу недабранасці і адвечнага ментальнага страху насупленых жыхароў славянскіх краінаў. Адным словам, штохвілі ты, прыезджы з «цэнтру Еўропы», вяртаеш у свой светапогляд амаль забытае беларусамі адчуванне годнасці чалавечага існавання.

Тут адчуваеш сябе ў далонях стагоддзяў, вярнутых з глыбіні касмічнага прадоння. Тут у нейкі момант быццам трапляеш у асяродак нашых гордых прапрадзедаў-вікінгаў, якія, здаецца, на тваіх вачах сыходзяцца на старадаўнія ладзі, каб адправіцца да берагоў далёкіх склавінскіх земляў. Дарэчы, вось такіх жа верхнікаў-вікінгаў, у важкіх калчугах і пры мячах,

можна было рэальна ўбачыць у жніўні падчас штогодняга свята старажытнасці на вуліцах шведскага вострава Візба, дзе мне пашчасціла гэтым летам пабываць... Менавіта пра гэты ўнікальны востраў-прытулак творчых людзей з розных краінаў — і ідзе мая гаворка.

Свята старажытнасці было ў разгары; ажно цэлы тыдзень захаплялася я жыхарамі, якія хадзілі па вуліцах у старажытных апратках, рослымі мужчынамі, велічнымі жанкамі і маленькімі аўстраўчанамі, — тымі адметна апранутымі ў даўнія светкі дзецьмі ў шаломах, якія генетычнай памяццю сваёй услаўлялі славу продкаў. Нам бы такое гістарычнае свята. Толькі без прынукі чыноўнікаў і ідэалагічных прывязак. Паводле добрай волі кожнага...

Аднак, важней было тут, на шведскай зямлі, тое, што ў Балтыйскім Цэнтры пісьменнікаў і перакладчыкаў кожны з нас займаў магчымасць пазнаёміцца з калегамі — прадстаўнікамі Нямецчыны, Даніі, Фінляндыі, Латвіі, Польшчы, папрацаваць, адчуць сябе нялішнімі на сапраўднай планеце мастацкага слова, чаму спрыяла таксама кантактаванне з незвычайна аба-

яльнай і дасведчанай у літаратуры Ленай Пастэрнак — дырэктарам Цэнтра.

Упершыню за доўгія гады я ўзяла тут у рукі не толькі паэтычнае пяро, але і амаль забыты з юнацтва пэндзаль мастака-самавука. Быццам свет афарбаваўся ў танальнасць сапраўднай свабоды, разняволенасці, адкрыцця басконнасці часу, праз які з табою пачынае гаварыць вечнасць!

Развітваемся. Азіраюся.. Позірк не знаходзіць шпіляў старажытнага храма Святой Марыі, блізу якога, праз лесвіцу ў семдзесят пяць прыступак, узвышаюцца два будынкі Цэнтра, у адным з пакояў якога адчувала я сябе наўздзіў утульна і працадольна.

...Магчыма, больш падрабязна трэба было б распавесці пра мае начныя клопаты з прывезенымі фарбамі, мальбертамі, пэндзлямі, пра ранішнія прабежкі да пірса, дзе ў коле самых адчайных мясцовых жыхароў акулалася я ў халодную Балтыку, пра паездкі ў рыбацкі пасёлак з кацырамі пры беразе, пра пастаянную прысутнасць караблёў і яхтаў на гарызонце, пра шчыра даверлівую вытанчаную моладзь, пра маленькія рынкі і кавярні блізу напаўразбураных руінаў

колішніх замкаў, пра старажытны цвінтар з маўклівымі камянямі паміж лесу, дзе я назбірала жменю суніцаў, пра наведванне канцэртаў у бліжэйшым храме і тэатралізаваныя прадстаўленні проста на вуліцы, пра кантактаванне з сёстрамі нашага Свята-Елізаветцінскага манастыра, якія патрапілі сюды якраз напярэдадні свята старажытнасці, пра сустрэчу з прыязнай польскай перакладчыцай Мартай, надзвычай адукаваным пеярбургжцам Аляксандрам, немкай Гізелай, латышкай Крысцінай і яе мужам, адчайным матацыклістам і фермерам, які так любіў фатаграфавач птушак у палёце... Але — значыта не ўдаюся ў гэтыя і іншыя падрабязнасці, а таксама ў моманты эканамічнага, геаграфічнага, побытавага кшталту, таму што самае важнае тут, у шведскім Балтыйскім пісьменніцкім Цэнтры, — усведамленне азнавай вышынні натхнення, эмацыйнай і мысліцельнай згушчанасці, а яшчэ пастаяннага абнаўлення, самавыхавання, далучанасці да энэргетыкі сапраўднай Творчасці.

Заўтра — адлёт, праз Рыгу, на Мінск. Але ты ўжо іншы. Зменены, адухоўлены. Адроджаны. Ужо не правінцыяльны геній, а паўнамоцны жыхар вялікай Планеты з назваю, што ўзнікла на перасячэнні касмічных промняў...

Візбю!

Пасля наведвання Музею
камянёў на Візба

Майму Чалавеку прысвячаецца

Гэта вікінгаў маці.

Паўмесяцы рэбраў каменных.

Пачынаецца шторм.

Праз вар'яцтва Гальфстрыму плыву.

Сем'я ў лоне маймі.

Як жасцяца ўспаконвек Мона Лізы.

Прадчуваю манаства

І ўздыбленай ярасці бым.

Развітання пара.

Назаўсёды. На зміг. І на вечнасць.

Каб у новых стагоддзях

Прачнуцца ў снечы нямой.

Нахіляюся зноў

Над люстэркамі вечнай любові.

Саркафаг мой празрысты.

Саркафаг мой спрадвеку зямны.

І адчую тады на губах сваіх,

Спрэс нерэальных,

На распаленых вуснах

Пранікаючы стронцыя чад.

Гэта боль пацалунку —

Таго, што быў першым... з апошніх,

На які мы ў гуртоўні

З табой не расшыліся ўсё ж..

Бляск сузор'яў — з вачніц.

Усё нябачнае ў новай прыродзе.

Гэта будучы свет.

Грэх і святасць спрадвечных жасцяцей.

За-чы-на-ем Дзіця.

Бесцялеснае ў сне радзючыц.

Гэта я — новых вікінгаў маці...

Пастукала! Чуеш мяне?

Ці мяркуеш — да зорак

Кожны з нас у самоце ўзлятае?

Бач — Анёлы ўваходзяць. Мой. І Твой.

Каб сыграць у салодкія горны.

І ўздымаюцца з хвалю драконы

Парокаў і тайнаў людскіх.

Кожны пеклам нам грозіць.

Кожны полымем пекла нам грозіць.

Кожны кліча ажыць з ім — у райскім,

Кожны прагне у вечнасць

І полымны мае назоў.

О каханне маё.

О сумота мая.

О святасць адрачэння.

О боль сладастраснасці.

О сэнс незапатрабаванасці.

О недаўменне закаханасці.

О — недасканасць наша!

Прабачце! Прабач мне.

Прабач. Прабач мя... не!

Але як жа балюча, о, Госпадзі...

Ліпень-жнівень 2010 г.

Выгляд шведскага горада Візба

ТЭЛЕТЫДЗЕНЬ

21 ЛІСТАПАДА, НАДЗЕЛЯ

07.45 Дзень спорту.
07.55 Дакументальны цыкл «Неразгаданая гісторыя» (ЗША).
08.45 «Зброя». Цыкл дакументальных фільмаў (Беларусь).
09.00, 12.00, 15.00, 19.00 Навіны.
09.10 «Арсенал».
09.40 «Альманах вандраванняў».
10.10 У свеце матораў.
10.45 Культурныя людзі.
11.20 «Школа доктара Камароўскага» Токшоў (Украіна).
12.10 Камедыя «Тры плюс два» (СССР).
13.55 «Дажынкi ў Лідзе». Дак. відэафільм.
14.35 Зямельнае пытанне.
15.15 Навіны рэгіёна.
15.35 Дзённік Міжнароднага дзіцячага конкурсу песні «Еўрабачанне-2010».
15.45 Камедыя «Прышэльцы» (Францыя).
17.45 Адмысловы рэпартаж АТН «Гутарка даўжынёю ў 20 гадоў».
18.05 Суперлато.
19.20 Дакументальна-біяграфічны цыкл «Мая праўда» (Украіна).
20.15 Дзённік Міжнароднага дзіцячага конкурсу песні «Еўрабачанне-2010».
20.30 «Спортлато 5 з 36». Забаўляльнае шоу.
20.50 «КЕНО».
21.00 «У цэнтры ўвагі».
22.30 Футбол. Ліга чэмпіёнаў УЕФА. Відэа-часопіс.
23.05 Рамантычная камедыя «Каханне і іншыя катастрофы» (Вялікабрытанія-Францыя).

07.00 «Нядзельная раница».
08.00, 09.00 Нашы навіны.
09.05 Нядзельная пропаведзь.
09.20 Серыял «Мая выдатная няня».
10.00 «Шалапутныя нататкі».
10.20 Пакуль усе дома.
11.20 «Фазэнда».
11.55 «Ранішняя пошта».
12.30 «Шчасце ёсць!».
13.20 «Зваротны адлік».
14.00 Тэлечасопіс «Звяз».

14.30 АНТ прадстаўляе: «Брэйн-рынг».
15.30 Нашы навіны.
15.45 Навіны спорту.
15.50 Тэніс. Дабрачынны матч. Прамая трансляцыя.
18.00 АНТ прадстаўляе: «Бітва тытанаў».
19.15 Прэм'ера сезону. «Лёд і полымя».
20.00 Контурсы.
21.05 «Дыханне планеты».
21.40 «Лёд і полымя». Працяг.
00.00 «Наша Беларусь».
00.35 Драма «Каханне да дамавіны».

05.40 Фільм «Вясёлыя гісторыі». СССР, 1962 г.
07.05 Фільм «Не кажы ні слова». ЗША-Аўстралія, 2001 г.
09.00 СТБ прадстаўляе: «Гаворыць і паказвае Мінск». Радыё ONline.
09.30 «Аўтапанарама».
10.00 «Відавочнік прадстаўляе: самае смешнае».
10.50 «Вялікі сняданак».
11.35 «Салдаты. Залатыя серыі».
13.20 «Добры дзень, доктар!».
13.55 Чэмпіянат Рэспублікі Беларусь па футболе: БАТЭ (Барысаў)–Шахцёр» (Салігорск). Прамая трансляцыя.
16.00 «Ля параднага пад'езду».
16.30 «24 гадзіны».
16.50 «Праўда».
17.30 Канцэрт М.Задорнава.
19.00 «Аўтапанарама».
19.30 «Тыдзень». Інфармацыйна-аналітычная праграма.
20.40 Фільм «Незабытае». ЗША, 1996 г.
22.50 «Прафесійны бокс».
23.55 Фільм «Маладосць без маладосці». 2007 г.
02.05 «Сакрэтныя матэрыялы». Серыял.

07.10 Дабравест.
07.35 Мір вашай хаце.
07.50 Джэймс Бонд - Агент 007. Прыгодніцкі баявік (Вялікабрытанія-ЗША).
10.10 Медычныя таямніцы.
10.50 Школа рамонту.

12.00 Тэлебарометр.
12.05 Бухта капітанаў.
12.45 Кінаспробы.
13.05 «Правы чалавека».
13.20 Гаспадар.
13.55 Хакей. КХЛ. Металург (Магнітагорск) - Дынама (Мінск). Прамая трансляцыя.
16.40 «Смешныя людзі». Гумарыстычная праграма (Расія).
17.55 Футбол. Чэмпіянат Англіі. Фулхэм - Манчэстэр Сіці. Прамая трансляцыя.
19.55 Смешная касіна.
20.35 Тэлебарометр.
20.55 Джэймс Бонд - Агент 007. Прыгодніцкі баявік (Вялікабрытанія-ЗША).
23.15 Культасвет.
23.45 Начны канцэрт (ЗША).

07.00 Фільм «Не магу сказаць «бывай»».
08.30 Тэлесерыял «Сваты».
11.00 Весткі.
11.15 «Сам сабе рэжысёр».
12.10 Фільм «Служкі д'ябла».
14.00 Весткі.
14.15 «Смехапанарама Яўгенія Петрасяна».
14.45 «Гарадок». Дайджэст.
15.45 Прэм'ера. «Уцёкі ад смерці. Маргарыта Валодзіна». Дакументальны фільм.
16.45 Фільм «Жэня, Жэнечка і «Кацюша»».
18.25 Прэм'ера. «Смяцэццэ дазваляецца». Гумарыстычная праграма.
20.00 Весткі тыдня.
21.05 Прэм'ера-2010. «Стылягі-шоў».
23.00 «Адмысловы карэспандэнт».
00.10 Вострасюжэтны фільм «Гарачы лістапад».

07.40 Мультифільм.
08.00 Сёння.
08.20 «Дзікі свет».
08.50 «Іх норавы».
09.25 «Ямо дома».
10.00 Сёння.
10.20 «Першая перадача». Аўтамабільная праграма.

10.55 «Бітва за Поўнач. Дак. праект».
11.50 «Дачны адказ».
13.00 Сёння.
13.25 «Праспявана ў СССР».
14.20 «Суд прысяжных: Галоўная справа».
16.00 Сёння.
16.25 «Развод па-руску. «Небяспечны хлеб»».
17.25 «І зноў добры дзень!».
18.25 «Надзвычайнае здарэнне. Агляд за тыдзень».
19.00 «Сёння. Выніковая праграма».
20.00 «Чыстасардэчнае прызнанне».
20.50 «Цэнтральнае тэлебачанне».
22.00 Прэм'ера. Баявік «Антыснайпер. Стрэл з мінулага».
23.50 «Асабліва небяспечны!».
00.25 «Футбольная ноч».
00.55 «Нерэальная палітыка».

05.45, 06.45 Аўтаспорт. Чэмпіянат свету ў класе «Турынг» (Макао, Кітай). Гонка. Прамая трансляцыя.
09.30 Аўтаспорт. Чэмпіянат свету ў класе «Турынг» (Макао, Кітай). Гонка.
10.30 Вось дык так!!!
10.45 Лыжныя гонкі. Кубак свету ў Швецыі (Геліварэ). Жанчыны. 10 км. Вольны стиль.
11.45 Лыжныя гонкі. Кубак свету ў Швецыі (Геліварэ). Жанчыны. 4x5 км. Прамая трансляцыя.
12.45 Лыжныя гонкі. Кубак свету ў Швецыі (Геліварэ). Мужчыны. 15км. Вольны стиль.
13.30 Лыжныя гонкі. Кубак свету ў Швецыі (Геліварэ). Мужчыны. 4x10 км. Змяшаны стиль. Прамая трансляцыя.
15.15 Лыжныя гонкі. Кубак свету ў Швецыі (Геліварэ). Жанчыны. 4x5 км.
16.15 Аўтаспорт. Чэмпіянат свету ў класе «Турынг» (Макао, Кітай). Гонка.
17.15 Вось дык так!!!
17.30 Фігурнае катанне. Чэмпіянат свету ў Італіі (Турын). Паказальныя выступы.
19.00 Лыжныя гонкі. Кубак свету ў Швецыі (Геліварэ). Жанчыны. 4x5 км.
20.00 Лыжныя гонкі. Кубак свету ў Швецыі (Геліварэ). Мужчыны. 4x10 км. Змяшаны стиль.
21.30 Бокс.
23.30 Мотаспорт па выходных.

23.45 Лыжныя гонкі. Кубак свету ў Швецыі (Геліварэ). Жанчыны. 4x5 км.
00.45 Лыжныя гонкі. Кубак свету ў Швецыі (Геліварэ). Мужчыны. 4x10 км. Змяшаны стиль.
02.15 Мотаспорт па выходных.

07.00 Аб'ектыў.
07.10 Еўропа сёння.
07.40 Тыдзень з радзі «Свабода».
08.10 Калыханка для самых маленькіх.
08.40 Навігатар.
09.00 Незвычайнае жыццё звычайных людзей: «Геніяльны аматар», дак. фільм, 2008 г., Румынія.
09.45 Моўнік (лінгвістычная праграма).
09.55 Вагон (сатырычна-забаўляльная праграма).
10.05 «Арол: крымінальная сага», серыял.
11.05 «Дзённік свавольнага дзіцяці», псіхалагічная драма, 1988 г., Францыя.
13.10 «Тры шалёныя нулі», серыял.
14.45 Рэмарка (культурніцкая праграма).
15.10 «Чаму дэмакратыя?», цыкл рэпартажаў: 6 серыя: «За Бога, цара і Айчыну», 2007 г.
16.05 «Ранча», серыял: 6 серыя.
17.05 Прэс-экспрэс (агляд медыяў).
17.20 «Час гонару», серыял: 4 серыя.
18.05 Дакументальная гадзіна: «Катка», дак. фільм, 2010 г., Чэхія.
19.35 Калыханка для самых маленькіх.
19.45 Гісторыя пад знакам Пагоні (спазнаваўчая праграма).
19.55 Моўнік (лінгвістычная праграма).
20.10 ПраСвет (інфармацыйна-публіцыстычная праграма).
20.35 Басанож па свеце (спазнаваўчая праграма): «Людзязэры».
21.00 Тыдзень у «Аб'ектыве».
21.30 Эксперт (інфармацыйна-аналітычная праграма).
21.50 Фільматэка майстроў: «Пупенда», маст. фільм, 2003 г., Чэхія.
23.45 «Калыханка» ад Сашы і Сірожы (сатырычная праграма): «Дзень самакіравання».
23.55 Тыдзень у «Аб'ектыве».

Шаноўныя чытачы!

Будзьце ўважлівымі: змяніліся нашы рэквізіты ў банку і адрас рэдакцыі. Рахунак: 3012741108019 у аддзяленні №539 ОАО «Белінвестбанк», код банка 153100739. Адрас банка: 220004, Мінск, вул. Калектарная, 11. Адрас рэдакцыі: 220113, Мінск, вул. Мележа, 1, офіс 1234. Падпісацца можна на перыяд ад 1 месяца да 1 года праз пошту або праз банк.

Падпіска на «Новы час» праз пошту

- Ідзем на бліжэйшае паштовае аддзяленне.
- На ПАШТОВЫМ ПЕРАВОДЗЕ пішам суму грашовага пераводу ў лічбах і пропісам.
- У графе «Ад каго» пішам прозвішча, імя, імя па бацьку.
- Ніжэй указваем адрас.
- Ксеракопію плацёжнага дакумента, атрыманага вамі, з указаннем тэрміну падпіскі і адрасам дастаўкі накіроўваем у рэдакцыю.
- Кошт падпіскі за адзін нумар — 500 рублёў (на адзін месяц — 2000 рублёў).

Падпіска на «Новы час» праз банк

- Ідзем у аддзяленне банка і на адмысловым бланку пішам прозвішча, імя, імя па бацьку і адрас.
- Указваем суму аплаты і здзяйсняем пералік грошай.
- Ксеракопію плацёжнага дакумента, атрыманага вамі, з указаннем тэрміну падпіскі і адрасам дастаўкі накіроўваем у рэдакцыю.
- Кошт падпіскі за адзін нумар — 500 рублёў (на адзін месяц — 2000 рублёў).

 БЕЛПОЧТА ЭЛЕКТРОННЫЙ ДЕНЕЖНЫЙ ПЕРЕВОД		ф. ПС 112
ВЫРУЧКА ☐ НАЛОЖЕННЫЙ ПЛАТЕЖ ☐ № _____ (вход, по карте отправки)		
<input type="text"/> <small>(сумма цифрами)</small>		<input type="text"/> <small>(сумма прописью)</small>
ПОЛУЧАТЕЛЬ _____ Г-та «Новы час», р/с 3012741108019 отд. №539 ОАО «Белінвестбанк», код 153100739, УНН 190790926		
КУДА _____ 220004, г. Мінск, ул. Коллекторная, 11 <small>почтовый код, адрес получателя, телефон)</small>		
ОТПРАВИТЕЛЬ _____ <small>почтовый код, адрес отправителя, телефон)</small>		
АДРЕС _____		
Доставка ☐ уведомление ☐		☐ простое ☐ заказное ☐ электронное
<small>(назначение платежа)</small>		
<small>(письменное сообщение)</small>		

Отметки отделения почтовой связи места приема:
 (почтовый код, оттиск контрольно-переводной печати, кол. шт.)
 № перевода по ф. 5 _____
 Время приема _____ ч. _____ мин.
 Подпись _____

Для тех, хто прымае рашэнні!

НОВЫ ЧАС

www.novychas.org

КВИТАНЦИЯ	ЧИУП «Час навінаў» <small>(получатель платежа)</small>		
	отд. №539 ОАО «Белінвестбанк» <small>(наименование банка)</small>		
	Счет получателя	3012741108019	Лицевой счет
	УНП*	190790926	Код 739
	_____ <small>(фамилия, имя, отчество, адрес)</small>		
Вид платежа	_____	Дата	_____
Период подписки указывает абонент			_____
Плательщик			_____
Кассир			_____
_____			Пеня
_____			Всего

► ЮБІЛЕЙ

ПОСПЕХІ МАЛАДОЙ СВАБОДЫ

Алег НОВІКАЎ

Вядучая праварадыкальная газета Германіі адсвяткавала 20-ю гадавіну свайго існавання.

Есці сасіскі пад піва, балець за Баварыю і чытаць жоўты «Bild». Гэта не ўсё, што вымагае кодэкс сапраўднага нямецкага бюргера. Апошні павінен таксама стабільна галасаваць за партыю Хрысціянска-дэмакратычны саюз (CDU) — вядучую правацэнтрыйскую партыю ФРГ. Аднак сёння з партыйнымі сімпатыямі ў бюргераў узніклі складанасці.

Фрустрацыя кансерватыўных выбаршчыкаў — следства прававага кабінета Ангелы Меркель — справакавала падзенне даверу да CDU і запыт на новых правах. Аднак паведна апытанням, каля 18 працэнтаў прыхільнікаў CDU гатовыя галасаваць за партыю, якая стаіць на больш правах пазіцыях, чым хадзкі.

Адсюль такі вялікі інтарэс да правакацыйных ксенафобскіх заяў Ціла Сарацына пра тое, што турэцкія эмігранты — гэта машыны для вытворчасці дзяўчат у хустках, да з'яўлення шэрагу правах партыйных праектаў кшталту Партыі Свабоды або блоку «За Берлін». Не супраць пагуляць на гэтым полі, дарэчы, і Ангела Меркель. Можна згадаць яе нядаўні спіч пра неабходнасць рэвізіі прынцыпаў міграцыйнай палітыкі.

Цяперашні правы паварот у Германіі наўрад ці быў бы магчымы без газеты «Die Junge Freiheit» (JF), што ў перакладзе значыць «маладая свабода». На днях «Маладая свабода» адсвяткавала свой дваццаты юбілей.

Газету заснаваў Дэйтэр Штэйн, які дасюль выконвае функцыі яе галоўнага рэдактара. «Die Junge Freiheit» нарадзілася як школьная газета прыхільнікаў моладзевай секцыі кансерватыўнай Свабоднай народнай партыі (FVP) у Фрайбургу. Штэйн быў, безумоўна, журналістам ад Бога. Інакш яго прадукцыя не аказалася б больш папулярнай за пар-

тыю, органам якой яна фармальна была. Хутка наклад аматарскага выдання вырас. У гэты момант яе аўтары вырашылі пакінуць FVP і заснаваць свой выдавецкі праект. Восенню 1990 года дзевяць маладых журналістаў зарэгістравалі акцыянернае таварыства «Junge Freiheit Verlag».

Далейшую гісторыю JF можна параўнаць з эвалюцыяй «Tageszeitung» (вядучае левае выданне Германіі, заснаванае ў 1980 годзе). У вытокаў «Tageszeitung» стаяў таксама калектыў, сябры якога інтуітыўна зразумелі, што ў час постмадэрнізму газета — не проста крыніца інфармацыі, а форма палітычнай ангажаванасці. Партыйны білет замяніла падпіска на газету, якая, з аднаго боку, мае выразны ідэйны палітычны профіль, з другога — прыносіць задавальненне.

Прыкладна такім жа шляхам прайшла «Die Junge Freiheit». Праўда, гэта было ўжо праз пэўны час пасля заснавання. Спачатку яе выдаўцам было цяжка. Каб стварыць сталую аўдыторыю, ім давялося выдаць некалькі нумароў за свой кошт. Газеты распаўсюджваліся ў розных універсітэтах ФРГ, пакуль нарэшце не ўзнікла кола падпісчыкаў. Другім донарам рэдакцыі сталі кансерватыўныя палітыкі, якія хутка звярнулі ўвагу на актыўнасць Штэйна і яго кампаніі.

З 1993 года газета пачала выходзіць раз на тыдзень. Яшчэ праз

год памер выдання павялічыўся з 20 да 28 старонак. Узнікла традыцыя праводзіць штогод летнюю акадэмію для чытачоў. Нарэшце, у 1995 годзе JF змяніла форму ўласнасці: стала выдавецкім холдынгам. У 2000 годзе на базе выдання ўзнікла аналітычная суполка Інстытут дзяржаўнай палітыкі. Паралельна пачала выходзіць свая кніжная серыя.

У чым незвычайнасць і сакрэт поспеху «Маладой Свабоды»?

Відавочна, што газета знайшла сваю аўдыторыю. Гэта той самы бюргер, які незадаволены напльывам эмігрантаў і хацеў бы больш рашучай палітыкі ўраду ў гэтай галіне. Пры гэтым, аднак, ён не хацеў бы, каб яго лічылі нацыстам.

Перш за ўсё рэдакцыя «Маладой Свабоды» парушыла канон праварадыкальнай прэсы, які базаваўся на кульце Трэцяга Рэйху. «Die Junge Freiheit» адмовілася ад традыцыі. Наадварот, у кніжнай серыі JF можна пабачыць выданне «Забытыя героі нацыі», прысвечаную ўдзельнікам змовы супраць Гітлера ў ліпені 1944-га.

Аднак антыфашызм — гэта толькі фасад. Патрабуючы свабоды публіцыстыкі, газета ў сваіх матэрыялах уздымае вельмі балючыя і тонкія для нямецкай палітычнай культуры праблемы — Халакост, адказнасць Германіі за другую сусветную вайну, злачынствы салдат Вермахту. Даецца шмат трактовак тых з'яваў, у тым ліку і правах. Усхваляецца адна-

часова прускі мілітарызм і працы кансерватыўных філосафаў 1920-х гадоў, на ідэйным фундаменце якіх узнікла канцэпцыя Трэцяга Рэйху. Рэдакцыя таксама не хавае свайго крытычнага стаўлення да вопыту Веймарскай рэспублікі.

Каньком журналістаў ёсць правакацыі на гістарычную тэматыку, якія для не вельмі адукаванага чалавека падаюцца праўдзівымі. Напрыклад, вялікі чытацкі рэзанс меў нядаўні артыкул пра тое, што напад Германіі на Польшчу ў 1939 годзе быў прэвентыўным ударам. Быццам напярэдадні Варшава ў рамках агульнай мабілізацыі прызвала 2 мільёна чалавек, і беднаму Гітлеру нічога не заставалася, як аддаць загад Вермахту перайсці мяжу.

Газета ахвотна дае пляцоўку для выказванняў правах радыкальных палітыкаў кшталту Уда Фойгта, лідэра нацыянал-дэмакратаў. Побач з падобнымі матэрыяламі можна пабачыць цалкам палітычна карэктны каментар якога-небудзь сацыял-дэмакрата або кансерватара. Гэта стварае ілюзію таго, што неананцызм — гэта нешта цалкам нармальнае.

Пад соусам заклікаў «трымаць годнасць нямецкай духоўнай і культурнай традыцыі», «абарняць палітычную эмансіпацыю Германіі і Еўропы на аснове іх ідэнтыфікацыі і волі народаў» грамадству навязваюцца тэмы нацыяналізму і культурнага

расізму. «Разбурыць гегемонію дыскусіі — наша доўгатэрміновая задача», — сказаў яшчэ ў 1995 годзе Дэйтэр Штэйн.

Нельга сказаць, што нямецкае грамадства не сочыць за паўзучым наступам ультраправых.

У сярэдзіне 1990-х гадоў некалькі разоў рэдакцыя атрымлівала папярэджанні ад дзяржаўных структур, якія займаюцца барацьбой з правам экстрэмізмам.

У жніўні 1994 года, пасля публікацыі ў газеце супярэчлівага артыкула пра Халакост, невядома зрабілі падпал у друкарні, якая працавала з JF. Адказнасць за акцыю ўзяла на сябе «Група рэвалюцыйных лесбіянак». Цікава, што левыя партыі, напрыклад Зялёныя, асудзілі атаку на «Die Junge Freiheit», пабачыўшы тут «атаку на свабоду прэсы».

У 2004 годзе Цэнтральны савет габрэяў ФРГ заклікаў палітыкаў не даваць інтэрв'ю журналістам JF. У 2005-м партыйны сход берлінскіх сацыял-дэмакратаў прыняў такую ж рэзалюцыю. У 2008 годзе пайшоў у адстаўку адзін з лідэраў хрысціянскіх дэмакратаў Цюрынгіі, паколькі, як стала вядома грамадскасці, быў сталым аўтарам «Маладой Свабоды».

Нягледзячы на ўсё гэта, 20-ю гадавіну свайго існавання рэдакцыя сустракае ў стане эйфарыі. У Штэйна напалеонаўскія планы — узяць наклад выдання да 40 тысяч асобнікаў і стаць такім чынам другой нацыянальнай палітычнай штодзённай газетай.

Аднак гэта не ўсё. Штэйн не хавае, што хацеў бы дапамагчы стварыць «партыю Сарацына» — больш правую за CDU структуру, якая, па яго словах, магла б «перафарматаваць партыйны спектр ФРГ».

Як ні парадасальна гучыць, лёс гэтых праектаў зараз залежыць ад лідэраў CDU. Калі кансерватары адмовяцца даваць Штэйну каментары і запрашаць яго на свае катывылі, выданне хутка стане маргінальным.

Аднак у атмасферы хаосу на правам флангу і папулярнасці сярод кансерватараў антыэмігранцкіх лозунгаў, такі варыянт пакуль не прадбачыцца.

▼ ЯНЫ ПРА НАС: ЗАМЕЖНАЯ ПРЭСА ПРА БЕЛАРУСЬ

Адзіны кандыдат ад апазіцыі, калі б ён існаваў у рэальнасці, мог бы лёгка выйграць першы тур выбараў і выйшаў бы ў другі фаварытам.

НТВ (Расія)

Спробы Лукашэнкі абхітрыць Расію і яго справаходня пазіцыя сур'ёзна разлажалі Крэмень. Пакуль Лукашэнка лічыўся самым блізкім саюзнікам Масквы, Расія падтрымлівала яго рэжым у палітычным, эканамічным і ваенным плане. Аднак пасля таго, як Лукашэнка пачаў справаваць дзейнічаць самастойна, Расія, імкнучыся паслабіць яго ўладу, робіць свой унёсак у дэмакратызацыю краіны. Расія можа ўпершыню надаць увагу парушэнням дэмакратычных нормаў падчас галасавання. Таксама расійскія палітыкі пачалі сустракацца з беларускай апазіцыяй, а Масква, па чутках, фінансуе мясцовыя кампаніі супраць Лукашэнкі... Аднак было б наіўна думаць, што для Расіі дэмакратызацыя з'яўляецца самамэтай. Дэмакратычныя працэдуры могуць быць для яе зручныя ў

тых выпадках, калі яны здольныя дапамагчы змяніць непрыязны рэжым на ляяльны.

«New Europe» (Бельгія)

Грошы ўнеслі раскол у, здаваліся б, такіх блізкіх адносін Расіі і Беларусі. Доўгі час Лукашэнка карыстаўся таннымі пастаўкамі энерганоснага бітаў з Расіі і такім чынам фінансаваў свой невялікі эканамічны бум. Зараз з нізкімі коштамі скончана, і Лукашэнка шукае сабе новых сяброў. Таму Лукашэнка цяпер з задавальненнем прымае прадстаўнікоў Захаду, хоць яму іх павучанні і дзейнічаюць на нервы. Ён хоча збліжэння з Еўрасаюзам, і больш-менш свабодныя выбары ўяўляюцца яму не занадта высокай цаной. Паразы ён усё роўна не баіцца, бо апазіцыя занадта слабая. Што датычыць еўрапейцаў, то глыбокая зіма ў расійска-беларускіх адносінах не засталася для іх незаўважанай. Перш за ўсё палякі і літоўцы лічаць, што надшоў час зламаць існуючую паміж Беларуссю і Еўрасаюзам «кітайскую

сцяну», як яе называе прэзідэнт Грыбаўскайтэ. Таму Еўрасаюз пераключыўся з палітыкі патрабаванняў на палітыку абцягвання. Забарона на кантакты з галоўнымі беларускімі палітыкамі знятая, і было абяцана дабраславенне партнёрскай палітыкі.

«Sueddeutsche Zeitung» (Германія)

Еўропа выдаткуе Беларусі 3 мільярда еўра фінансавай дапамогі ў рамках праграмы «Еўрапейскае партнёрства». Тым самым ЕС афіцыйна прызнаў: Брусель будзе гатовы падтрымаць пераабранне Лукашэнкі ў выпадку яго адмовы ад збліжэння з Масквой, а распродаж стратэгічных прадпрыемстваў, як вучыць нас гісторыя, з'яўляецца фіналам любой «лібералізацыі». І, зразумела, яе бенефіцыярамі павінны стаць не расійскія, а еўрапейскія кампаніі. Лукашэнка перад выбарамі робіць выгляд, што нічым Еўропе за падтрымку не абавязаны, што «Сінявокую» ў Бруселі падтрымалі за прыгожыя вочы і што ад сацыялізму Мінск не адступіцца.

Кіраўнік адміністрацыі прэзідэнта Уладзімір Макей ганарліва заяўляе: калі Еўропа будзе ціснуць на Беларусь, то грошай ад яе Мінск не возьме. Возьме, дзе ён падзенцаца.

«Росбалт» (Расія)

Сваімі апошнімі рэзкімі заявамі Лукашэнка, па сутнасці, адпіхнуў руку, якую яму працягнула Расія ў сярэдзіне кастрычніка, калі кіраўнік крамлёўскай адміністрацыі Сяргей Нарышкін на сустрэчы з беларускімі журналістамі заклікаў аднавіць добрасуседскія адносіны паміж дзвюма краінамі. Лукашэнка па-ранейшаму свядома разыгрывае «анты-расійскую карту» на гэтых выбарах. Аднак робіць ён гэта дазавана, паколькі зваротныя выбрыкі Масквы ў вачах адной часткі грамадства ўмацоўваюць яго пазіцыі, а іншай — падрываюць. Эфект ацаніць складана: беларускае грамадства раз'яднае, краіна — у стане геапалітычнага расколу.

«Взгляд» (Расія)

МІЖНАРОДНЫЯ НАВІНЫ

ІСПАНІЯ. ІСПАНЦЫ АДМАЎЛЯЮЦА АД КАТАЛІЦЫЗМУ

Хто б мог падумаць, што Іспанія — традыцыйная каталіцкая краіна, будзе сустракаць пантыфіка, які вырашыў наведваць край, такімі моцнымі пратэстамі. Акрамя таго, візіт Папы даў нагоду шматлікім сацыялагічным канторам апытаць іспанцаў пра тое, як яны ставяцца да рэлігіі. Лічбы дастаткова цікавыя: 73 працэнта насельніцтва адносяць сябе да вернікаў Касцёлу. Аднак толькі 29 працэнтаў

рэгулярна наведваюць царкву. Найбольш моцныя страты Касцёл мае сярод юнацтва. Толькі палова маладых іспанцаў вераць у каталіцкія догмы. Праўда, сярод людзей маладзей за 18 гадоў каталікоў амаль 82 працэнта. Цікава, што вучні прыватных школаў больш рэлігійныя, чым іхнія калегі з дзяржаўных устаноў. Увогуле, падзенне цікавасці да рэлігіі часткова звязана з палітыкай кіруючай у Іспаніі Партыі сацыялістаў. Аднак атэістам гэтага мала. Яны патрабуюць перагляду дамовы паміж Ватыканам і Мадрыдам, якая была заключаная 30 гадоў таму. Адпаведна дакументу, Касцёл атрымаў шмат эканамічных і сацыяльных прывілеяў. Акрамя таго, сацыялісты баяцца прыняць закон аб аддзяленні царквы ад дзяржавы. Каталіцызм дасюль застаецца афіцыйнай рэлігіяй.

Па матэрыялах іспанскай прэсы

РАСІЯ. А ХТО ЗАМЕСТ ПРЭЗІДЭНТАЎ?

Дзяржаўная дума прыняла закон, які забараняе дубляж назваў пасада кіраўнікоў федэральных і мясцовых адміністрацый. Такім чынам, Якуція, Башкірыя, Татарстан і яшчэ шэраг суб'ектаў федэрацыі, якімі па мясцовых канстытуцыях кіруюць прэзідэнты, апынуліся ў пікантным становішчы. Лідэрам рэспублік трэба прыдумаць сабе новыя тытулы. Масква прапануе ім называцца проста — «кіраўнік рэгіёна». Але ў глыбінцы з гэтым не згодныя. У прыватнасці, доктар гістарычных навук, сапраўдны сябра Акадэміі навук Якуціі Васіль Іваноў знайшоў выйсце. Па меркаванні прафесара Іванова, ёсць два прымальныя варыянты тытулу кіраўніка Якуціі — «кулуба» і «басылк». «Кулуба» — гістарычна адпавядае становішчу агульнапрызнанага лідэра грамадства, а «басылк» мае некалькі значэнняў, у тым ліку «самы паважаны», «шляхетны», «правадыр грамадскай групы», «начальнік». Ініцыятыва пакуль не каментуецца ва ўрадзе рэспублікі, затое яна выклікала цікавасць у інтэрнэце. Шматлікія каментары раец прэзідэнту Якуціі Ягору Барысаву ўзяць сабе адразу два тытула і звацца «кулуба-басылк».

Па матэрыялах расійскай прэсы

ПАР. ПЛЕМЯ МАНДЭЛЫ — ЗА СВАЮ ДЗЯРЖАВУ

Племя тэмбу (субэтнічнай супольнасці коса), з якога паходзіць Нельсан Мандела, першы чарнаскуры прэзідэнт Паўднёва-Афрыканскай Рэспублікі (ПАР), плануе выйсці з-пад кантролю Прэторыі і стварыць сваю ўласную дзяржаву. Пра гэта заявіў кароль клану Буелехайа Даліндзьеба. Па яго словах, падданых даўно ўжо прасілі зрабіць падобную заяву. Апошнім, што перапоўніла чашу цярпення, стала крымінальная справа, якую завялі на яго каралеўскую асобу ў Прэторыі. Следчыя лічаць, што кароль мае дачыненне да выкрадання нейкай жанчыны на землях тэмбу. Калі суд давядзе, што манарх сапраўды вінаваты, яго чакае да 15 гадоў турмы. Аднак да суда справа можа не дайсці, паколькі раней падазраваны можа стаць лідэрам незалежнай краіны Тэмбулэнд (Thembuland) — так плануецца назваць новую дзяржаву. Праўда, Тэмбулэнд можа не з'явіцца на мапе ў выпадку, калі ўлады ПАР прыпыняць крымінальную справу на караля, і ў дадатак за маральную крыўду выплацяць яму прыкладна 110 тысяч долараў. Цэнтральны ўрад ПАР пакуль праігнараваў сепаратысцкія забавоны тэмбу, назваўшы заяву яго караля «жартам».

Па матэрыялах «Mail and Guardian» (ПАР)

ЕГІПЕТ. ВЫБАРЫ, ЯКІЯ ЗМЕНЯЦЬ КРАІНУ

Хосні Мубарак, прэзідэнт Егіпта, нарэшце прызначыў дату парламенцкіх выбараў — 28 лістапада адбудзецца першы тур, а 5 снежня — другі. Абранне заканадаўчага органа стане прэлюдыяй да прэзідэнцкіх выбараў, прызначаных на верасень 2011 года. Выбары, па меркаванні шматлікіх экспертаў, будуць вяхой у егіпецкай гісторыі. Сам Мубарак, якому 82 гады, сыходзіць са сцэны, пакідаючы пасля сябе краіну, у якой, аднак, назіраецца крызіс даверу да інстытутаў рэспублікі. На хуткіх парламенцкіх выбарах, нягледзячы на шматлікія перашкоды з боку ўладаў (егіпецкі ЦВК нават забараніў на выбарах выкарыстоўваць рэлігійныя знакі), вядучая партыя апазіцыі «Браты-мусульмане» разлічвае атрымаць 30 працэнтаў месцаў. Відавочна, што перамога прэзідэнцкая Нацыянал-дэмакратычная партыя, якой намалююць патрэбную лічбу. Але нават траціна парламента — ужо плацдарм для законнага прыходу да ўлады антызаходніх сіл. Тым больш, што праз год «Браты-мусульмане» змогуць вырашыць вынік прэзідэнцкіх выбараў. Пакуль у структурах улады няма адзінства наконт нашчадка Хосні. Канкурэнтаў два: яго сын Гамаль і Амар Сулейман — шэф разведкі. Калі яны абодва пойдуча на выбары, то «залатая акцыя» будзе ў ісламістаў.

Па матэрыялах брытанскай прэсы

ЦІКАВА

БУРЫ ПР'ЕДУЦЬ У ГРУЗІЮ

Алег НОВІКАЎ

Уся Грузія ў апошнія дні бурна абмяркоўвае нечаканую навіну. Урад краіны пачаў актыўна лабіраваць перасяленне паўднёваафрыканскіх бураў на тэрыторыю Грузіі.

У кастрычніку на грузінскім тэлебачанні быў паказаны сюжэт пра планы перасялення белых фермераў-бураў з Паўднёва-Афрыканскай Рэспублікі (ПАР) у Грузію.

На экране турысты-буры агледзелі прапанаваныя землі, сустрэліся з афіцыйнымі асобамі і азнаёмілася з агульнай сітуацыяй у Грузіі. Асабіста міністр МУС Грузіі зрабіў уводзіны ў крымінальную сітуацыю ў краіне і прадэманстраваў эфектыўнасць працы грузінскай паліцыі.

У якасці бонуса турысты ўсяго за 10 хвілін аформілі грузінскія правы на кіраванне міжнароднага ўзору і ў падарунак атрымалі ад міністра асабістыя нумары — у ПАР гэты працэс займае, дарэчы, 3 месяцы.

Пра прычыны міграцыі на Каўказ паведаміў адзін з турыстаў. Ён кажа, што ў ПАР белых фермераў тэрытуюць чарнаскурыя. Шанец на выратаванне белым фермерам прапанавала Грузія.

Міністр па справах дыяспары, у сваю чаргу, сказаў, што Грузія гатовая прыняць усіх белых фермераў ПАР — 41 тысячу сем'яў (гэта каля 150 тысяч чалавек), бясплатна надзяліць іх зямлёй і максімальна спрасціць афармленне ўсіх неабходных дакументаў на побыт. Дарэчы, фермер з ПАР Вільям Дэ Клерк ужо атрымаў грузінскае грамадзянства. «Дзя грузінскага ўраду прывезці сюды фермераў вельмі добра. Яны могуць прынесці Грузіі шмат выгодаў. Крымінальная сітуацыя ў ПАР з кожным днём пагаршаецца. Калі ў Грузіі будзе гарантавана асабістая бяспека бураў, а таксама іх уласнасці, то гэтай справе будзе спрыяць вялікі поспех», — сказаў Дэ Клерк.

Бяспека белых фермераў пасля прыходу чарнаскурай большасці да ўлады сапраўды з'яўляецца вялікага праблемай у ПАР. Сёння там забіваюць каля 3 тысяч белых аграрыяў у год.

Дзеля справядлівасці, варта дадаць, што не толькі белыя, аднак і чарнаскурыя фермеры ў ПАР з'яўляюцца ахвярамі злачынстваў. Акрамя таго, ўрад спрабуе штосьці зрабіць. Некалькі міністраў паліцыі пайшлі ў адстаўку за няздольнасць справіцца з праблемай. Ва ўрадавай партыі Афрыканскі нацыянальны кангрэс ідзе дыскусія пра выключэнне лідэра моладзевай арганізацыі за песню «Забі бура».

Невядома, як у выніку складзецца лёс перасяленцаў з ПАР у Грузію, і наогул, ці шмат фермераў

У ПАР з настальгіяй узгадваюць апартэід

пераедзе на новую радзіму. Але ўжо сам факт жадання грузінскіх уладаў прыняць бураў і стварыць ім усе ўмовы для працы выклікаў гучную рэакцыю ў СНД.

Украінскае выданне «Глазвед» адзначае супярэчнасці праекту: «Грузіны — гасцінны народ. Але... Саакашвілі збіраецца даць бурам зямлю. Наўрад ці ў Грузіі ёсць незанятая землі. Прыфрантавыя зоны, якія прылягаюць да Паўднёвай Асеціі і Абхазіі, улічваць не будзем. Значыць, становіцца магчымым канфлікт з-за зямлі паміж грузінамі і бурамі. Другі момант: 150 тысяч чалавек для 3-мільённай Грузіі — гэта нямала. Як сяліць эмігрантаў? Па ўсёй Грузіі ці больш-менш кампактна? У першым выпадку бурам пагражае асіміляцыя, у другім — трэба будаваць нацыянальную інфраструктуру (дзіцячыя сады, школы, інстытуты на англійскай або бурскай мовах). Хутчэй за ўсё, буры абяруць другі шлях. Канцэнтрацыя бураў у адным месцы, прыгтым на багатых па грузінскіх мерках землях, таксама будзе выклікаць зайздасць і нацыянальныя канфлікты».

Сапраўды, не паспелі буры прыехаць, як апазіцыя пачала атакаваць Саакашвілі. Як паведаміў адзін з лідэраў апазіцыйнай Лейбарыскай партыі Грузіі Георгій Гугава, ўрад Саакашвілі рыхтуе праект зменаў у закон пра сельскагаспадарчыя землі. Цяпер грузінскія сяляне будуць пазбаўлены земляў. Па яго інфармацыі, у напрамку прадугледжаны штрафныя санкцыі для грузінскіх сялян за неапрацаваныя імі зямельныя ўгоддзі, а ў выпадку нявышлаты штрафаў — канфіскацыя гэтых участкаў на карысць бураў.

Лейбарысты мяркуюць, што напраект распрацаваны не выпадкова. Па словах Гугава, эмігранты з'яўляюцца сваякамі сям'і жонкі прэзідэнта Грузіі (яна галандка, а буры, як вядома, нашчадкі галандскіх каланізатараў).

Шматлікія расійскія блогеры прагназуюць Грузіі грамадзянскую вайну з прычыны наплыву белых фермераў з ПАР: «Бураў адрознівае тое, што яны шчыра лічаць сябе адзіным абраным богам народам з адзінымі правільнымі рэлігіяй і культурай. Дарэчы,

брытанцы для іх — штосьці накшталт людзей другога гатунку. Грузіны ў іх уяўленнях патрапяць у катэгорыю больш развітых азіятаў. Ох, не думаюць грузіны, каго запрашаць збіраюцца. Бо буры — не рускія Іваны і Сцяпаны. Афрыканеры замахнуцца на самае святое — прымусяць ганарлівых горцаў працаваць. У Грузіі дакладна пачнецца грамадзянская вайна».

Сябры лагера прыхільнікаў праекта, у сваю чаргу, сцвярджаюць, што практыка запрашэння замежнікаў — частка грузінскай палітычнай культуры. Яшчэ цар Давыд запрасіў полаўцаў. Германскія асаднікі былі выкліканы ў Закаўказскі край генералам Ярмолавым. Каб забяспечыць развіццё каланізацыі, ён нават адмяніў адміністрацыйны кантроль за імі, дапусціў самакіраванне грамады, а галоўны нагляд даручыў камітэту пад старшынствам чыноўніка нямецкага паходжання. У самы кароткі час працавітыя швабы сталі важнай часткай грузінскай гаспадаркі.

Мяркуючы па каментарых на грузінскіх форумах, большасць грузінаў вітаюць прышэсце свідраў. У гэтым яны бачаць правую цывілізаванасці Грузіі. «Дык чаму ж менавіта ў апаленую вайной, «галодную, страшна карумпаваную і злачынную» Грузію з яе «далёка не адэкватным» прэзідэнтам? А не ў «выдатную Расію» (якая ўся такая еўрапейская і наскрозь культурная), не ў «квітнеючую» пад новым кіраўніцтвам Украіну (і да культурных еўрапейскіх цэнтраў значна бліжэй) ды не да бацькі Лукашэнкі, нарэшце?» — пытаюцца наведвальнікі форумаў у скептыкаў і крытыкаў.

Цікава, што шматлікія расійскія каментатары думаюць, што за праектам па перасяленні хаваецца не эканоміка, а геапалітыка. Блогеры ўзгадваюць, як буры ў свой час дастойна супраціўляліся акупацыйным бурскім рэспублік англічанамі. Калі яны пераедуць у Грузію, яны, безумоўна, па іх разліках, уздымуць абараназдольнасць новай радзімы. На некаторых інтэрнэт-форумах сур'ёзна кажуць пра непазбежнасць будучай руска-бурскай вайны.

▶ ВЫБАРЫ

ЯК РУСКАМУ СТАЦЬ КАЗАХАМ?

Алег НОВІКАЎ

Прэзідэнтам Казахстана можа быць толькі этнічны казах і ні ў якім разе не рускі. Такую заяву зрабіла частка казахскай апазіцыі.

Нагадаем, 28 кастрычніка ў Алма-Аце група казахскіх нацыяналістаў сарвала прэс-канферэнцыю лідэра партыі «Алга!» Уладзіміра Казлова — закідала яго яйкамі і пластыкавымі пляшкамі з мінеральнай вадой. Віна апошняга заключалася ў тым, што ён — не этнічны казах — вырашыў выставіць сваю кандыдатуру на пасаду прэзідэнта краіны. Выбары запланаваны на 2012 год.

Невялікая па маштабах пачасоўка раскалола казахскую апазіцыю і грамадскасць.

Адна частка аб'ядналася вакол Гульбахрам Жуніс, якая прадстаўляе рух «Жэлкастан-86». Гэта ветэраны падзей 16 снежня 1986 года, калі адбыўся выступ казахскай моладзі пад патрыятычнымі лозунгамі. Па афіцыйнай версіі, хваляванні пачаліся з-за рашэння Гарбачова зняць з пасады першага сакратара кампартыі Казахстана Дзінмухамеда Кунаева, і змяніць яго на Яўгенам Кілібіным, першым сакратаром Ульянаўскага абкама партыі. Удзельнікі беспарадкаў патрабавалі прызначыць на пасаду не «варага», а казаха ці рускага з прадстаўнікоў мясцовай эліты, для якога Казахская ССР з'яўлялася радзімай. Выступ быў падаўлены ў рамках спецыяльнай міліцыйскай аперацыі. Пасля абвешчання незалежнасці ўдзельнікі снежаньскіх падзей сталі нацыянальнымі героямі.

Менавіта ўдзельнікі руху «Жэлкастан-86», або, як іх інакш называюць, «дзекабрысты», сёння зноў рэанімавалі заклік 1986 года: «Кожнай нацыі свайго правадыра».

Па думку Жуніс, «нацыянальныя меншасці ў рэспубліцы маюць права браць удзел у палітыцы краіны, калі не будуць лезці ў вялікую палітыку. «Казахстан — гэта зямля казахаў, — упэўнена яна, — а значыць, неабходна, каб у казахаў быў свой правадыр».

Іншы «жэлкастанец», удзельнік снежня 1986-га Амангазы Карыпжан у сваіх заявах пра адсутнасць права Уладзіміра Казлова ўдзельнічаць у прэзідэнцкіх выбарах пайшоў яшчэ далей. Ён згадаў пра тое, што Казлоў паабяцаў да выбараў вывучыць казахскую мову. Па словах Карыпжана, «мала ведаць казахскую мову», трэба яшчэ і «духам, целам і каранямі быць цалкам казахам». «Каша-маша не пройдзе», — падвёў ён рысу. Акрамя таго, Амангазы Карыпжан лічыць, што рускія могуць балатавацца ў прэзідэнты Казахстана выключна тады, калі іх продкі жылі на казахскай зямлі 400 гадоў. «Чаму менавіта 400?» — спытаў у Ка-

рыпжана хтосьці з журналістаў. — «Таму што расійская акупацыя Казахстана цягнуцца ўжо 400 гадоў», — адказаў той.

Нарэшце «дача казахскага народа» — так называе сябе Жуніс — звярнула ўвагу на прозвішча кандыдата ад партыі «Алга!». Па яе словах, абіраць чалавека з прозвішчам Казлоў на пасаду лідэра — тое ж самае, што запісаць усіх казахаў у казлы.

Другая частка апазіцыі падтрымала Казлова. Па-першае, адпаведна канстытуцыі, кожны грамадзянін краіны можа заняць пасаду прэзідэнта. Па-другое, ужо сам факт таго, што на вярхоўную пасаду балатуецца рускі, — вельмі сімвалічная падзея. На працягу ўсяго праўлення Назарбаева афіцыйная прапаганда казала, што толькі Нурсултан гарантуе казахскім рускім міжэтнічны мір і правы. Аказалася, што рускія, як сведчыць учынак Казлова, не ў захапленні ад рэжыму.

Узнікла канцэпцыя тандэмнай пераходнай апазіцыі. Яе абараняе стары нацыяналіст Жасарал Куаньшпалін, які таксама высунуў сваю кандыдатуру на пасаду прэзідэнта. Аднак працаваць збіраецца з казахскім сегментам электарату.

Сутнасць гэтай ідэі тлумачыць газета «Рэспубліка»: «Транзітна-прэзідэнцкі тандэм — сімбіёз «рускага» дэмакрата і казахскага нацыяналіста — сведчыць пра тое, што прэзідэнцкім палітэхнолагам цяжка будзе выкарыстоўваць раскручаны трэнд міжнацыянальнай згоды як выключную заслугу казахскіх уладаў. На проціпастаўленні «мы, улада, — умераныя асветаныя нацыяналісты» і «яны — радыкалы-казахізатары» згуляць будзе цяжка».

Казлоў — Куаньшпалін таксама сцвярджаюць, што «Жэлкастан-86» — гэта замова ўладаў. Інцыдэнт і сапраўды паказаў даўні крызіс у асяроддзі «жэлкастанаўскіх» арганізацый, якіх у краін аж сем штук. Адно крыло з іх выступае за дэмакратычныя змены, а іншае — адкрыта паддзярывае аўтарытарнаму рэжыму Назарбаева і атрымлівае ад яго бонусы. Цікава, што ў снежні 1986 года Назарбаеў як апаратчык быў па розныя бакі барыкад з дэкабрыстамі.

Наколькі будзе паспяховым праект тандэмнай апазіцыі, пакуль казаць заўчасна. Тым больш, што яго ўдзельнікі — рускія дэмакраты і казахскія нацыяналісты — часам не гатовыя да супрацоўніцтва. Не паспеў Куаньшпалін прызнаць значэнне рускага фактара, як у рунэце з'явіліся яўна шавіністычныя заявы кшталту: «Без прагматычнага рускага ядра апазіцыйная тусоўка ў большай ступені, чым сама ўлада, апынулася інтэлектуальна слабай і зладзюкаватай. У шэрагах апазіцыі застаюцца толькі люмпен і маргіналы, а таксама частка аўльнай моладзі, якая падпала пад уплыў нацыяналістычнай рыторыкі. Так што ў гэтых умовах, вельмі неспрыяльных для апазіцыі, трэба шукаць нестандартныя рашэнні, каб наогул не выпасці ў асадак».

Не кажучы пра тое, што Казлоў — цёмная кабылка. Людзі баяцца, што лідэр «Алга!» падаўся ў прэзідэнты, каб зрабіць сябе піяр.

Тым часам, відавочна, што на правакацыі «Жэлкастану-86» справа не закончыцца. У казахскі інтэрнэт нехта запусціў яўна правакацыйную плётку пра тое, што Уладзімір Казлоў ніякі не рускі, а габрэй.

▶ ПАЛІТЫКІ ТЫДНЯ

ЁАННА КЛУЗІК-РАСТОЎСКА

Польскі палітык, былы міністр Ёанна была выключаная з шэрагаў партыі «Права і Справядлівасць» (PiS) за «парушэнне статуту». Выключэнне Ёанны паставіла на вушы ўсю польскую палітыку. Цяперашняя яе формула, нагадаем, уяўляе супрацьстаянне ліберальнай «Грамадзянскай платформы» (PO) і кансерватыўнага PiS. Такія дыхатамія шмат каму не падабаецца. Папулярная думка пра тое, што, калі б які-небудзь палітык заснаваў новы цэнтрыйскі партыйны праект, ён бы мог адцягнуць на сябе шмат галасоў электарату. Менавіта пра ідэю стварэння такой партыі марыць, па чутках, выключаная з PiS Ёанна. Як сведчаць вынікі апытання, якое арганізавала агенцтва «GfK Polonia», калі б сёння адбываліся выбары ў Сейм і Клузік-Растоўска мела б сваю партыю, за яе аддалі галасы прыкладна 30 працэнтаў выбаршчыкаў. Лічыцца, што працэс стварэння партыі Ёанны закончыцца праз два месяцы. Цікава, што ідэю стварэння новай партыі вітаў Януш Палікот — былы сябра PO, які ў сваю чаргу спрабуе расказаць «Грамадзянскую платформу» і заснаваць левы ліберальны праект.

ВАДЗІМ КАЛЕСНІЧЭНКА

Дэпутат украінскага парламента ад Партыі рэгіёнаў, лідэр грамадскага руху «Рускамоўная Украіна» ўнёс у парламент законпраект, паводле якога ва ўкраінскай мове паняцця «рускі» і «расіянін» будуць разведзены. Ён прапануе ў выпадках, калі згадваюцца рускія грамадзяне Украіны і іх родная мова, па-ўкраінску пісаць «руський» і «руська мова», а слова «росіянин» выкарыстоўваць толькі ў выпадках, калі гаворка ідзе пра грамадзян Расіі. Па словах дэпутата, «справа ў тым, што рускамоўныя грамадзяне Украіны з'яўляюцца карэннымі жыхарамі нашай краіны. Аднак калі на ўкраінскай мове пра іх кажуць «росіянин» і іх мову завуць «російською мовою», у гэта ўкладваецца падтэкст, быццам гаворка ідзе пра грамадзян іншай краіны. «За кошт змены мы дадзім магчымасць усім нашым рускамоўным грамадзянам зразумець, што яны з'яўляюцца паўнаважымі грамадзянамі Украіны. Акрамя таго, не варта забывацца, што Русь пачалася на берагах Дняпра», — лічыць Калеснічэнка. Нацыяналістам гэта ідэя прыйшла не даспадобы. «А чаму «рускіе», а не «скіфі?» — пытаюцца яны. Нацыяналісты лічаць, што Калеснічэнка адмыслова ўкараняе слова «рускі», каб «паказаць, што яны, рускія, заўсёды былі на гэтай зямлі, а вам, украінцам, тут не месца». Зрэшты, паколькі ў камітэце па культуры Вярхоўнай рады з адзінаццаці сяброў восем — нацыяналісты, шансаў на тое, што праект будзе зацверджаны, вельмі мала. Але гэта пакуль, бо ў наступным парламенце расклад можа змяніцца».

МАХАМЕД VI

Кароль Марока ўвесь мінулы тыдзень абараняў так званы «Зялёны марш» — чын свайго бацькі караля Хасана II. Хасан II роўна 35 гадоў таму — 5 лістапада 1975 года — прымусіў іспанцаў пакінуць рэгіён Заходняя Сахара. Гэта была незвычайная акцыя. Прыкладна 300 тысяч грамадзян Марока без зброі, маючы ў руках выключна зялёныя сцягі і Каран, увайшлі ў іспанскую калонію і прымусілі каланізатараў пакінуць край. У тым жа годзе ў Мадрыдзе была падпісаная дамова пра тое, што Заходняя Сахара будзе падзелена паміж Марока і Маўрытаніяй. Праўда, самі тубыльцы адмовіліся прызнаваць дамову. З 1975 года існуе баявы рух супраціву заходніх сахарцаў, які прадстаўляе Фронт Polisario. Фронт (дарэчы, сябра Сацыялістычнага Інтэрнацыяналу) патрабуе незалежнасці для краю. У 1991 годзе бакі вырашылі прыпыніць вайсковыя дзеянні, аднак вялікага прагрэсу ў перамовах няма. Polisario патрабуе рэферэндуму аб незалежнасці, а мараканцы лічыць, што Заходняя Сахара — іх гістарычная тэрыторыя. Пра гэта яшчэ раз заявіў 5 лістапада Махамед VI у спецыяльнай прамове, прысвечанай гадавіне «Зялёнага маршу». З іншага боку, Рабат пагадзіўся пачаць з паўстанцамі перамовы, якія пад згідай ААН пройдуць у Нью-Ёрку. Аглядальнікі пішуць, што Polisario і афіцыйны Рабат могуць дасягнуць кампрамісу, калі Марока дасць рэгіёну ўнутраную аўтаномію.

КУЛЬТУРА

30

▶ ЛІСТАПАД

ШЧАСЦЕ МАРАДЗЁРАЎ

Андрэй РАСІНСКІ

Фільм Сяргея Лазніцы «Шчасце маё» выклікаў сёлета шок у Канах. Цяпер стужка прадстаўлена на «Лістападзе». Карціна ўраджэнца Баранавічаў — побытава-міфалагічнае вандраванне па хваробах постсавецкай душы.

«Шчасце маё» — першая іграва стужка Сяргея Лазніцы. Але да свайго дэбюту ў ігравым кіно Лазніца заслужыў міжнародную славу прыжыццёвага класіка дакументальнага кіно.

Рэжысёр Сяргей Лазніца

Нарадзіўся ён у Баранавічах у 1964 годзе. Праз год бацькі Сяргея пераехалі ў Кіеў. Там Лазніца скончыў Кіеўскі Політэхнічны інстытут і працаваў у Інстытуце

кібернетыкі. Але ў 1991 годзе ён паступіў у рэжысёрскую майстроўню Наны Джарджадзе ў Інстытут кінематографіі, што ў Маскве. Ад 1996 года Лазніца зняў у Расіі 10 дакументальных стужак, з 2001 года майстар з сям'ёй жыве ў Германіі.

У карцінах Лазніцы за стрыманай дакументальнай паверхняй хаваецца іншая рэальнасць. Так, стужка «Паўстанак», з соннымі людзьмі на чыгуначнай станцыі, змантанаваная як метафізічнае насланне. Фільм «Пасяленне» — пра інтэрнат нямоглых, у тварах хворых праступае вобраз і падабенства Божае.

«Шчасце маё» — міжнародны праект з удзелам Германіі і Нідэрландаў. Стужка стваралася ў Чарнігаўскай вобласці Украіны; да здымак запрашаліся мясцовыя жыхары, якіх не паспела сапсаваць акцёрская прафесія. Румынскі апэратар Алег Муту (майстар фільму «4 месяцы, 3 тыдні, 2 дні») здымаў ігравыя кадры так, каб яны выглядалі дакументальнымі. Яшчэ адзін румын, Улад Іваноў (з той жа карціны) сыграў «міліцыянера з Масквы». Але галоўная роля дасталася беларускаму акцёру — Віктару Немцу.

Ягоны герой, дальнабойнік Георгій, заблукаў дзесьці каля Смаленску, і трапіў у самае «сэрца цемры». Там ён сустракаецца з малалетняй прастыгутакай, бандытамі і ветэранам, які згубіў імя, але захаваў нянавісць. Сам герой таксама губляе памяць і мову — каб стаць месцічам «Катлавану», дзе людзі расчлававаюцца.

Даведка

Шчасце маё (Счастье моё)

Украіна — Германія — Нідэрланды, каляровы, 127 хв.

Рэжысёр і сцэнарыст: Сяргей Лазніца

Аператар: Алег Муту

Мастак: Кірыл Шувалаў

Мастак па касцюмах: Марэ Райдма

Гукарэжысёр: Уладзімір Галаўніцкі (Беларусь)

Мантаж: Даніэліус Каканаўскіс

Прадзюсеры: Хайна Дэкер, Дзмітры Жукаў, Алег Кохан, Од Гаўэл, Саскія Гэйдэн

Ролі выконваюць: Віктар Немец, Уладзімір Галавін, Вольга Шувалава, Павал Варажцоў, Дзмітры Паддубны, Вячаслаў Шыхалееў, Улад Іваноў, Аліса Сляпян, Дзмітры Готсдзінер, Дзмітры Муляр

Паказ на кінафестывалі «Лістапад» — 9 лістапада а 20.30 і 10 лістапада ў 9.30 у «Доме кіно». Стужку прадстаўляюць рэжысёр Сяргей Лазніца і акцёр Віктар Немец

Першыя кадры «Шчасця» — наўмысна правакацыйныя: бандыты заліваюць цэментам забітага ім чалавека. Персанажы стужкі ўпарта і з асалодай слухаюць блатныя шансон, зюкаюць нецэнзурна лаянкай.

Але карціна Лазніцы — ні ў якім разе не крымінальная чарнуха. Гэта сюррэалістычна-стрыманая прыгоды на постсавецкай

прасторы, няскончаная гульня забойстваў і марадзёрства.

Дзве беларускія сцэны — ключ да ўсёй стужкі. У адным эпізодзе партызаны расстрэльваюць настаўніка, які прытуліў іх, але прагне вучыць дзяцей — нягледзячы на змену ўлады. Гэту гісторыю «савецкай справядлівасці» асабіста падказаў Лазніцы Васіль Быкаў.

▶ КІНО

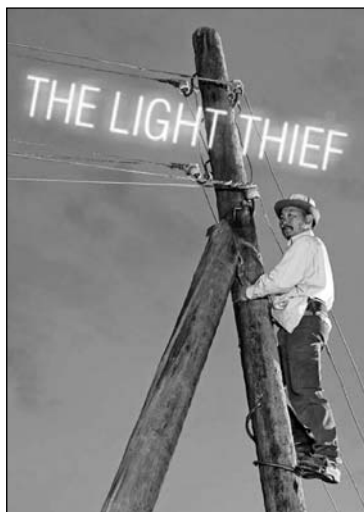
СВЯТЛО КІРГІЗСКАГА СТЭПУ

Андрэй РАСІНСКІ

Галоўны герой кіргізкай стужкі «Свет-акэ» — добры электрык, які крадзе для аднавяскоўцаў святло. Бедныя людзі не здольныя заплаціць, таму электрык дапамагае ім з гэтай праблемай.

У Кіргізіі 2005 год — нагодна дні скідвання Аскара Акаева. Краіна бунтуе, праз вёску едуць цяжкія з дэманстрантамі. А новыя гаспадары жыцця пнуцца ў дэпутаты, каб лавіць рыбку ў мутнай вадзе. Няўрымслівы герой, які прагне дапамагачь людзям ды марыць пабудаваць ветравую электрастанцыю, трапляе ў цэнтр падзей.

Некалькі гадоў таму Жан-Люк Гадар заявіў, што няма сэнна кінематографу, акрамя кіргізкага. Заснавальнік новай хвалі ў высокіх ацэнках не памыляўся. Краіна, што не сыходзіць з экрану тэлевізараў праз рэвалюцыі, закатоты і беднасць, стварае шэдэўры, да якіх іншым вельмі далёка.

Даведка

Свет-акэ (Выкрадальнік святла)

Кыргыстан — Францыя — Германія — Нідэрланды, 2010, каляровы, 80 хв.

Рэжысёр: Актан Арым Кубат

Аўтары сцэнары: Актан Арым Кубат, Таліп Ібраімаў

Аператар: Хасан Кыдыраліеў

Кампазітар: Андрэ Маціяс

Ролі выконваюць: Актан Арым Кубат, Таліп Ібраімаў, Асан Сулайманаў, Асан Аманаў, Станбек Тайчубаеў

«Свет-акэ» — гэта магія кіргізкага стэпу, простая і празрыстая. Пясок, вецер, жанчыны ў хустках, вясковыя хаты, ганаровая юрта. Кіргізкае свята на конях, пахаванне і пыл. Фільм — не экзатызмы, выстаўленыя на продаж. Не эксплуатацыя сацыяльных тэмаў, хаця ў Кіргізіі іх удосталь. Карціна — само жыццё, прасякнутае спачуваннем і дабрынёю.

У гэтым жыцці — сямейныя клопаты, праца, вяселья банкетаванні, турботы. Аўтары не баяцца казаць, што з вёскі на заробкі людзі ўцякаюць у Расію

і Казахстан, зямля дастаецца махлярам, пануе беднасць. Але фільм заліты святлом. Краіна прасякнутая вітальнай энергіяй, а кіргізкае дэмакратыя, што яшчэ памыляецца ды паддаецца на хітрыкі прайдзісвэтаў, — зусім не пусты гук.

Няхітрая гісторыя добрага чалавека, якога сыграў сам рэжысёр, вырастае да міфалагічных абагульненняў без усялякіх да гэтага намаганняў.

Вее вольны вецер, дзе хоча. Жалезны вятрак ажывае. У хаты ідзе святло.

▶ З НАГОДЫ

ДАСЬЕ «ЛІСТАПАДА»

Калі нумар выйдзе ў друк, вынікі 17-га Міжнароднага фестывалю «Лістапад» ужо будуць вядомыя. Таму пра цікавыя падрабязнасці наш чытач даведаецца ў наступным нумары. А пакуль — факты і звесткі пра фестываль і яго фільмы.

- Расціслаў Янкоўскі і Генадзь Давыдзька прапанавалі Арнэ-ле Муці, якая прыехала на цырымонію адкрыцця, сыграць у беларускім кіно.
- Конкурсны фільм Левана Кагуашвілі «Прагульшчыкі» пра наркаманаў-недарэкаў працягвае традыцыі грузінскіх трагікамедый.
- Малады акцёр Хрыста Хрыстаў памёр неўзабаве пасля прэм'еры стужкі «Усходнія п'есы», дзе ён выканаў галоўную ролю.
- На здымках фільма «Масакра» Андрэя Кудзіненкі мядзведзь Спёпа захаваўся ў актрысу Марыю Курдзяневіч, якая сыграла нявесту графа-мядзведзелака.
- Кіргізкае кіно сёння на міжнародных фестывалю адрываюць з рукамі. «Лістападу» пашэнціла, што фільм «Свет-акэ» пра электрыка з добрым сэрцам трапіў у конкурс.
- На думку біёграфіста Леха Качынскага, бабуля галоўнай гераіні з фільму «Рэверс» нагадвае маці загінулага польскага прэзідэнта. У карціне гераіня атручвае супрацоўніка органаў, а маці і бабуля дапамагаюць ёй схаваць труп.
- Сербскі рэжысёр Срджан Драгоевіч, які прывёз у Мінск стужку «Святы Георгій забівае змея», праслязіўся ад Беларусі. «Яна нагадвае мне Югаславію майго дзяцінства». Драгоевіч нарадзіўся ў 1963 годзе.
- Рэжысёр Ксаўе Далан дэбютаваў з фільмам «Я забіў сваю маці» ў 21 год, Ларыса Маркаўна Гурчанка — у 75. Актрыса прадставіла на фэсце сваю першую рэжысёрскую стужку «Пярэстае змярканне».
- На «Лістападзе» ў асноўным конкурсе ігравае кіно было паказана 12 стужак, 9 дэбютаў у конкурсе маладога кіно, 20 дакументальных карцінаў — на сваім конкурсе і 12 стужак маладых дакументалістаў. Мелася і 5 дадатковых кінапраграм.

Падрыхтаваў Андрэй Расінскі

▶ ВYSTABA

ВЕКАПОМНАЯ СЛАВА. «ГРУНВАЛЬД»

Аляксей ХАДЫКА

3 лістапада Беларускі саюз мастакоў і галоўная мастацкая галерэя Рэспублікі Беларусь — Палац мастацтваў прэзентавалі наведвальнікам выставу «Грунвальд».

Адзначым некалькі момантаў як мастацка-культурнага, так і каляпалітычнага характару. Выставу «Грунвальд» можна было б назваць «чарговай» падзеяй у шэрагу мерапрыемстваў з нагоды святкавання выдатнага гістарычнага юбілею, калі б не было вядома, што гэта маштабная акцыя ад-

былася не ў рамках ажыццяўлення ідэалагічнага курсу «вярхоў». Нягледзячы на відавочны паварот апошніх да разумення каштоўнасці хоць бы «выкарыстання» здабыткаў нацыянальнай гісторыі і культуры. Прадстаўніка Мінкульту на адкрыцці так і не дачакаліся.

Тым не менш, юбілей 1410 года пераважна намаганнямі грамадзкасці ўдалося настолькі эфектна і эфектыўна адзначыць шэрагам мерапрыемстваў мастацкага, літаратурнага і музычнага (прыгадаем нядаўнюю прэм'еру новай праграмы «Класік-Авангард» Уладзіміра Байдава) характару, што склалася ўражанне цэльнай дзяржаўнай праграмы святкавання. Невыпадкова вернісаж наведвалі суарганізатары выставы «Грунвальд» з Польшчы і Літвы, надаючы яму міжнародны рэзананс.

Ад юбілейных экспазіцый цяжка чакаць эксклюзіўных творчых адкрыццяў. Аднак на «Грунвальдзе» кідаюцца ў вочы бяспрэчныя знаходкі арганізатараў. Выдатна вырашана тэма «дзіцячай» творчасці — замест збору хаатычных па стылі разнастайных малюнкаў пачаткоўцаў ці чарговых, папулярных апошнім часам, гламурных «плюшавых сэрцаў», далёкую залу ніжняга паверха разам з фотаздымкамі тэатралізаванага рыстальшча на грунвальдскім полі летам 2010 года занялі выдатныя

мадэлі-рэканструкцыі беларускіх замкаў, палацаў, цэркваў і нават старога мінскага чыгуначнага вакзалу, дбайна выкананыя вучнямі мінскай гімназіі з архітэктурным ухілам №75. Моладзь — знаёмся і вывучай сваю гісторыю ў стылі гульні-рэканструкцыі!

У зале графікі сканцэнтраваліся творы ўсіх мастакоў, якія сістэмна звяртаюцца да гістарычнай тэматыкі — ад Купавы да Татарнікава. А экспазіцыі «жывапіснай» залы горняга паверха адзначым наступны момант. У гэтак званай VIP-зоне, аднак не на самым важным месцы, знаходзяцца дзве амаль манументальныя карціны графіка і кіраўніка Беларускага саюза мастакоў Уладзіміра Савіча. Не ў парадку падхалімажу адзначым, што калі адміністратар творчай суполкі не забываецца на творчы ж (і здаецца, удалы) эксперыменты, гэта спрыяе здаровай атмасферы ў мастакоўскім аб'яднанні.

Зноў-такі, кіраўніцтва саюза, якое актыўна бярэ ўдзел у не зусім патранаванай афіцыйнымі ўладамі акцыі, паказвае такім чынам сваю грамадзянскую пазіцыю і жаданне станоўча ўплываць на атмасферу ў грамадстве. Пра тое гаворыць і доўгае пранікнёнае выступленне з уступным словам хутчэй афіцыйнага гісторыка, доктара гістарычных навук Юрася Бохана, у сувязях з нейкай апазіцыйнай ніколі не заўважанага.

Можна нават пакінуць без рэакцыі кепкі ў інтэрнэце з рыцарскага міжбою на паркеце, які на вернісажы надзьшоў за дэманстрацыяй рэканструкцый гістарычных танцаў у гістарычных жа касцюмах. Урэшце, падобнай па тэматыцы падзеі адпавядае пэўная іканаграфія тэатралізаванага адкрыцця. Прынамсі, моманты «папсовасці» ёй часам не замінаюць: для таго, каб сфатаграфавалася каля вялізнага ў цэлы рост «старадаўняга» камплекту рыцарскага даспеху на ганку Палаца мастацтваў, у той вечар выстройваліся чэргі як жанчын, так і мужчын. Дарослыя людзі радаваліся, як дзеці.

Арганізатары выставы дэкларуюць, што яна «цягам двух тыдняў будзе знаёміць наведвальнікаў з унікальнымі творами, што праз 600 гадоў пасля грандыёзнай

перамогі над тэўтонцамі выяўляюць у сабе не толькі напамін пра слаўную дату, але і сведчанне годнай памяці пра адну з выдатнейшых старонак айчыннай гісторыі». Старонка ўжо годным чынам адлюстравалася беларускімі мастакамі і літаратарамі.

Варта прыгадаць жывапісныя работы Гаўрылы Вашчанкі «Грунвальдская бітва», Генрыха Ціхановіча «На бітву з крыжакі» і «Вітаўт», Ігара Лыскаўца «Пасля Грунвальду» і «Вітаўт — пераможца», габелен Мікалая Коласа «Вялікі князь Вітаўт», графічныя творы Міхася Басальгі «Грунвальдская бітва» і «Вітаўт Вялікі», твор-рэканструкцыю Віктара Станішчанюка «Крыжаносцы пад Наваградкам», кнігі Кастуся Тарасава.

Выстава працуе па 21 лістапада.

▶ ЦІКАВА

ЭЛЕМЕНТАРЫУМ

Аляксей ХАДЫКА

9 лістапада ў Галерэі «Ў» (Мінск, праспект Незалежнасці, 37а) адчынілася выстава пад назвай «Элементарыум» — прасторавых аб'ектаў і відэарту, якія ўвазе наведвальнікаў прапанаваў Канстанцін Мужаў.

Малады мастак вядомы публіцы як удзельнік «Беларускага павільёну 53-й Венецыянскай біенале», праекту ART.INTOUCH ды

і часткова падобнымі экспанаваным зараз творами, паколькі сам «Элементарыум» — праект у руху. Ён ужо часткова рэалізуюцца на іншых выставачных пляцоўках Мінска ў 2009–2010 гадах.

У халаднавата-пурыстычнай прасторы галерэі дзесяць аб'ектаў, паказ якіх суправаджаецца гукамі фонавай музыкі і кадрамі на двух экранах (таксама рух геаметрычных аб'ектаў), глядзяцца выключна цэласна. Мастак ставіць чысты эксперымент: як праз простыя геаметрычныя аб'ёмы і канструкцыі з каліровых элементаў-модуляў перадаць пачуцці, рух у

застылым матэрыяле, існванне чатырох светатворных прыродных стыхій.

Агонь, паветра, вада, зямля — чатыры знакамітыя элементы пачатку, на якіх у еўрапейскай традыцыі з антычнасці будуюцца ўся разнастайнасць жыцця. Чалавеку з класічнай мастацкай адукацыяй, магчыма, адразу прыгадаецца знакаміты «Польскі вершнік» Рэмбрандта, партрэт беларуса Марцыяна Аляксандра Агінскага з нью-йоркскай галерэі Фрык, дзе таксама пануюць гэтыя чатыры асноўныя элементы. Там яны ўвасоблены ў эстэтычны рэалістычнага адлюстравання. Але на двары не XVII, а XXI стагоддзі, і традыцыя падпадае пад выпрабаванне новага мастацка-навуковага аналізу шляхам раскладкі на элементы.

Так і атрымліваецца «Элементарыум» — здавалася проста, але ж цікава і, здаецца, плённа і эфектна. Выстава камерная, як лабараторыя даследчыка, але варта завітаць на яе на некалькі хвілін, каб пранікнуцца нязвыклым пачуццём пошуку.

▶ ПРЭЗЕНТАЦЫЯ

КНІЖНАЯ ВЯРШЫНЯ

Аляксей ХАДЫКА

У рамках XIII Мінскага форума 4 лістапада ў Міжнародным адукацыйным цэнтры адбылася знакавая падзея.

Пры перапоўненай зале ў прысутнасці шматлікага дыпламатычнага корпусу, намесніка міністра замежных спраў Беларусі Валерыя Варанецкага, шматлікіх удзельнікаў з беларускага і нямецкага боку і гасцей адбылася прэзентацыя незвычайнага выдання — вялікага беларуска-нямецкага слоўніка на 70 тысяч слоў і выразаў. Незвычайнага таму, што, калі беларуская мова ўзбагачаецца такой фундаментальнай працай, яна лішні раз падкрэслівае сваё права на пачэснае месца ў культуры еўрапейскіх народаў.

Фаліант вялікага фармату А4 у 608 старонак у цвёрдай вокладцы накладам 1000 асобнікаў выдаў абазнаны ў справе падрыхтоўкі спецыяльных выданняў Зміцер Колас. Менавіта яго праца — тэхнічнае рэдагаванне, на якое пайшло нямала месяцаў, зрабіла слоўнік дасканальным у тэхнічным і паліграфічным плане.

А пачыналася ўсё яшчэ ў далёкія 1990-я, з працы нябожчыка Уладзіміра Марцінеўскага, якую ў 1994 годзе пераняў галоўны аўтар слоўніка — паважаны спецыяліст Мікалай Кур'янка. Цяжка апісаць увесь доўгі навукова-даследчыцкі шлях, які яму давалося прайсці. Прыгадаем

толькі тое, што перад выхадам працы творчому калектыву яе аўтараў давалося перажыць два землятрусны — рэформу спачатку нямецкай, а потым беларускай мовы.

Але тэа 20 чалавек, якія ў розных галінах прыклалі да справы нараджэння чарговай кніжнай вяршыні — а слоўнікі такімі вяршынямі з'яўляюцца, — далі рады. Прыгадаем некаторых з іх — з беларускага боку маладога лінгвіста Аляксея Серку і Лявона Баршчэўскага, з нямецкага — Моніку Кэстнер. І рэдактараў на фінальнай стадыі, якімі былі тэа ж Кур'янка, Баршчэўскі і немец Томас Вайлер.

На прэзентацыі багата цёплых слоў пра выданне казалі і госці форума, і яго арганізатар — Райнер Лінднер. А слоўнікі разыходзіліся бы гарачыя піражкі — куплялі іх нямецкі амбасадар з гасцямі з Нямецчыны, нашы літаратары, навукоўцы, палітыкі.

Спецыялісты, якія ўжо паспелі папярэдне азнаёміцца са слоўнікам, адзначаюць, што выданне з'яўляецца значным крокам наперад у сваёй галіне, калі параўнаць яго з папярэднім нямецка-беларускім слоўнікам. І не толькі ў паліграфічнай якасці. Адчуваецца ўпоўненая праца нямецкамоўнага спецыяліста ў калектыве (носьбіта мовы). Больш пераканаўча выглядае сістэма транскрыпцыі і транслітаравання (праца Лявона Баршчэўскага). Абгрунтавана апрацаваны корпус гістарычнай і біблейнай тэрміналогіі і шмат што іншае.

